

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ PROGRAMI

**COVID-19 PANDEMİSİNİN MAKRO EKONOMİK
GÖSTERGELER AÇISINDAN DÜNYA VE TÜRKİYE
EKONOMİSİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZLEM ÖZKAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET TOMANBAY

ANKARA
2022

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ PROGRAMI

**COVID-19 PANDEMİSİNİN MAKRO EKONOMİK
GÖSTERGELER AÇISINDAN DÜNYA VE TÜRKİYE
EKONOMİSİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZLEM ÖZKAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET TOMANBAY

ANKARA

2022

BİLDİRİM

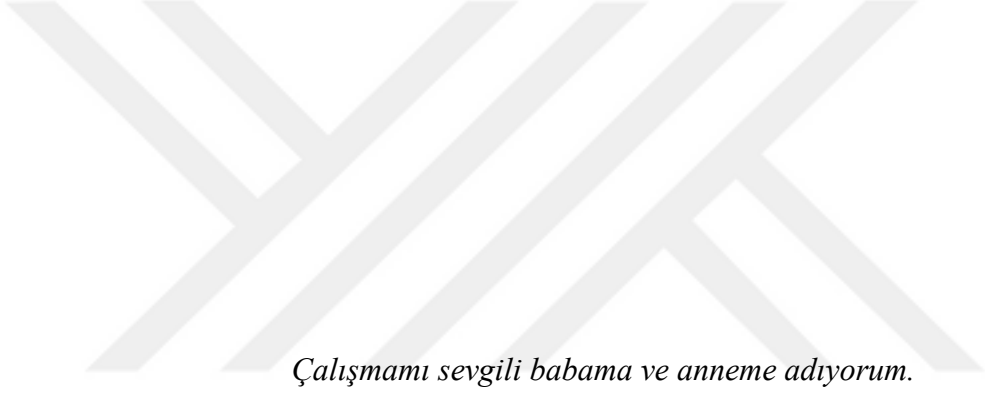
Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.07.2022

Özlem ÖZKAN

ADAMA

Çalışmamı sevgili babama ve anneme adıyorum.

TEŞEKKÜR

Eğitim sürecimde ilk olarak ders döneminden itibaren değerli katkı ve görüşleri ile beni yönlendiren, bilgi ve tecrübesi ile bana tez çalışmamda büyük bir özveri ile yardımcı olan kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY'a, destekleri için sayın Prof. Dr. Coşkun İKİZLER'e, veri edinme aşamalarında bana yaptığı büyük katkılar ve sabrından dolayı sayın Dr. Öğretim Üyesi Ozan MUTLU'ya ve arkadaşım Everett TAYLOR'a çok teşekkür ederim. Ankara Üniversitesi'ndeki ilk yüksek lisans eğitimimde bana akademik çalışma hayatını sevdiren, bilimsel çalışmaları ve vizyonu ile her zaman örnek olan değerli hocam sayın Prof. Dr. Nuri YAVAN'a da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZKAN, Özlem. COVID-19 Pandemisinin Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışmada insan odaklı başlayan ve ilk başta sağlığı tehdit eden ve devamında kriz boyutunda tüm dünya ekonomilerini etkileyen COVID-19 pandemisinin küresel ve Türkiye ölçeğinde ekonomik etkileri incelenmiştir. Ekonomi ile COVID-19'un arasındaki kuvvetli ilişki 2008 krizinden bu yana tüm dünyaya en kötü etkileri yaşatarak, dünya ekonomilerini küresel ölçekte şimdiye kadar eş benzeri görülmemiş bir krize sürüklemiştir. COVID-19 pandemisini diğer salgın hastalıklar ve pandemilerden ayıran en önemli özelliği ise sağlığı tehdit etmekle kalmayıp kısa sürede dünyanın yaşadığı en büyük ekonomik krize neden olmasıdır.

Çalışmada bu olumsuz ekonomik sonuçların COVID-19 salgını ile başlamış olması, kısa sürede domino etkisi yaratarak küresel bir sorun haline gelmesi, salgın hastalıklarla ekonomi arasındaki karşılıklı etkiden dolayı sebep sonuç ilişkileri incelenmiştir.

Bu çalışma üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde genel olarak epidemi, pandemi, salgın hastalıklar hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde pandemi ile ekonomi arasındaki anlamlı ilişki incelenmiştir. Üçüncü bölümde Çin, ABD, AB, küresel ölçekte ve son olarak Türkiye verilerine dayanarak COVID-19 salgınının makro ekonomik göstergelere (uluslararası ticaret, büyüme, işsizlik, enflasyon) olan etkisi 2018-2021 yılları için pandemi öncesi ve sonrası olarak incelenmiştir. Çalışma, elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve benzer krizlerden daha az hasarla çıkabilmek için önerilerle sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomi, COVID-19, Pandemi, Uluslararası Ticaret, Büyüme, İhracat, İthalat, İşsizlik, Enflasyon, Türkiye

ABSTRACT

ÖZKAN, Özlem. The Impact of the COVID-19 Pandemic on the World and Turkish Economy in terms of Macro Economic Indicators, Master Thesis, Ankara, 2022.

In this study, the global and Turkey-wide economic effects of the COVID-19 pandemic, which started with a human focus and threatened health at first, and then affected all world economies in crisis size, were examined. The strong relationship between the economy and COVID-19 has caused the worst effects to the whole world since the 2008 crisis, dragging the world economies into an unprecedented crisis on a global scale. The most important feature that distinguishes the COVID-19 pandemic from other epidemics and pandemics is that it not only threatens health, but also causes the biggest economic crisis in the world in a short time.

In the study, the cause-and-effect relationships were examined because these negative economic results started with the COVID-19 epidemic, became a global problem by creating a domino effect in a minimal time, and the mutual effect between epidemics and the economy.

This study is discussed in three parts. The first chapter provides general information regarding epidemics and pandemics. The second chapter examines the significant relationship between the pandemic and the economy. The third chapter examines the COVID-19 epidemic impact on macroeconomic indicators (international trade, growth, unemployment, inflation) before and after the pandemic for the years 2018-2021, based on data from China, USA, EU, global scale and Turkey. The study concludes with the evaluation of the data obtained and suggestions offered for getting out of similar crises with less economic damage.

Keywords: Economy, COVID-19, Pandemic, International Trade, Growth, Exports, Imports, Unemployment, Inflation, Turkey

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
ADAMA	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
RESİMLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
TEMEL KAVRAMLAR VE PANDEMİ TARİHİ	3
1.1. Temel Kavramlar ve Tarihteki Önemli Pandemiler	3
1.2. Temel Kavramlar: Pandemi, Epidemi ve Salgın	6
1.3. Tarihte Önemli Pandemiler ve Salgın Hastalıklar.....	8
1.3.1. 14. Yüzyıl Veba Pandemisi	9
1.3.2. 1847-1848 Kolera Pandemisi	10
1.3.3. Influenza Pandemileri	11
1.3.4. 1918 İspanyol Gribi Pandemisi	11
1.3.5. 1957 Asya Gribi	13
1.3.6. 2009 Domuz Gribi Pandemisi	13
1.3.7. Aids	14
1.3.8. Ebola Salgını	14
1.3.9. Sifiliz Salgını.....	15
1.3.10. Çiçek Hastalığı	16
1.3.11. Sıtma Salgınları	16
1.3.12. SARS ve MERS Pandemileri	17
1.4. Koronavirüsler ve COVID-19 Pandemisi	18

2. BÖLÜM.....	21
PANDEMİ VE DÜNYA EKONOMİSİ.....	21
2.1. Pandemi ve Ekonomi İlişkisi.....	21
2.2. Pandemiye Karşı Küresel Ölçekte Alınan Koruyucu Önlemler.....	22
2.3. COVID-19 Pandemisinin Küresel Düzeyde Etkileri.....	26
2.3.1. Küresel Uluslararası Ticarete Etkisi.....	29
2.3.2. Küresel Ekonomik Büyümeye Etkisi	44
2.3.3. Küresel İşsizliğe Etkisi.....	53
2.3.4. Küresel Enflasyona Etkisi	65
2.4. Pandeminin Olumsuz Ekonomik Etkilerine Karşı Küresel Ölçekte Alınan Ekonomik Önlemler.....	74
3. BÖLÜM.....	85
PANDEMİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ	85
3.1. Pandemiye Karşı Türkiye’de Alınan Koruyucu Önlemler.....	85
3.2. COVID-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkileri	87
3.2.1. Uluslararası Ticarete Etkisi	88
3.2.2. Ekonomik Büyümeye Etkisi.....	91
3.2.3. İşsizliğe Etkisi	95
3.2.4. Enflasyona Etkisi.....	98
3.3. Pandeminin Olumsuz Ekonomik Etkilerine Karşı Türkiye’de Alınan Ekonomik Önlemler	103
3.3.1. 18 Mart 2020 Ekonomik İstikrar Kalkamı Paketi	105
3.3.2. 25 Mart 2020 Yeni Ekonomik Önlemler Paketi.....	107
3.3.3. 14 Aralık 2020 Ekonomik Destek Paketi.....	107
3.3.4. 12 Mart 2021 Yeni Ekonomi Reform Paketi	107
3.3.5. Ekonomik Destek Paketlerine İlave Olarak Alınan Ek Kararlar.....	108
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	111
KAYNAKÇA	117
EKLER.....	129
Ek 1. Uluslararası Kuruluşların COVID-19 Yaklaşımları	129
ÖZGEÇMİŞ.....	130

KISALTMALAR DİZİNİ

AB (EU)	Avrupa Birliği (European Union)
ABD (USA)	Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
ADB	Asian Development Bank (Asya Kalkınma Bankası)
AİİB	Asian Infrastructure Investment Bank (Asya Altyapı Yatırım Bankası)
AMB	Avrupa Merkez Bankası
APİ	Açık Piyasa İşlemleri
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
CDC	Centers for Disease Control and Prevention (ABD Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri)
COVID-19	Coronavirus disease of 2019 (Yeni Tip Koronavirüs-Kovid-19)
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ECA	Europe and Central Asia (Avrupa ve Orta Asya Bölgesi)
ESM	European Stability Mechanism (Avrupa İstikrar Mekanizması)
EUROSTAT	Statistical Office of the European Union (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
FED	Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası)
G-20	The Group of Twenty (20'ler Grubu)
G-7	The Group of Seven (7'ler Grubu)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KDV	Katma Değer Vergisi
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PPP	Paycheck Protection Program (Maaş Koruma Programı)
RCF	The Rapid Credit Facility (Hızlı Kredi Kolaylığı)

RFI	The Rapid Financing Instrument (Hızlı Finansman Aracı)
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	Stability and Growth Pact (İstikrar ve Büyüme Paktı)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
THY	Türk Hava Yolları
TL	Türk lirası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
WEO	World Economic Outlook (Dünya Ekonomik Görünümü)
WESP	World Economic Situation and Prospects (Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1: Bulaşıcı Hastalık ve Salgınlarla İlgili Bazı Önemli Kavramlar.....	7
Tablo 2: Son 20 Yıl İçerisinde Görülen Önemli Salgın Hastalıklar	18
Tablo 3: Çin'in Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	33
Tablo 4: Çin'in Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	34
Tablo 5: ABD'nin Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	36
Tablo 6: ABD'nin Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	37
Tablo 7: AB'nin Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	40
Tablo 8: AB'nin Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	41
Tablo 9: G-20 Ülkelerinin Toplam Mal İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde).....	43
Tablo 10: G-20 Ülkelerinin Toplam Mal İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)	44
Tablo 11: COVID-19 Pandemisi İçin Hızla Uygulanan Politikalar.....	75

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa No:

Grafik 1: Çin'in Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar).....	32
Grafik 2: ABD'nin Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar).....	35
Grafik 3: AB'nin Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar).....	39
Grafik 4: G-20 Ülkelerinin Mal İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar).....	42
Grafik 5: Çin'in GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	45
Grafik 6: Çin'in GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	46
Grafik 7: ABD'nin GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	47
Grafik 8: ABD'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	48
Grafik 9: AB'nin GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	49
Grafik 10: AB'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	50
Grafik 11: Küresel GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	51
Grafik 12: G-20'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	53
Grafik 13: Çin'deki Yıllık +15 Yaş Toplam İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	57
Grafik 14: ABD'nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	58
Grafik 15: ABD'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	59
Grafik 16: AB'nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	60
Grafik 17: AB'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	60
Grafik 18: Küresel İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	62
Grafik 19: Çin'in Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	67
Grafik 20: Çin'in Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	67
Grafik 21: ABD'nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	68
Grafik 22: ABD'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	69
Grafik 23: AB'nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	70

Sayfa No:

Grafik 24: AB'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)	70
Grafik 25: G-20 Ülkelerinin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)	71
Grafik 26: G-20 Ülkelerinin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	72
Grafik 27: Türkiye'nin COVID-19 Öncesi ve Sonrası Aylara Göre Dış Ticareti (Ağustos 2019- Temmuz 2020).....	87
Grafik 28: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Değerleri 2018-2021	89
Grafik 29: Türkiye İhracatının İthalatı Karşılama Oranları 2018-2021 (Yüzde)	90
Grafik 30: Türkiye'nin Yıllık GSYİH Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	92
Grafik 31: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik GSYİH Büyüme Oranları (Yüzde)	93
Grafik 32: Türkiye'nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)	96
Grafik 33: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde).....	97
Grafik 34: Türkiye'nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)	100
Grafik 35: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde) ...	101

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No:

Şekil 1: Dünya Ülkelerinin Çin'den Satın Aldıkları Ara Mamüllerin Toplam İthalatlarına Oranı (Yüzde).....	29
---	----

RESİMLER DİZİNİ

Sayfa No:

- Resim 1:** The Triumph of Death (Ölümün Zaferi), Pieter Brueghel, 1562 10
- Resim 2:** Ukrayna’da Kolera hastalığının nasıl bulaştığını gösteren döngü karikatürü . 11
- Resim 3:** İspanyol Gribi salgınında, halkın evde kalması için yapılan afişler ve hasta
transportu 12
- Resim 4:** İspanyol Gribi döneminde saha hastaneleri 13

GİRİŞ

İnsanoğlu eski çağlardan bu yana içinde yaşadığı dünyaya ve başta insan olmak üzere diğer varlıklara ciddi boyutlarda hasar vererek ve kendisine sunulmuş olan sınırlı kaynakları bilinçsizce kullanarak günümüze gelmiştir. Diğer varlıkların doğadaki dengeye katkısı, doğal döngüdeki kilit yerleri ve görevleri göz önünde bulundurulduğunda bu durum ekolojik dengenin bozulması ile sonuçlanmıştır. Ne yazık ki özellikle son 10 yıllarda çevrenin ve ekolojik dengelerin korunması konusunda ortaya çıkan bilinçlenme ve duyarlılığa rağmen çevreyi ve ekolojik dengeleri koruma konusunda ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Zarar verilen her bir canlının yaşam alanına etki eden olumsuz etkiler telafi edilememiştir. Son yıllarda yoğunlaşmaya başlayan çevreci çalışmaların uzun yıllara dayanan ekosistem hasarını kısa sürede eski haline getirerek normalleştirmeye çalışması devletlerin çıkar çatışmaları ortamında pek mümkün değildir.

Yeryüzündeki kaynakların dengesiz dağılımı ve bununla beraber aşırı tüketim de ekolojik dengenin bozulmasına ve biyoçeşitliliğin azalmasına neden olmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşmeden dolayı doğal yaşam döngüsünden uzaklaşılması; üretim yapılacak alanları sınırlandırmış, farklı üretim ve stoklama yöntemleri ile ticari kaygıların neticesinde canlıların sağlığını tehdit eden üretim kalıplarını ortaya çıkarmıştır.

Sanayi Devrimi döneminde yaşanan ekonomik kriz süreçlerinde, sağlıksız beslenme yüzünden bağışıklık sisteminin zayıfladığı durumlar dünya nüfusunda kayıplara neden olan büyük salgın hastalıkların ortaya çıkmasına ve yayılmasına uygun zemin hazırlamıştır.

Küreselleşmenin etkili olduğu aşırı mobilizasyon, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması, yüksek teknolojiye sahip ürünlerin yaygınlaşması gibi gelişmeler fayda artışı kadar hastalıkların tek bir alanda sınırlı kalmaması ve hızla yayılması konusunda insanlar ve diğer tüm canlılar için büyük bir dezavantaj olmuştur. Dünyada yaşanan salgınları takiben yaşanmış bu gelişmelerle beraber zorunlu olarak gerçekleşen kıtalar arası göçler, iç çatışmalar, sınırlarda yaşanan anlaşmazlıklar gibi olumsuz durumların sonuçları da doğması muhtemel risklere uygun koşulları sağlamış ve toplumların doğal afetlerden, salgın hastalıklardan ve krizlerden etkilenme riskini artırmıştır.

Pandemi, epidemik ve salgın hastalıklar insanlık ve uygarlık tarihinde; ekonomik, kültürel, sosyal, siyasi, dinî, coğrafi, psikolojik ve birçok bakımdan toplumların hayatını derinden

etkilemiş ve tarihin şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Toplumsal refah seviyesinin maksimizasyonu için gerekli olan sağlık ve ekonomi bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır.

Günümüzde etkisini halen yaşamakta olduğumuz COVID-19 pandemisi küresel çapta çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuştur. Pandeminin tıbbi boyutları kadar küresel ekonomi üzerinde oluşturduğu riskler, şimdilerin en çok konuşulan gündem maddelerinden biridir. Pandemi yalnızca halk sağlığını tehdit etmemiş arz-talep şokları ile ticari faaliyetleri de durma noktasına getirmiştir. Ekonomik açıdan sektörlerin neredeyse tamamını etkisi altına alarak gelir kayıplarına yol açmış, toplumun ve bireylerin ekonomik refahını olumsuz etkilemiştir. COVID-19 ile alakalı gelişmeler çok hızlı olduğu için buradaki en kritik değişken zamandır. Virüsten korunma önlemleri için geçen her gün, çok ciddi ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

Pandemi nedeniyle dünya genelinde üretim faaliyetlerinde ciddi bir yavaşlama söz konusu olmuş, birçok sektör ağır hasar almıştır. Küresel çapta olduğu gibi Türkiye ekonomisi de COVID-19'dan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Türkiye ve tüm dünya hem sağlığı tehdit ederek ölümlere sebep olan bir salgınla hem de milyarlarca insanın ekonomik refahını olumsuz etkileyecek şimdye kadar tarihte eşi benzeri görülmemiş derinlikte bir ekonomik krizle yüz yüzedir. Bu yüzden, COVID-19 pandemisinin kontrolü için alınacak tıp ve halk sağlığı önlemleri kadar alınan bu önlemlerin sebep olduğu ekonomik etkilerin de dikkate alınması büyük önem arz etmektedir.

COVID-19 pandemisinden sağlığımızı olduğu kadar ekonomimizi de korumanın, virüs ve varyantları ile mücadele etmenin yolları ivedilikle bulunmalıdır. Sağlığı korumak ekonomiyi korumak, ekonomiyi korumak sağlığı korumak demektir.

Bu çalışmada, yeni tip koronavirüsün sebep olduğu COVID-19 pandemisinin Dünya ve Türkiye ekonomisine olan etkileri analiz edilmekte ve makro ekonomik sonuçları ile alınacak ekonomik önlemler tartışılmaktadır.

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE PANDEMİ TARİHİ

1.1. Temel Kavramlar ve Tarihteki Önemli Pandemiler

Tarihin açıklanması, anlaşılması ve yorumunda dikkatle ele alınması gereken önemli unsurlardan olan salgın hastalıkların içeriği, korunma yolları ve tedavi şekilleri uzun süre tam olarak bilinmemiştir. İnsanlar salgın hastalıkların sebeplerini, içeriğini öğreninceye kadar onu Tanrı'nın bir gazabı olarak düşünmüşler ve salgın hastalık yolu ile cezalandırılma düşüncesindeki bu tabloya bir kutsiyet yüklemişlerdir (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020, s. 19).

Tarih boyunca salgın hastalıklar insanlığa pek çok sorun oluşturmuştur çünkü sadece enfekte bireyleri değil tüm toplumu birçok yönden olumsuz etkilemiştir. Modern ulaşım olanaklarından insanlar gibi faydalanabilen mikroorganizmalar yüzünden salgınlar eskisinden daha hızlı yayılım gösteren ve çok yakın tehlikelerdir.

Salgın hastalık; bir enfeksiyona neden olan etkenin, bu enfeksiyona duyarlı canlılara doğrudan ya da dolaylı yolla geçmesi ile ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların çok sayıda canlıya yayılması olarak tanımlanmaktadır (Parıldar, 2020, s. 19).

Pandemi terimi (eski Yunancada pan: tüm ve demos: insanlar) bir kıta hatta tüm dünya yüzeyi gibi çok geniş alanları kapsayacak şekilde yayılarak etkisini gösteren salgın hastalıkların genel ismi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bulaşıcı hastalıkların salgın şeklinde yayılım göstermesi koşullarında sergilediği tipik bir seyri vardır. Hastalıkların izlediği bu tipik seyirde; hastalığın kısa sürede sağlıklı kişilere yayılarak bulaşması, bu sürecin akut ve şiddetli gerçekleşmesi, hastalığa yakalananların kısa süre içinde ölmesi ya da tamamen iyileşmesi, hastalıktan kurtulabilenlerin uzun süreli olarak veya yaşam boyu bağışıklık geliştirmesi ve belirli bir oranda portörün bulunması karşılaşılan klinik tablolardandır (Parıldar, 2020, s. 19).

Salgın hastalıklar etkiledikleri insan sayısına ve yayılma alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Tek bir yerin ya da işletmenin sürekli olarak veya dönem dönem yakalandığı hastalıklara dar salgın, hastalığın merkez üssünden başka alanlara yayılım gösterip başka bir yerde görülmesine endemi/andemi, birkaç ülkede veya belli bir bölgede

normal oranların üzerinde görülmesine epidemi, kıtalar arası veya küresel yayılma özelliği göstermesine ise pandemi/pandemik denilmektedir (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020, s. 23).

Eski Çağ'dan günümüze kadar endemik, epidemik ve pandemik karakterli çok sayıda salgın hastalık yaşanmış ve bu salgınlarda olabildiğince bulunabilen salgın hastalık kayıtlarına ve ulaşılabilen sürveyans raporlarına göre milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Veba, kolera, sarıhumma, grip, verem, tifüs, sıtma, frengi, çiçek ve tifo hastalıkları kitlesel ölümlere yol açmış olan önemli salgın hastalıklardandır. Ancak bu salgınların hepsi yaşandığı anda tüm dünyayı ya da dünyanın birkaç kıtasını etkisi altına alacak kadar büyük ölçekte salgınlar olarak karşımıza çıkmamıştır. Küresel ölçekte insanları olumsuz etkilediği bilinen pandemik salgın hastalıkların sadece veba, kolera ve grip hastalıkları olduğunu söyleyebiliriz. Dünyada, Eski Çağ'dan günümüze kadar, üç veba, yedi kolera (bazı kaynaklarda sayısı değişiklik göstermektedir) ve bugünlerde yaşadığımız COVID-19 pandemisi ile 10'dan fazla grip pandemisi yaşanmıştır. Sıtma, sarıhumma ve çiçek hastalıkları da her ne kadar epidemik çapta kalsa da çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuş veba, kolera ve grip pandemileri kadar etkili olmuşlardır.

Yaşanmış bütün küresel salgınların tahribatının bu denli yüksek olmasının sebebi, hastalığın tam olarak tanınmaması, daha önce tecrübe edilmemeleri, tedavi şekli ve sonuçlarının bilinmemesidir. Bu yüzden de ölüm oranları yüksek, hastalık etkenlerinin yayılma alanları da bu denli geniş olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sağlık kavramını sadece hastalık ya da sakatlığın olmaması olarak değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlamıştır. Etnik köken, siyasi düşünce, din, dil gibi bireysel ve toplumsal farklılıklar gözetilmeksizin mevcut sağlık standartlarından en yüksek şekilde faydalanmak her bireyin en temel insani haklarından. Toplumların, tarihsel süreçte sağlık ile ilgili algıları değiştikçe hastalık kavramında da anlam olarak zamanla farklılıklar olmuştur. Geçmişte var olup da dönemin bilimsel yeterliliğinin daha düşük olmasından dolayı bilinmeyen insan ve canlı sağlığını tehdit eden birçok durum, bugün hastalık olarak tanımlanabilmektedir.

Hastalık teriminin, eski Fransızca ve Latin dillerinde yer alan "dis-ease" yani yeterli alanın ve rahatlığın bulunmaması anlamına gelen kelimelerden türetildiği düşünülmektedir. Günümüzde ise hastalık kavramı; canlılarda meydana gelen bazı

değişiklikler sonucu sağlıklı olma durumundaki değişim, ikincil olarak mental durumdaki bozulmalar ve bitkilerde meydana gelen olumsuz değişimler olarak tanımlanmaktadır. Hastalık ve sağlık terimlerinin yanı sıra, günümüzde yaşadığımız yeni tip koronavirüs ile sıkça kullanılan kelimelerden ikisi epidemi ve pandemi kavramlarıdır. Daha önce tanımladığımız gibi epidemi; bulaşıcı hastalıkların belli bir bölge ile sınırlı kalacak şekilde salgına dönüşmesi iken pandemi ise bulaşıcı hastalıkların belli bir bölgenin sınırlarından dışarı taşarak çok büyük bir alanda yayılım göstererek salgın haline dönüşmesidir. Pandemiler bir nüfusu hatta bütün bir insanlığı ciddi şekilde tehdit eden salgınlar olarak da ifade edilebilir (Budak & Korkmaz, 2020, s. 63).

Bir hastalığın pandemi olup olmadığının kararı WHO tarafından alınmaktadır. WHO, tüm dünyada farklı bölgelerde istikrarlı bir şekilde yayılarak kitleler üzerinde epidemiyolojik eğri başlangıcı yapan belli semptom ve sonuçları görülmeye başlayan bulaşıcı bir hastalığı pandemi olarak ilan etmektedir. Bu tanımlamaya göre, bulaşıcı bir hastalığın pandemi anlamında kabul edilmesi için gereken ölçüt; yeni bir virüsün olması, insanlara rahatlıkla geçebilmesi, insandan insana sürekli ve kolay bir şekilde bulaşıcılığının olmasıdır (Bakan, 2020, s. 2640).

Salgın hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olabilen birçok unsur vardır. Bu unsurlardan ilk akla gelenler; eski çağlardan bu yana yerleşik hayata geçtikten sonraki yaşam tarzlarının sebep olduğu insan sağlığını tehdit eden ortamlar, temel hijyen kurallarına uymama, kıtlıklar, doğal afetler, kaynakların hor kullanılarak ekolojik dengenin bozulması ve insanların bağışıklık sistemlerinin herhangi bir sebeple zayıflamasıdır (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020, s. 22).

Günümüzde ise halk sağlığı, çevrenin korunması gibi konularda toplumsal duyarlılıklar çok artmıştır. Bu duyarlılıkların artmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin bir önemlisi toplumların eğitim düzeylerinin yükselmesi ve çevre ile ilgili farkındalığın artmasıdır. Öte yandan nüfus, sanayileşme ve ülkeler arası küresel ekonomik entegrasyon da hızla artmaktadır. Bu gelişmeler; doğal kaynakların, çevrenin hızla kirlenmesine ve tükenmelerine yol açmaktadır. Bu olumsuzlukların yaşanıyor olması ise halk sağlığı ve çevre korunması gibi konularda duyarlılıkları artırmıştır (Tomanbay, 2014, s. 68).

Mikroorganizmaların doğadaki büyük değişimlere ve çalkantılara gösterdikleri tepkiler büyük oranda salgınların nedeni olmuştur. Savaşlar, nüfusun artışı, kıtlık, çevre

kirliliği, iklim anormallikleri, depremler, fırtınalar, seller, evsizlik salgınlardan bir ya da ikisini harekete geçirebilmektedir. Tarihteki örneklerden; ebola, tüberküloz, kolera ve AIDS yüzünden Afrika'da ölüm ve yoksulluk oranları daha da artmış, bunun gibi Asya'nın gecekondularında HIV, Kuzey Amerika'nın varoşlarında hantavirüs saçılmıştır. Salgın hastalıklar; imparatorlukları çökertmiş, orduları kırmış, hayat şekillerimizi sürekli değiştirmiş ve halen de değiştirmeye devam etmektedir (Parıldar, 2020, s. 20).

Geçmiş salgınları incelemek, bugünkülerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Edinilen tecrübeler ile temel yaşam standartlarında, günlük alışkanlıklarda, laboratuvar çalışmalarında ilerleme kaydedilmiş ve bir sonraki epidemik/pandemik salgınlarda temel korunma ve yayılımı durdurabilme şartları, karantina vb. önlemler daha hızlı uygulanabilir hale gelebilmiştir.

Dünyada yaşanan büyük çapta ölümlere neden olan salgın hastalıklara baktığımızda; kolera salgınları, hijyen önlemlerinin alınmasını sağlamış, hemşireliğin gelişmesine yol açmış ve oral sıvı tedavisinin uygulanmasını gündeme getirmiştir. Çiçek hastalığı salgınları, kendi eradikasyonunda büyük rol oynayan aşının bulunmasına, verem salgınları ise zayıflatılmış canlı aşuların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bunlar gibi diğer salgınlardan veba, karantina önlemlerinin geliştirilmesini sağlamış, sifiliz, cinsel yaşama korkuyu tanıtarak ilaç tedavisinin yolunu açmış, sıtma hastalığı ise salgınla mücadelede vektör kontrolünün temelini oluşturmuştur (Parıldar, 2020, s. 20).

Salgın hastalıklar sadece bir tür olarak insanı değil aynı zamanda doğayı, diğer canlı türlerini, yaşadığı toplumu ve toplumsal yapıları da etkilemiştir. Salgınların oluşturduğu tahribat insanları sadece fiziksel açıdan değil mental açıdan da olumsuz etkilemiş ve günümüzde halen yaşamakta olduğumuz COVID-19 pandemisi gibi insanların ve toplumların hafızalarında, psikolojilerinde, alışkanlık edinilmiş davranışlarında derin izler bırakmıştır (Artvinli, 2020, s. 43).

1.2. Temel Kavramlar: Pandemi, Epidemik ve Salgın

Bir önceki bölümde genel olarak tanımladığımız konumuzla ilgili kimi kavramları ve konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacak diğer ilgili kavramları biraz daha ayrıntılı açıklamakta yarar vardır. Tablo 1'de görüleceği üzere konu ile ilgili çeşitli kavramlar tanımlanmıştır.

Tablo 1:
Bulaşıcı Hastalık ve Salgınlarla İlgili Bazı Önemli Kavramlar

Endemi/Andemi: Belirli bir alanda ya da toplulukta bir hastalığa neden olan etkenin devamlı olarak vakaya neden olmasıdır.
Pandemi: Endemi etkeninin endemik alandan ya da bölge sınırından aşarak, kıtalar arası gibi beklenmeyen bir ölçüğe yayılıp salgın biçimini almasıdır.
Salgın: Bir topluluk ya da belirli bir bölgede yayılan bir hastalığın sağlıkla olan özel ilişkili bir durumunun belirli bir zaman ölçüğünde beklenenden daha çok sayıda ve aynı zaman aralığında birçok kişide gözlenmesidir.
Sürveyans: Sürekli ve sistematik olarak, bulaşıcı hastalığın yayılımını kontrol ederek korunma amacı ile veri toplanması, elde edilen sonuçlara göre analiz edilmesi ve sonrasında başta ilgili kurumları, kuruluşları, kişileri ve diğer yetkilileri en kısa sürede bilgilendirmeyi amaçlayan süreçtir.
Filyasyon: Bulaşıcı bir hastalığın bildirilmesi ile başlayan, hastalığın etken patojenini ve kaynağını belirleyebilmek için temaslıları da kapsayacak şekilde kontrol ve koruma tedbirlerinin alınmasıdır.
Temaslı takibi: Bulaşıcı bir hastalığın sağlığı koruma amaçlı kontrolü için hastalığın bulaştığı vakalarla temas etmiş kişileri belirleme, değerlendirme ve takip ederek yönetme sürecidir.
İzolasyon: Hasta olan kişilerin, sağlıklı kişilerden ayrı tutulması, hareketlilik ya da faaliyetlerinin kısıtlanması ve evde, hastanede ya da özel bir kuruluştaki hastaya özel eşya ve malzemelerle kişiye özel sağlık bakımı hizmeti verilmesi yolu ile tecrit edilmesidir.
Sosyal mesafe: Kişilerin evleri dışındaki diğer insanlarla “fiziksel mesafe” olarak da adlandırılan ve en az 2 metre (6 feet) şeklinde boşluk bırakılması, gruplar halinde toplanmama ve kalabalık yerlerden uzak durulmasıdır.
Karantina: 1) Bulaşıcı bir patojenin yayılımını engellemek amaçlı olarak belli bir alanın kontrol altında tutularak o alana giriş ya da çıkışların engellenmesi yöntemidir. 2) Henüz vakaya dönüşmemiş, semptom göstermeyen, enfeksiyon etkeni ile teması olmuş ve vakaya dönmesi muhtemel kişilerin belli bir süre (ilgili etkenin kuluçka süresi kadar) hareketlerini sınırlandıracak şekilde diğer kişi ve ortamlardan ayrı tutulmasıdır.

Kaynak: (İşlek vd., 2020)

Ülkeler, şehirler ve kıtalar arası hareketlilik, küreselleşmenin ve teknolojinin ilerlemesi ile ulaşım sektöründeki gelişmelerden kaynaklı olarak kolaylaşmıştır. Bu nedenle kısıtlı bir bölgede ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların pandemi oluşturması daha hızlı olabilmektedir. Bunlarla beraber vahşi hayata yaklaşma, iklim değişiklikleri, virüslerin mutasyonlarının, henüz aşısı ya da güvenilir tedavisi olmayan yeni hastalıkların ortaya çıkmasına, ebola salgını gibi eradikasyona uğradığı düşünülen hastalıkların yeniden yeryüzünde görülmesine sebep olabilmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca görülen salgın hastalıklar ve pandemiler toplumsal yaşamda derin izler bırakarak; siyasal, sosyal ve ekonomik açılardan önemli ve yıkıcı

sonuçlara neden olmuşlardır (İşlek vd., 2020). Bir sonraki bölümde dünyayı etkileyen salgın hastalıklar ve pandemiler ele alınacaktır.

1.3. Tarihte Önemli Pandemiler ve Salgın Hastalıklar

İlk çağlardan başlamak üzere tarihte dünya üzerinde çok sayıda salgın hastalık yaşanmıştır. Tarihi sürece bakıldığında insanlığı en derinden etkileyen salgın hastalıklar başta veba olmak üzere; kolera, verem, sıtma, çiçek, sarıhumma, tifo, frengi, tifüs, kızamık ve grip hastalıkları olmuştur. Bu hastalıklardan bazıları küresel ölçekte bir yayılma gösterememişlerdir. Çünkü hastalık etkeni olan mikroorganizmaların ortaya çıkması, çoğalması, bulaşması ve yayılması için gerekli olan elverişli ortamlar farklılık gösterebilmektedir. Örneğin sıtma mikrobunu taşıyan sivrisinekler için üreyebilecekleri iklim ve durgun sular gereklidir. Frengi mikrobu için yayılım şartları daha da farklıdır. Bu hastalığın insandan insana bulaşması için cilt teması ya da cinsel ilişki olması gerekmektedir. Frengi, cüzzam, çiçek, sıtma, tifo, verem, tifüs gibi hastalıklar çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine yol açsa da pandemik özellik gösterememişlerdir. İnsanlık tarihinde küresel ölçekte salgına dönüşerek pandemik özellik gösteren üç bulaşıcı hastalık veba, kolera ve griptir (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020, s. 19).

Bulaşıcı hastalıklar insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Daha önce görülmemiş yeni bir hastalığın tüm dünyayı salgın hastalık yolu ile etkilemesi yukarıda da belirttiğimiz gibi pandemi olarak tanımlanıyor. WHO'ya göre pandemi ortamının oluşması için gerekli kriterler, daha önce tecrübe edilmemiş bir hastalığın toplumlarda görülmesi, hastalığa sebep olan etken patojenin insandan insana kolayca ve devamlı bir şekilde yayılarak tehlikeli bir duruma dönüşmesi yani bulaşıcı olmasıdır. Pandemi ilanı için bir hastalığın istikrarlı bir şekilde, dünyanın farklı yerlerinde, kitleler üzerinde görülmeye başlaması gerekmektedir ve bu şartlarda gerçekleşen acil sağlık durumu WHO tarafından pandemi ilan edilerek kamuoyuna duyurulur.

İnsanlık tarihinin başlangıcında nüfus birbirinden uzakta ve bağımsız yani izole idi. Ancak insan hareketliliğinin giderek arttığı günümüzde bölgeler ve hatta kıtalar arası iletişimde, seyahatlerde ve etkileşimlerde ciddi artışların olduğu görülmektedir.

Daha büyük şehirler, daha egzotik ve yoğun ticaret yolları, küresel ulaşım ve iletişimin gelişmesi gibi teknolojik gelişmeler farklı insan toplulukları ile hayvan ve

ekosistem popülasyonları arasında iletişimin ve temasların da artmasına yol açtı. Toplumlar daha sosyalleşti ve uygarlık yolunda ilerledi ancak bu gelişme olası pandemilerin de ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirdi.

Tarihi süreçte kayıtlara geçebilmiş farklı dönemlerde görülen, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine ve imparatorlukların yıkılmasına neden olan pandemiler, insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmesi ile sonuçlanmıştır (Yeditepe Hastanesi, 2020).

1.3.1. 14. Yüzyıl Veba Pandemisi

Çin ve Orta Asya'da 1340 yılında başlayan veba salgını, 1347-1351 yılları arasında *Yersinia pestis* adı verilen bir bakterinin neden olduğu geçmişte yaşanmış en büyük salgınlardandır. 1340 yılında Çin ve Orta Asya'da başlamış ve sebep olduğu bulaş ve ölümlerle Avrupa'da büyük bir yıkıma yol açmıştır. Karadeniz'den gelen 12 geminin 1347 Ekim ayında Messina'nın Sicilya limanına yanaşmasıyla veba Avrupa'ya gelmiştir. Rıhtımda gemiler için toplanan insanlar korkunç bir sürprizle karşılaşarak, gemilerdeki birçok denizcinin öldüğünü ve hâlâ hayatta olanların ise çok ağır şekilde hasta olduğunu görmüşlerdir. Salgına yakalananların vücutlarının irin sızan siyah yaralarla ve kan ile kaplı olduğunu görmüşlerdir. Deri altı kanamaları sebebiyle cilt renginin siyaha dönmesi ve salgının yarattığı büyük etki ve korkular sebebiyle "Kara Ölüm" olarak da adlandırılmıştır.

Hastalık; çok şiddetli ağrılar, kusma, titreme, ishal, ateş ve ölüme neden olmaktadır. Veba salgını, sadece 14. yüzyılda yaklaşık olarak 20 milyondan fazla kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Fare konaklı bir hastalık olduğu bilinen veba hastalığının, fare-pire-insan döngüsü ile pirelerin fare kanını emdikten sonra insanları ısırmasıyla veya enfekte insandan başka bir insana bulaştığı bilinmektedir.

Sürveyans, sistematik ve sürekli olarak bir kişiyi, veri grubunu ya da bir nesneyi gözlemleyip analiz etme anlamında kullanılan bir terimdir ve tarihte ilk sürveyans çalışmalarının 14-15. yüzyılda Venedik devleti tarafından gemilerde vebalı hasta kontrolü yapılmasıyla başladığı bilinmektedir. Bu anlamda; tarihteki ilk sürveyans çalışmalarının, 16. yüzyılda Avrupa'da ölüm kayıtlarının tutulması ve 17. yüzyılda Londra'da vebalı hastalar için kayıt tutularak ölüm sebeplerinin analiz edilmesi olduğu düşünülmektedir (İşlek vd., 2020).

Pieter Brueghel tarafından 1562 tarihli dönemi özetleyen bir tablo Resim 1’de görülmektedir.

Resim 1: The Triumph of Death (Ölümün Zaferi), Pieter Brueghel, 1562

Kaynak: (Artvinli, 2020)

1.3.2. 1847-1848 Kolera Pandemisi

Vibrio cholerae adlı bakterinin sebep olduğu kolera, akut ve şiddetli ishal ile seyreden bir bağırsak enfeksiyonu hastalığıdır. Bu salgınların ana kaynağı 19. yüzyılda Hindistan’daki Aşağı Bengal deltası üzerinde bulunan Brahmaputra ve Ganj nehirleri arasındaki araziden doğmuş olan kolera idi. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kolera altı defa büyük pandemi yaparak insanlık için küresel bir tehdit oluşturmuştur.

1817’de Japonya’da, 1826’da Moskova’da, 1831’de Paris’te, Londra’da ve Berlin’de salgınlara neden olan kolera, Osmanlı topraklarında ilk defa 1822 senesinde görülmüş ve bu dönemden sonra uzun süren büyük ölçekli ya da ara salgınlar şeklinde Osmanlı topraklarından eksik olmamış ve büyük çaplı kayıplara neden olmuştur. Ülkemizde kayıtlara geçen en büyük kolera salgını ise 1912-1913 Balkan Savaşları döneminde yaşanmıştır. (TÜSPE, 2020).

Resim 2: Ukrayna’da Kolera hastalığının nasıl bulaştığını gösteren döngü karikatürü
Kaynak: (Milli Savunma Üniversitesi, 2020, s. 71)

1.3.3. Influenza Pandemileri

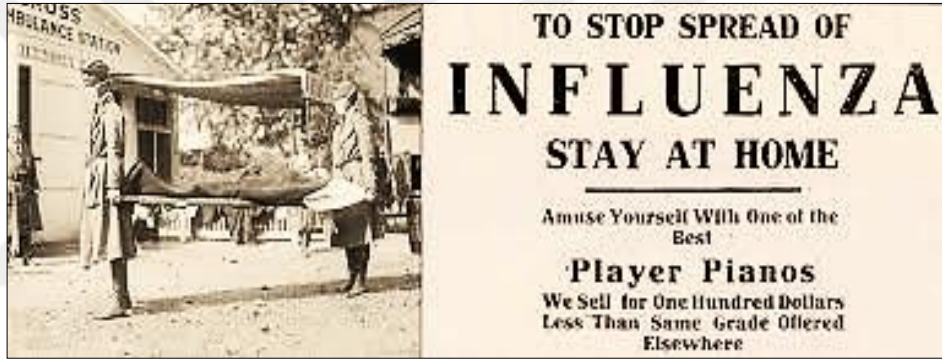
20. yüzyıl influenza pandemileri 1918, 1957 ve 1968 yıllarının ardından son olarak 2009 yılında ortaya çıkarak tüm dünyayı etkilemiştir. Bu grip pandemilerinden ilk üçü ortaya çıktığı bölgeye göre İspanyol Gribi, Asya ve Hong Kong Gribi, Meksika Gribi ve ABD’de ortaya çıkan sonuncu pandemi Domuz Gribi olarak adlandırılmıştır (TÜSPE, 2020).

Grip virüsleri birçok tıbbi ilerlemeye rağmen, geçirebildikleri mutasyonlar sayesinde insanlar için tehlike olmaya devam etmişlerdir. Bu epidemiyolojik başarı, geçirmiş oldukları evrimlerinin bir parçasıdır ve mutasyonlar ile ilgilidir. 16. yüzyıldan 1918 İspanyol Gribi pandemisine kadar geçen zamanda pek çok grip pandemisi tarihe geçmiştir. Bunlardan en önemlisi ise olası H3N8 suşundan kaynaklanan 1889 Rus Gribi olmuştur (Parıldar, 2020, s. 21).

1.3.4. 1918 İspanyol Gribi Pandemisi

Dünyanın yaşadığı en korkunç pandemilerden birisi olan İspanyol Gribi pandemisi 1918 yılında ortaya çıkmıştır. 1918 Mart-Ağustos döneminde ilk dalga, 1918 Eylül-Aralık döneminde ikinci dalga ve son olarak 1919 Ocak-Mart dönemi olmak üzere

üç dalga halinde seyretmiştir. Bu dalgalar sırası ile ılımlı, şiddetli ve artçı olarak yaşanmıştır. Kayıtlara göre ilk dalga, 11 Mart 1918’de ABD Kansas’taki bir askeri garnizonda başlamış askerlerin akciğer fonksiyonlarındaki tutulum nedeniyle zatürre hastalığı zannedilmiştir. Sonrasında yaşanan ikinci dalganın ise 22 Ağustos 1918 tarihinde Fransa’da başladığı bildirilmiştir. Zatürre hastalığı zannedildiği gibi yanlış teşhis, salgını örtbas etme çalışmaları ve sürveyans eksikliği gibi sebeplerle bulaş oranına ilişkin kesin sayılar bilinmemekle beraber tüm dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini enfekte ettiği ve 40 ila 100 milyon kişinin ölümüne sebep olduğu tahmin edilmektedir. Salgının küresel olarak yayılımında I. Dünya Savaşı’nın ve buna bağlı olarak gerçekleşen Atlantik aşırı asker hareketlerinin önemli rol oynadığı görülmektedir. Yıkıcı etkileriyle 1918 İspanyol Gribi pandemisi gribin potansiyel tehlikesini gösteren tarihi bir kanıt niteliğindedir (TÜSPE, 2020).

Resim 3: İspanyol Gribi salgınında, halkın evde kalması için yapılan afişler ve hasta transportu

Kaynak: (Parıldar, 2020, s. 21)

Hayvanlardan insanlara bulaştığı düşünülen İspanyol Gribi hastalığının aslında hava yolu ile bulaştığı fark edildiğinde maske (genellikle içine bir parça pamuk yerleştirilen bez parçaları) takılarak hava yollu bulaşan patojen riskinden korunmanın önemi anlaşılmıştır. Tramvayları maske takmadan kullanmak yasaklanmıştır (Parıldar, 2020, s. 21).

Ayrıca Resim 3’te görülen afişteki gibi duyurular, halka pandemiden korunmak ve yayılım hızını düşürmek için insan temasını önleme amaçlı yapılmıştır. Resim 4’te ise İspanyol Gribi döneminde saha hastanelerinin hasta yoğunluğu görülmektedir.

Resim 4: İspanyol Gribi döneminde saha hastaneleri

Kaynak: (Parıldar, 2020)

1.3.5. 1957 Asya Gribi

Hong Kong’da 1957 yılında ortaya çıkan Asya Gribi’nin üç hafta içerisinde 250 bin kişilik bir vaka tablosuna ve toplamda 2 ila 4 milyon insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğu bilinmektedir. Asya Gribi’nin Influenza A virüsünün bir suşu olan H2N2 etkeninin sebep olduğu bir enfeksiyon olduğu anlaşılmış ve ilk olarak zatürreye neden olmasından ötürü doktorların dikkatini çekmiştir.

Hastalığın klinik tablosunda ise oldukça farklı sonuçlar görülmüştür. Vakalarda komplikasyona neden olmayarak üç günde iyileşen hastalardan ölümcül zatürreye kadar farklı klinik seyirlere rastlanmıştır. H2N2 virüsünün insanlar arasında on bir yıl boyunca hastalık yapmasının ardından H3N2 suşu şeklinde mutasyona uğrayarak, influenza grubunun üçüncü türü olarak Hong Kong’da yeniden ortaya çıkmıştır, Asya Gribi kadar yıkıcı etkilere sebep olmamakla birlikte 1968 Hong Kong Gribi yaklaşık 1 milyon kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (TÜSPE, 2020).

1.3.6. 2009 Domuz Gribi Pandemisi

17 Nisan 2009 tarihinde ABD’de Hastalık Kontrol Merkezinin (Centre for Diseases Control-CDC, Atlanta) iki pediatri olgusunda saptanan “Domuz Gribi” tanısını kamuoyuna bildirmesi ile yeni İnfluenza A (H1N1) virüsünün Şubat ayı ortalarından Mayıs’a kadar Meksika ve ABD’de ortaya çıktığı görülmüştür.

Kısa sürede A (H1N1) etkeninin; insan, kanatlı hayvan ve domuz olarak üç farklı canlının influenza virüslerine ait gen bölgelerini bünyelerinde toplayan ve bu nedenle üçlü bir eksenle harmanlanan virüs olarak tanımlanan H1N1 virüsünün alt türü olduğu

anlaşılmış ve günümüzde sorun yaratan hastalık etkeninin büyük olasılıkla domuzlardan insana geçerek bulaşmış olacağı görüşü kabul edilmiştir. Bununla beraber virüsün bugüne kadar domuzlarda veya insanlarda rastlanmamış yeni bir gen segmentleri paketi içerdiği de görülmüştür (TÜSPE, 2020).

Sadece 1970'lerden bu yana, yüzde 70'i hayvansal kaynaklı olmak üzere, 1500'den fazla yeni hastalığa neden olan patojenler ortaya çıkmıştır. Bu patojenlerin tamamı büyük salgınlara dönüşmemiştir fakat 1976'da ortaya çıkan ebola virüsü ve 1983'ten itibaren görülmeye başlanan HIV, insan sağlığını küresel çapta ve çok ciddi bir şekilde etkileyen sorunlar olarak oldukça dikkat çekmektedir (Budak & Korkmaz, 2020, s. 63).

1.3.7. Aids

Yapılan araştırmalar HIV/AIDS virüsünün ilk defa Batı Afrika'daki insanlarda 1920'li yıllarda görüldüğünü ve etken patojen kaynağının şempanzeler olduğunu göstermiştir (Bakan, 2020, s. 2642). 1981 yılında ABD'de görülen ilk AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome/ Kazanılmış İmmune Yetmezlik Sendromu) olgusundan itibaren, WHO'nun 2018 yıl sonu kayıtlarına göre, dünyada HIV virüsünden enfekte olan 37,9 milyon kişi bulunmaktadır (Yeditepe Hastanesi, 2020).

HIV (Human Immunodeficiency Virus / İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü), sadece erişkinleri değil, genç, yaşlı, bebek ayrımı olmaksızın herkesi olumsuz etkileyebilen bununla beraber kan yoluyla ve korunmasız cinsel temas ile bulaşan ve vücudun farklı dokularına yerleşebilen, ancak asıl olumsuz etkilerini bağışıklık sistemi üzerinde gösteren klinik tedavisinin ve aşısının henüz bulunamadığı bir hastalıktır (Acıbadem, 2019).

1.3.8. Ebola Salgını

Ebola virüsünün kesin kaynağı belli olmamakla birlikte ismini ilk defa ortaya çıktığı bir köydeki Ebola Nehri'nden almıştır. Ebola virüsü salgını 1970'li yıllarda, Afrika'da sağlık hizmetlerinin yetersiz ve yaşam şartlarının zor olduğu, merkezden izole köylerde görülmüştür.

Ebola virüsü taşıyan bir kişi, ancak semptomları gösterdiği andan itibaren diğer kişilere virüsü bulaştırmaya başlayabilmekte ve ebola virüsü, insandan insana geçebildiği

gibi hayvanlardan insanlara da bulaşabilmektedir. İnsanlar arasında hastalığın yayılımı kan ve her türlü vücut sıvısı aracılığı ile mümkün olmaktadır.

Salgın şeklinde 1976 yılında Sudan’da ve Kongo’da ve görülen virüs daha sonra Nijerya, Gabon ve Uganda gibi diğer Afrika ülkelerinde de etkisini göstermiştir (Medicana Hastanesi, 2021). 2014-2017 yıllarında Liberya, Gine ve Sierra Leone’de görülen ebola salgınında 30 bin kişi enfekte olmuş ve 11 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Ebola virüsünün henüz tedavisi ya da aşısı bulunabilmiş değildir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

Ebola virüsü, yaklaşık olarak yüzde 50 oranında ölüme neden olan bir hastalıktır. Bu virüsün bilinen beş çeşidi vardır. Bunlardan salgınlara ve ölüme sebep olanlar; Tai Forest, Bundibugyo, Sudan ve Zaire Ebola virüsü çeşitleridir. Özellikle Zaire ebola virüsü şimdiye kadar görülmüş en fazla ölüme neden olan ebola virüsü olarak bilinmektedir (Medicana Hastanesi, 2021).

1.3.9. Sifiliz Salgını

Treponemal hastalıklar olarak geçen sifiliz (frengi) hastalığı, treponema pallidum alttürünün neden olduğu cinsel yolla bulaşan bir enfeksiyondur. 18. ve 19. yüzyıllar arasında Avrupa’da çok yaygın olarak görülmüştür. Antibiyotiklerin yaygın kullanımı ile sifilizin etkisi 20. yüzyılın başlarında gelişmiş ülkelerde, 1990’lara kadar hızla azalmıştır.

Sifilizin tarihçesi ile ilgili iki ana varsayım öne sürülmüştür. Bunlardan biri Kristof Kolomb’dan önce sifilizin Avrupa’da zaten var olduğu şeklindedir. Bir diğer varsayım ise sifiliz hastalığının Avrupa kıtasına, 1493’te Kristof Kolomb’un gemisindeki bir grup denizci ile gelmiş olduğu şeklindeki varsayımdır.

Başlangıcı hangi şekilde olmuş olursa olsun sifiliz hastalığı bir daha gitmemek üzere Avrupa coğrafyasına yerleşmiş, antibiyotiği, takma saç, kondomu ve beraberinde cinsel yaşamda korkuyu tanıtmıştır (Parıldar, 2020, s. 20).

Salgından etkilenen her coğrafya, düşman ülkeleri bazen de komşu ülkeleri sorumlu tutabiliyordu. Tıpkı COVID-19 virüsünün kaynağı olarak Çin’in görülmesi ve salgının başlangıcından bu yana tüm dünyada sıklıkla “Çin Virüsü” olarak damgalanması gibi Modern İtalya, Almanya ve İngiltere coğrafyası sifilize “Fransız Hastalığı”,

Fransızlar “Napoliten Hastalığı”, Ruslar “Polonya Hastalığı”, Polonyalılar ise “Alman Hastalığı” adını vermişler ve salgın hastalıkların, ilk olarak görüldükleri ülkeler üzerinden olumsuz bir retorik ile adlandırılması geçmişte de karşımıza çıkan bir durum olmuştur (Aktüel Arkeoloji, 2020).

1.3.10. Çiçek Hastalığı

Çiçek hastalığının daha çok çocuklarda görüldüğü bilinmektedir. Bununla beraber her yaştan insanı enfekte edebilen bulaşıcı bir çeşit hastalıktır. Virüsün bulaştığı bireylerin ciltlerinde içi irinle dolu kabarcıklar görülmektedir. Deride izler bırakan çiçek hastalığı, son derecede ağrılı ve ateşli semptomlar eşliğinde gerçekleşen ölümcül bir hastalıktır.

Minör ve majör olarak iki farklı tipe sahip olan (Variola majör ve Variola minör) çiçek hastalığının, minör tipinin majör tipine göre daha ölümcül sonuçlara neden olduğu bilinmektedir. Hastalığın bulaştığı bireylerin yüzde 30’u hayatını kaybetmektedir.

Bu ölümcül virüsün neden olduğu çiçek hastalığı 1966 yılında yapılan bilimsel çalışmalarla eradikasyon noktasına gelmiş olsa da 1976 yılında Etiyopya ve Somali’de yeniden ortaya çıkmıştır. 20 milyondan fazla insanın çiçek hastalığından dolayı hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu ölümcül hastalığın aşısını İngiliz cerrah Edward Jenner’ın bulduğu kabul edilmektedir. Bununla beraber çiçek aşısı tarihte bulunan ilk aşıdır (Bakan, 2020, s. 2642).

1.3.11. Sıtma Salgınları

Dişi anofel sivrisinekleri aracılığıyla insanlara bulaşan sıtma, ateşli bir hastalıktır. MÖ.1500 Asurbanipal’in kütüphanesindeki kil tabletlerde ve klasik Çin tıbbi metni Nei Jing’deki kayıtlarda; büyük dalak, baş ağrısı, periyodik ateşler, üşüme ve titremeden bahsedilmektedir (Parıldar, 2020, s. 21). Sıtma hastalığı, tıbbın tanımladığı ilk hastalıklardandır. Hipokrat (MÖ 460–370) sıtma hastalığını detaylı olarak tanımlayan ilk hekimlerden birisi olmuştur (Akdur, 2006, s. 1). “Salgın Hastalıklar” adlı eserinde sıtma hastalığının bazı çeşitlerini tanımlamıştır.

20. yüzyılın ilk yarısına girildiğinde, 40. Güney Enlemi ile 60. Kuzey Enlemi arasında yaşayan tüm toplumlarda sıtmanın çok yaygın olarak görüldüğü bilinmektedir (Akdur, 2006, s. 2). Küresel çapta eliminasyonu artmakla birlikte 2018 yılında 228

milyon civarında sıtma vakasına rastlanmıştır. Sıtma kontrol girişimleri, insektisit emdirilmiş cibinlik kullanmak, bataklıkları kurutmak ve vektör kontrolü yapmak için ekolojik olarak daha az zarara sebep olan insektisitler ile ilaçlama yapmak şeklindedir. Sıtma hastalığında erken tanı konulması çok önemlidir (Parıldar, 2020, s. 21).

1.3.12. SARS ve MERS Pandemileri

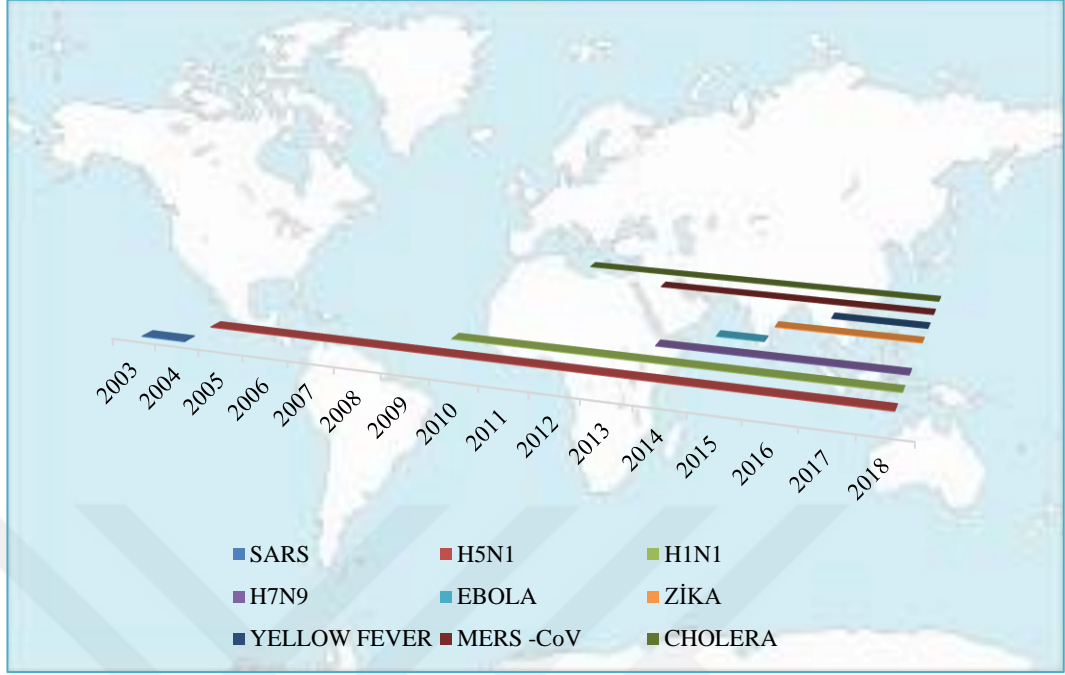
Koronavirüslerin (CoV) 4 türü mevcuttur. Bunlar; Alfa, Beta, Gamma ve Delta koronavirüslerdir. İnsan, yarasa, kemirgenler, kanatlılar, domuz, kedi, köpek ve devede evcil ya da yabani hayvan ayrımı olmadan bulunabilmektedirler. Koronavirüsler, insanlarda basit soğuk algınlığından ağır akut solunum sendromuna (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS) kadar değişkenlik gösterebilen spektrumda rahatsızlıklara neden olabilmektedir.

SARS'a neden olan SARS-CoV, MERS'e neden olan MERS-CoV ve COVID-19'a neden olan SARS-CoV-2 virüsleri, her ne kadar aynı beta-koronavirüs (beta-coronavirus) ailesinden olsalar da sahip oldukları farklardan dolayı ayrı bir şekilde isimlendirilmektedirler (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2021).

21. yüzyılın ilk uluslararası acil sağlık durumu 2002 yılında Çin'in güneyinde ortaya çıkarak yüzlerce insanın ölümüne sebep olan ve daha önce bilinmeyen SARS-CoV-1 virüsü olmuştur. Enfekte olmuş bireylerde; baş ağrısı, ateş, kas ağrıları, halsizlik, titreme, ishal belirtileri görülmüştür. SARS-CoV-1 virüsünden yaklaşık olarak 8 bin insan etkilenmiştir.

Bu gelişmelerin üzerinden yaklaşık 10 yıl geçtikten sonra koronavirüs ailesinden olan ve daha önce insan ya da hayvanlarda varlığı saptanmamış MERS-CoV, 2012 yılının Eylül ayında öksürük, nefes darlığı, ateş ve gastrointestinal semptomlar da dahil olmak üzere ilk kez insanlar üzerinde Suudi Arabistan'da tanımlanmış fakat daha sonra ilk vakalara aslında 2012 Nisan ayında Ürdün Zarqa'daki bir hastanede rastlandığı ortaya çıkmıştır (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2021).

Tablo 2:
Son 20 Yıl İçerisinde Görülen Önemli Salgın Hastalıklar

Kaynak: (WHO, 2022)

Tablo 2’de, 2018 yılından geriye doğru son 20 yıl içerisinde tarihe geçmiş önemli salgın hastalıklar ve pandemiler, yıllar çizelgesi üzerinde görülmektedir. Tabloda en dikkat çeken unsurlardan biri özellikle bu hastalıkların görüldüğü zaman içerisinde giderek vakaların arttığı ve endemik/andemik biçimde sınırlı kalmayarak tüm dünyanın sağlığını tehdit eden pandemik karakterlere dönüşmesidir. Örnek olarak veba hastalığını düşünecek olursak; bu hastalığın çok eski zamanda kaldığı ve eradikasyona uğradığı düşünülebilir. Fakat çok uzun bir zamandan sonra 2017 yılında, Madagaskar’da, 2 bin 417 veba vakası tespit edilmiş ve bu tespit edilen vakalardan 209’u hayatını kaybetmiştir.

Anlaşılabileceği üzere bazı hastalıklar zamanla yeryüzünden tamamen silinerek yok olmamaktadır. Dolayısıyla bu hastalıkların belli dönemlerde nadiren de olsa ortadan kalktığını görebilmekteyiz. Bununla beraber yeni türleri ya da mutasyonları ile her zaman tehlikeli hastalıkların yeniden ortaya çıkması riskinin bulunduğunu söylemek mümkündür (Budak & Korkmaz, 2020, s. 64).

1.4. Koronavirüsler ve COVID-19 Pandemisi

Koronavirüsler ilk olarak 1965 yılında Chicago Üniversitesi araştırmacıları tarafından keşfedilmiştir. Zaman içinde çeşitli ülkelerde farklı mutasyonları keşfedilmiş

ve son olarak da Çin'in Hubei Eyaleti'ne bağı Wuhan şehrinde 29 Aralık 2019 tarihinde rastlanmıştır.

Çinli Doktor Li Wenliang kamuoyu için 30 Aralık 2019 tarihinde bir video çekerek bu yeni tip virüsün varlığını anlatmıştır. Bu video sosyal medyada yayınlamasının hemen ardından yoğun bir şekilde iletişim kanalları ve sosyal ağlar aracılığıyla paylaşılmıştır. Çin hükümeti ilk etapta böyle bir salgını ve virüsü kabul etmemiştir. Doktor Li'nin sosyal düzeni bozma ve söylenti çıkarma suçlamasıyla ifadesi alınmıştır. Fakat 12 Ocak'ta test sonucu pozitif çıkan Doktor Li'nin de tedavi etmekte olduğu hastasından bu virüsü kaparak enfekte olduğu anlaşılmıştır. Tedavi gören Doktor Li, ölümcül virüsten kurtulamayarak 6 Şubat günü hayatını kaybetmiştir. Hastalığın kısa adı teknik olarak '2019-nCoV'dur. WHO tarafından da 11 Şubat'ta yeni tip koronavirüs hastalığına "COVID-19" adı verilmiştir (Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Center for Middle Eastern Studies, 2020, s. 4).

Koronavirüsün bu yeni türü günümüz pandemisini başlatmıştır. Araştırmacılar, bilinen ilk vakaların tümünün Wuhan'da yarasalar, yılanlar, dağ sıçanları, kümes hayvanları gibi çeşitli canlı hayvan türlerinin satışı ve balık ticareti ile ilgili olan Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarı ile ilk vakaların zamanlama açısından bağlantılı olduğunu tespitinde bulunmuşlardır. Hastaneye başvuran hastaların bahsi geçen canlı hayvan pazarı ile fiziken temasta oldukları ya da orada çalıştıkları anlaşılmıştır (TÜSPE, 2020).

Hastalıktan sorumlu olan patojenin yapılan laboratuvar analizlerinde yeni bir cins koronavirüs (2019-novel-coronavirus [2019-nCoV]) olduğu 11 Ocak'ta doğrulanmış ve bu bilgi 12 Ocak 2020 tarihinde WHO tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.

19 Ocak'ta Wuhan şehri dışındaki ilk vaka Shenzhen şehriden bildirilmiştir. Wuhan şehri gibi Çin'in merkezindeki Shenzhen şehri de nüfus oranı yüksek şehirlerden biridir.

20 Ocak'ta Çin'in Guangdong Eyaleti'nde Wuhan şehri ile doğrudan ziyareti olmayan iki kişiye de yeni tip koronavirüs tanısı konulmuştur ve Çin'in en büyük şehri ve finans merkezi olan Şangay'ın da ilk vakası kayıtlara geçmiştir.

21 Ocak'ta yine Wuhan'da 2019-nCoV virüsü bulaşmış olan 15 sağlık personeline tanı konulmuş ve yapılan epidemiyolojik incelemeler sonucunda, WHO

tarafından yeni tip koronavirüsün insandan insana bulaşmasının mümkün olduğu ve gerekli olan toplumsal önlemlerin acil bir şekilde alınması gerektiği bildirilmiştir.

Virüsün insandan insana geçmesinin mümkün olduğunun anlaşılmasıyla birlikte, Çin'deki birçok eyalet, il ve ilçelerde 22 Ocak tarihinde 571 yeni vaka tespit edilmiştir. Bu yeni vaka sayısı artışının ardından 23 Ocak'ta Wuhan yerel hükümeti, otoyolların, havaalanlarının ve tren istasyonlarının kapatıldığını ve toplu taşıma araçlarının kullanılmasının ikinci bir duyuruya kadar yasaklandığını duyurmuş, böylelikle ilk önlemi almıştır.

Çin'de "Bahar Şenliği" olarak geçen dönemin Aralık 2019'un sonundan Ocak 2020'ye kadar çeşitli seyahatlerin gerçekleştiği bir zaman dilimine denk gelmesi ve hükümetin kısıtlayıcı tedbirlerine ve yasaklarla ilgili olarak yayınladığı emirlerine rağmen hastalığın beklenmedik hızlı bir şekilde asemptomatik (herhangi bir belirti göstermeden hastalığı taşıyan/bulaştıran kimse) kişiler aracılığıyla tüm ülkeye yayıldığı tespit edilmiştir.

Bu hızlı vaka artışı gelişmeleri ile 30 Ocak'ta WHO, Çin'de ortaya çıkan yeni tip koronavirüs salgınını "Uluslararası Kamu Sağlığı Acil Durumu" olarak ilan ettiğini duyurmuştur.

WHO, bu yeni tip virüsün özellikle sağlık sistemleri savunmasız olarak nitelendirilen ülkeler için yüksek riske neden olduğunu açıklamış ve salgının yayılımını önleyebilmek için ilk gereken şartların; erken tanı, izolasyon, hızlı tedavi ve virüsü taşıyan hastaların sağlam bir takip sistemi ile izlenmesi olduğunu belirtmiştir (TÜSPE, 2020).

11 Mart 2020'de WHO tarafından pandemi olarak ilan edilen SARS-CoV-2'nin bir türü olan bu hastalık, 3-4 ay kadar kısa bir sürede çok ciddi bir bulaşma ve yayılma hızı göstererek, dünyanın neredeyse her noktasında vakaların görülmesine neden olmuştur.

2. BÖLÜM

PANDEMİ VE DÜNYA EKONOMİSİ

2.1. Pandemi ve Ekonomi İlişkisi

Geçmiş pandemiler, pandemi ve ekonomi ilişkisinin oldukça kuvvetli olduğunu göstermiştir. Özellikle son yaşanan COVID-19 pandemisi Çin’de salgın olarak başlamış ve yerel bir sağlık sorunu halinde iken tüm dünyaya yayılmaya başlayınca pandemiye dönüşerek alınan önlemler nedeniyle sadece bir sağlık sorunu olmaktan çıkmış ve küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. Pandeminin küresel bir ekonomik krize dönüşmesinin nedenleri şöyle sıralanabilir:

Salgınların belli aşamaları takip eden epidemiyolojik eğrileri vardır. Bu eğrideki aşamalar sırası ile ilk şüphe ve araştırma, başlangıç ve kabullenme, hızlanma ve zirve yapma ve azalma ve çözülmedir. Burada önemli olan salgının yayılım hızını yavaşlatmak için bu epidemiyolojik eğrinin mümkün olabildiğince düşük eğimde seyretmesini sağlamak ve son aşama olan çözülmeye kadar geçecek zamanı kısaltabilmektir. Yeni tip koronavirüste olduğu gibi epidemiyolojik eğri ile panik seyri de söz konusu olmaktadır. Paniğe yol açabilecek faktörler arasında; hazırlıksızlık, veri ve bilgi eksikliği, açık ve net olmamak, çok başlılık, provokasyonlar, kararsızlık ve korku yer almaktadır. Bu şekilde ekonomik maliyetlerin kaynağı olabilen panik durumları bize salgınların tıbbi olarak iyi yönetilmesi kadar ekonomik olarak da iyi yönetilmesinin son derece önemli olduğunu göstermektedir. Aksi hallerde toplumlar gerçeği yansıtmayan bir tehdit ile gereksiz yere çok ciddi ekonomik kayıplara uğrayabilirler (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020, s. 2).

Anlaşılabacağı üzere COVID-19’un epidemiyolojik eğrisini düzleştirmek ekonomik anlamda maliyetli bir iştir. Politika yapımcılar için bu bağlamda iki aşamalı bir stratejiden söz edebiliriz. Bunlar; kısa süreli çok sıkı ve sert uygulanan genel tedbirlerden oluşan ilk aşama ve sektör, kişi, coğrafi birim gibi sadece risk gruplarını hedef alarak kontrollü mikro tedbirlerin alındığı ikinci aşama şeklindedir. Birinci aşamanın uygulanması ve mümkün olduğu kadar kısa tutulabilmesi ekonomik kayıpları minimize edebilmek için oldukça önemlidir (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020, s. 2).

Daha önceleri yaşanan ve halen de yaşamakta olduğumuz COVID-19 gibi pandemiler, aşı ve ilaç bulunmadıkça pandemilerin ciddi bir sağlık ve ekonomi sorunu

olarak kalacağını göstermiştir. Bu nedenle belirtilen özellikle birinci aşama önlemlerin olabildiğince planlı ve dikkatli uygulanması bir zorunluluktur. Çünkü, ülkelerin birbirlerine sınırlarını kapatmaları, uluslararası ticaretin neredeyse durma noktasına gelmesi, birçok sektörde üretimin durması, geleneksel tedarik zincirinde aksama ve kopuşlar yaşanması, sağlık ve kamu harcamalarındaki ciddi artışlar vs. pek çok unsur küresel ekonomiyi ciddi bir şekilde olumsuz etkilemektedir. Salgının arz ve talep dengesinde yarattığı şok, bir yandan dış ticaret hacminin azalmasına diğer taraftan dijitalleşme, uzaktan çalışma, insansız fabrikalar gibi yenilikçi gelişmelerin kaydedilmesine neden olmaktadır (Tekoğlu, 2020, s. 39).

Uluslararası ticaretin yüzde 70'i, firmaların üretimde kullandıkları ham madde, parça ve bileşenlerin, ayrıca hizmetlerin ve sermaye mallarının değişimini içermektedir. Dünya üretiminin üçte biri çok uluslu işletmeler tarafından yapılmaktadır ve bu üretim dünya ticaretinin yarısını karşılamaktadır. Pandemi nedeniyle birçok iş yerinin kapatılması, üretimin durdurulması ve ülkeler arası sınırların kapatılması gibi önlemler uluslararası ticaretin yüzde 70'inin ham madde ve sermaye mallarından oluşması nedeniyle ciddi bir ekonomik durgunluğa yol açmakta ve bu da aynı zamanda hem ülke içi hem de ülkeler arası talebin daha da düşmesine neden olmaktadır. İç ve dış talep şoku birbirine bağlı tedarik zincirlerine sahip ülkelerde ticaret, sermaye ve havale akışlarında büyük daralmalara neden olmaktadır. Belirli bir ülkede nihai ürünlere yönelik daha düşük talep, diğer ülkelerde üretilen girdilere olan talebi azaltmaktadır. Bu durum, kriz küresel olduğunda aynı anda birden fazla yeri etkileyebilmektedir. Aynı şekilde seyahat ve taşıma masrafları, kişilerin ve ticari malların hareketliliği için konulan sınırlamalar, ek yükümlülükler, getirilen gümrük işlemlerinin maliyet artışı da uluslararası ticareti olumsuz etkilemiştir (Tekoğlu, 2020, s. 38).

Anlaşılabacağı üzere pandemiler ile ülke ekonomileri ve küresel ekonomi arasında ciddi bir ilişki vardır. Eğer planlı, zamanlı ve yeterli önlemler alınamazsa pandemilerin ekonomilerde ciddi olumsuz etkileri görülmektedir.

2.2. Pandemiye Karşı Küresel Ölçekte Alınan Koruyucu Önlemler

COVID-19 pandemisi, insanoğlunun yaşadığı en büyük sağlık ve ekonomi krizi olması özelliğinden dolayı eşi benzeri görülmemiş bir yapıya sahiptir. 30 Ocak'ta WHO'nun Çin'deki salgını "Uluslararası Kamu Sağlığı Acil Durumu" duyurusuyla pandemi ilan etmesinden itibaren tüm ülkeler, hızla katlanarak artan bulaş riskini kontrol

etmeye ve mümkünse engellemeye yönelik birtakım tedbirler almak zorunda kalmışlardır. COVID-19'un WHO tarafından "pandemi" olarak ilan edilmesinin hemen ardından hükümetlerin tedbir paketleri de ardı ardına gelmeye başlamıştır.

Bu önlemlerin en önemlisi ve hemen kullanılmaya başlanana "sosyal mesafe" olarak tanımlanan bireyler arası fiziki mesafenin zorunlu bir şekilde uygulanması olmuştur. Sosyal izolasyon pandeminin bulaşma şeklinden dolayı zorunlu hale gelmiş, kişiler arası sosyal mesafe, maske ve dezenfektan kullanımı ikazları neredeyse tüm ülkelerde altı çizilerek bazen de zorunlu tutularak cezai yaptırımlarla uygulanmıştır. Bu hijyenik sağlık önlemlerinden başka insanların yakın temas halinde olmasının önüne geçmek için sosyal alanlarda da kısıtlama ve yasaklamalara gidilmiştir. Otel, tiyatro, sinema, yüzme havuzları, spor salonları, alışveriş merkezleri, berber-kuaför, hizmet sektöründe birçok iş kolunun yasaklara maruz kalmasından ötürü işsizlik sorunu, yaşlı-çocuk gibi bakıma muhtaç kesimlerin gereksinimlerinde aksamalar, kopuşlar vb. etkiler meydana gelmiştir (Eroğlu, 2020, s. 224). Bunlar gibi birçok önlem ekonomideki çoğu sektörün durma noktasına gelmesine hatta bazılarının durmasına sebep olmuştur.

Birçok ülke, insan temasını en aza indirmek için evde kalarak uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma, iletişimin, finansal işlemlerin, eğitimin evde kalarak uzaktan gerçekleştirilmesi için dijital kanalların en verimli ve yüksek oranda kullanımını teşvik etmiştir (Tezel, 2021, s. 279) (Kaya, 2020, s. 222).

Pandeminin yayılım hızını kesmek için küresel bağlamda ilk düşünülen önlem ise Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yayınladığı raporlardaki tanımlı şekli ile küresel düzeyde "Tecrit Tedbirleri" alınması olmuştur. Bu kapsamda hükümetler ilk olarak uçuşlarını erteleyerek gümrük kapılarını kapatmıştır. Bununla beraber birçok ülke limanları ile sınırlarını da kapatarak yapacağı ithalatı durdurmuştur (Kaya, 2020, s. 222).

• Çin'de Pandemiye Karşı Alınan Koruyucu Önlemler

Ülkeler arasında bulaşı engellemek için ilk önlem alan ülke doğal olarak Çin olmuştur. Çin hükümetinin Ocak 2020'de Wuhan'da ortaya çıkan zatürre salgınına koronavirüs ailesinden yeni bir tip virüsün sebep olduğunu dünya kamuoyu ile paylaşması ve Çin'deki salgının yayılıp ölümlerin artmaya başlamasından kısa bir süre sonra WHO Başkanı Tedros, Çinli yetkililerle görüşmek üzere 27 Ocak'ta Çin'e gitmiştir. Bu arada Hong Kong, son 14 gün içinde baş şehri Wuhan olan Çin'in Hubei Eyaleti'nden

seyahat etmiş olanların kente girişini yasaklamış, 28 Ocak günü WHO Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing ile Pekin'de bir araya gelmiş ve Çin yönetimi, WHO'nun uluslararası uzmanlardan oluşan bir heyet göndermesini kabul etmiştir (Euronews, 2020).

Bu gelişmelerle beraber Çin'de çok sıkı önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu ilk önlemler arasında Hubei Eyaleti'nin kapatılması ve Wuhan Eyaleti'nin 23 Ocak 2020 gününden başlayarak sıkı bir karantinaya alınması, ulusal çapta hareket kısıtlamaları, geri dönen göçmen işçiler için 14 gün karantina uygulaması ve sosyal mesafe kuralları yer almıştır (Eroğlu, 2020, s. 225). Virüsün ortaya çıktığı Hubei Eyaleti'nde 60 milyon kişi karantinaya alınmış, iş yerleri, okullar, ibadethaneler, toplu taşıma sistemleri ve çok sayıda kurum kapatılmıştır. Ayrıca; spor müsabakalarının da aralarında bulunduğu toplu etkinlikler iptal edilmiş, Wuhan kentinde stadyumlar kitlesel karantina merkezlerine dönüştürülmüş ve hızlıca çok sayıda hastane inşa edilmiştir. Her haneden belirli sayıda insanın yalnızca hayati ihtiyaçlarını satın alması için evlerini terk etmesine izin verilmiş, başkent Pekin'e dışardan gelenler bir süre karantina altında tutulmuştur. Şinhua Ajansı, Çin'in karantina önlemlerini ihlal edenlerin üç ila yedi yıl arasında hapisle cezalandırılacağını bildirmiştir.

• ABD'de Pandemiye Karşı Alınan Koruyucu Önlemler

Ocak 2020 döneminden itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de COVID-19'a karşı önlemlerini almaya başlamıştır. 6-8 Ocak 2020 tarihlerinde Centers for Disease Control and Prevention (CDC-ABD Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri), Çin'e seyahat edecek vatandaşları için seyahat uyarıları yayınlamış, 16 Ocak tarihinde CDC virüs hakkında bir brifing düzenlemiş ve yetkililer ABD'nin Wuhan'dan gelen veya Wuhan üzerinden gelen yolcuları taramaya başlayacağını açıklamıştır. 7 Şubat'ta ABD'deki 13. vaka doğrulanırken, diğer ülkelerin de ilk önlemlerinden olan Wuhan'dan tahliye edilen yaklaşık 800 Amerikalı karantina altına alınmıştır.

29 Şubat günü ABD'de virüs kaynaklı ilk ölüm yaşanmış, bunun üzerinde Trump yönetimi İran, İtalya ve Güney Kore'ye seyahat kısıtlamaları getirmiştir (Euronews, 2020). 11 Mart'ta ise yüksek vaka sayılarının görüldüğü Avrupa'dan gelen yolculara seyahat kısıtlaması getirilmiş, kısa bir süre sonra da bu yasak ülkelere İngiltere ve İrlanda da dahil edilmiştir. 13 Mart'ta ülke genelinde olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Tüm okullar ve üniversiteler sırasıyla tüm eyaletlerde kapanmış, 17 Mart tarihinde ise Başkan Trump,

endüstriyi kritik ekipman üretmeye yönlendirmesine izin veren, savaş zamanı bir otorite olan Savunma Üretim Yasası'nı devreye sokmuştur.

28 Mart'ta yurt içinde de New York'a seyahat edilmemesi yönünde tavsiyeler verilmiş, 29 Mart'ta sosyal izolasyon ve mesafe kuralları 30 Nisan'a kadar uzatılmıştır. 3 Nisan'da ise CDC, halka maske takmayı tavsiye etmiş ve maske edinilememesi halinde diğer eşyalardan nasıl maske yapılacağı konusunda bir kılavuz yayınlamıştır. ABD Başkanı Donald Trump, vatandaşların 10 kişiden fazla gruplar halinde toplanmamasını ve zorunlu değilse seyahat etmemelerini ve dışarda yemek yememelerini tedbir amaçlı istemiştir (d.w.com, 2021).

Amerika Birleşik Devletleri, pandemi ile mücadele kapsamında Avrupa'ya seyahatleri durdurmuş ve sadece ABD vatandaşları ile devamlı oturma izni bulunanlar ülkeye giriş yapabilecek şekilde düzenlemeye gitmiştir. Sınırdan giriş yapar yapmaz da bireylerin istenilen sağlık kontrolünden geçmesi ve 14 gün de evlerinde karantinede kalmaları zorunluluk haline getirilmiştir (d.w.com, 2021).

- **Avrupa Birliği'nde Pandemiye Karşı Alınan Koruyucu Önlemler**

Pandeminin merkez üstü bir süre sonra Avrupa'ya kaymış, daha sonra ise Amerika Birleşik Devletleri vaka sayısında liste başı ülke konumuna geçmiştir (Euronews, 2020). Avrupa kıtasındaki koronavirüs kaynaklı ilk ölüm 15 Şubat 2020 tarihinde Fransa'da yaşanmıştır. Hayatını kaybeden kişinin Çin'in Hubei Eyaleti'nden gelen 80 yaşındaki bir turist olduğu bildirilmiş ve bu Asya dışındaki ilk ölüm vakası olarak kayıtlara geçmiştir. 18 Şubat günü COVID-19'un insandan insana bulaştığı yönündeki 92 vaka, Çin dışında 12 ülkede teyit edilmiş ve WHO, 21 ülkeye kişisel koruyucu ekipman göndermiştir (Euronews, 2020). Birleşmiş Milletler (BM)'e bağlı WHO, 28 Şubat'ta yaptığı açıklama ile COVID-19 için küresel risk seviyesini 'yüksek'ten 'çok yüksek'e çıkarmıştır. Aynı gün virüsün dünya genelinde Çin dışında 54 ülkede daha görüldüğü duyurulmuştur (Euronews, 2020).

Pandeminin neden olduğu ölümlerin en yoğun yaşandığı Avrupa ülkeleri; İtalya, İspanya, Fransa ve Almanya olmuştur. Pandemi ilk olarak İtalya'yı çok büyük çapta etkilemiştir. Sağlık hizmetleri kapasitesi vakalara yetmemiş sağlık kurumlarının etrafında dahi hasta düzenekleri oluşturulmuştur. 12 Mart itibarıyla Çin dışında en fazla koronavirüs vakasının görüldüğü ülke olan İtalya, kademeli bir şekilde koronavirüse karşı

aldığı önlemleri artırmıştır. Önce 11 kasabaya giriş çıkış yasaklanmış ve bazı festivaller ertelenmiş, ardından 16 milyon kişinin yaşadığı İtalya'nın kuzey bölgeleri karantinaya alınmıştır. Spor müsabakaları ertelenmiş ve karantina önlemleri bütün ülkeye yayılmıştır. Seyahatler büyük oranda kısıtlanırken, mağazalar, restoran, bar, kafe gibi mekanlar kapatılmıştır. Ancak temel kamu hizmeti veren kurum ve işletmelerin açık kalmasına izin verilmiştir. Ülkede üretim neredeyse 4 Mayıs tarihine kadar durmuştur ve iş yerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasakları gibi kısıtlamalarla ülke karantinaya girmiştir. Mayıs ayından sonra ise vaka sayılarındaki azalma ile ülkede kademeli olarak çoğu sektör yeniden açılmıştır (Eroğlu, 2020, s. 226).

Avrupa'da İtalya'dan sonra pandeminin İtalya gibi en ağır gittiği ülkeler İspanya ve Fransa olmuştur. İspanya'daki ilk vaka 25 Şubat 2020 tarihinde bildirilmiştir. Pandemiden İtalya kadar olumsuz etkilenen İspanya'da bildirilen vakalar Nisan ayından Temmuz ayı ortalarına kadar devamlı olarak düşüş kaydetmiş sonrasında ise tekrar yükselişe geçmiştir. Fransa da diğer iki Avrupa ülkesi gibi pandeminin sarsıcı etkilerini yaşamış, Nisan ayından itibaren istikrarlı vaka düşüşünden sonra Ağustos ayı ile tekrar vaka sayıları yükselişe geçmiştir. Her iki ülkede de yaşanan olumsuzluklar İtalya'nın uygulamaya geçirdiği ciddi önlemlerin alınmasına sebep olmuştur (Eroğlu, 2020, s. 226). Örneğin, 12 Mart tarihinde açıklanan bir karara göre İspanya'da düzenlenen futbol müsabakaları iki haftalığına ertelenmiş bazı bölgelerde üniversiteler ve okullar kapılarını kapatmıştır. İspanya Parlamentosu da bir haftalığına kapatılmıştır (BBC, 2020).

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin aldıkları önlemler dışında da pandemi nedeniyle diğer sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkeler çeşitli önlemleri uygulamaya sokmuşlardır. İngiltere, Japonya, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde de pandeminin seyrine bağlı olarak kapanmalar, karantinalar, iş durdurma gibi önlemler çok ciddi olarak uygulanmıştır.

2.3. COVID-19 Pandemisinin Küresel Düzeyde Etkileri

COVID-19 pandemisi, tüm dünyada etkileri bakımından daha önce hiç tecrübe edilmemiş bir sağlık ve ekonomi krizinin temelini oluşturmuştur. İlk başta sağlık sorunu olarak düşünülen COVID-19 pandemisinin bulaşmasını engellemek için alınan önlemler nedeniyle küresel ekonomiyi de derinden etkilediği görülmüştür. İnsan temasını en aza indirmek ve bulaş oranını düşürmek için yukarıda da bahsettiğimiz gibi ülkeler

tarafından kısa sürede alınan çeşitli önlemler ancak belli düzeylerde vaka sayısı ve ölüm oranları kontrolünde işe yarayabilmiştir.

Günümüzde halen devam eden COVID-19 virüsü mutasyonları 2. dalga, 3. dalga ve devamı şeklinde sadece semptom ve şiddetleri farklılaşarak sağlığı ve ekonomiyi tehdit etmeye devam etmektedir. Pandeminin başladığı ilk dönemde dünyadaki birçok hastane birdenbire normal kapasitelerinin üzerinde çalışmak zorunda kalmış ve sağlık sistemleri çökmeye başlamıştır. Özellikle ABD'deki ve Avrupa'daki sağlık sistemi, hizmet kapasitesini aşan bu vakalara yetişmekte oldukça zorlanmıştır. Avrupa'da hastane duvarlarını bile aşacak şekilde hasta ekipmanı ve düzenekleri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bir taraftan zorunlu olarak askıya alınan ekonomik faaliyetler bir taraftan artan sağlık maliyetleri ve çöken sağlık sistemi, COVID-19'a yakalanan vaka sayısının çok yüksek olduğu ülkeler ve hükümetler için büyük endişe yaratmıştır.

Ülkelerin COVID-19 virüsünün bulaşmasını engellemek için iş durdurma ve sürekli iş yeri kapatmalar ile uygulamaya konulan tecrit uygulamaları bir diğer deyişle uluslararası ticaretin engellenmesi üzerindeki ilk olumsuz etkisi uluslararası ticaretin daralması üzerine olmuştur. Daralan uluslararası ticaret hacmi ise ülkeler bazında ve küresel çapta piyasaların durma noktasına gelmesine sebep olmuştur. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler önce ekonomik durgunluğa girmeye sonra ise ekonomik olarak küçülmeye başlamışlardır. Bu ekonomik sorunlar 2020 yılında küresel ekonominin ciddi şekilde daralmasına neden olmuştur.

Özellikle reel sektörde gerçekleşen iş durdurmalar, iş yeri kapatmalar üretimin durma noktasına gelmesinden dolayı finansal piyasaları da olumsuz etkilemiş, borsaların değer kayıpları çok büyük olmuştur öte yandan alınan COVID-19 tedbirleri doğrultusunda ticari hayat sadece zorunlu ihtiyaçların giderilmesi için sürdürülebilmiştir. Birçok ülkede üretim-tüketim dengesi bozulmuş, sokaklar boş kalmıştır. Kısa sürede COVID-19 maliyetleri hükümetleri tehdit edecek bir hale dönüşmüştür. Bu dönemde tüm dünya genelinde yaşanan üretim hızının durma noktasına gelmesi ve talep daralması küresel büyüme oranlarının aşağı yönlü şekilde negatif olarak gerçekleşmesine sebep olmuştur.

COVID-19 pandemisi; başlıca ticaret, turizm, emek yoğun sermaye gerektiren hizmet sektörleri, demiryolu taşımacılığı, yurt içi ve yurt dışı uçuşların durdurulmasından

dolayı hava taşımacılığı, finans, bankacılık, sanayi, tarım, enerji piyasaları, eğitim, sağlık, spor gibi faaliyetleri birbirine bağılı olan birçok sektöre darbe indirmiştir. Bu sebeplerden ötürü birçok ülkede ekonomik daralma gerçekleşmiştir ve etkileri halen azalarak da olsa devam etmektedir.

Asya Kalkınma Bankası (ADB) 6 Mart 2020 tarihinde yayınlamış olduğı “COVID-19 Küresel Ekonomiye Etkisi” başlıklı raporunda; COVID-19 pandemisinin dünyaya olabilecek maliyeti konusunda aylık süreleri göz önünde bulundurarak tahmini rakamlar açıklamıştır. Buna göre COVID-19 pandemisinin dünya için gerçekleşebilecek maliyeti; 2 ay devam etmesi durumunda 76.6 milyar dolar, 3 ay devam etmesi durumunda 155.9 milyar dolar ve 6 ay devam etmesi durumunda ise 346.9 milyar dolar olabileceğı ifade edilmiştir (Kaya, 2020, s. 224).

Bir diğere söyleyişle dünyada GSYH'nin yüzde 0,08 ila 0,40 düşüş oranı ile 76.6-346.9 milyar dolarlık bir aralıkta daralması öngörülmüştür. Söz konusu ekonomik daralmadan en olumsuz etkilenen ekonominin ise ilk etapta Çin olması beklentisi tedarik zincirindeki önemli rolünden dolayı sürpriz olmamıştır. Dünya Bankası ve IMF ise dünya ekonomisinin pandemi kaynaklı uğradığı zararı tahmin etmenin zor olduğı kanaatinde. IMF'nin tahminine göre COVID-19'un dünya ekonomisi üzerindeki sarsıcı etkisi ancak 2021 yılının dördüncü çeyreğinde bitebilecektir (Kaya, 2020, s. 224).

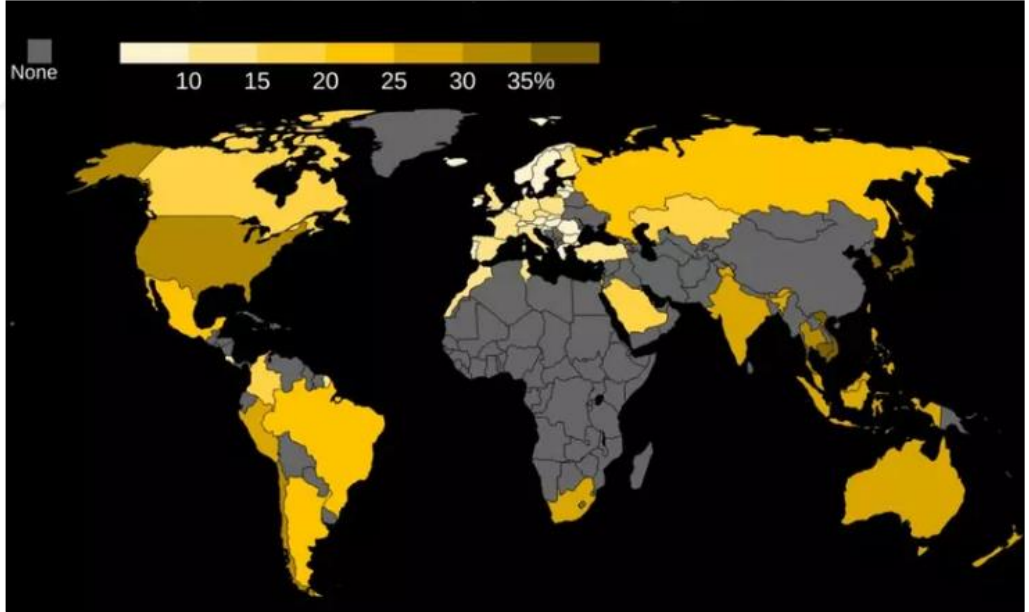
Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi kaynaklı ekonomik krizin ne zaman biteceğı bugünün en merak edilen konularındandır. Sağlığı kazanmak ve korumak için ekonomiden ne kadar süre vazgeçmek gerektiğı konusu uzun süredir gündemdedir. Güçlü bir ekonominin sağlayabildiğı sağlık hizmetleri ile pandeminin olumsuz ve derinden etkilediğı ekonomi aslında bize sağlık ve ekonomi arasındaki kuvvetli ilişkiyi ve bununla beraber tüm dünya ülkelerinin sağlık ve ekonomi arasında takas yapmak zorunda kalması gibi dramatik bir tabloyu ortaya koymuştur.

COVID-19'un küresel ekonomiye olan etkilerini; küresel uluslararası ticaret, küresel ekonomik büyüme, küresel işsizlik ve küresel enflasyon olarak dört ana başlıkta inceleyeceğiz. COVID-19 pandemisi öncesi ve sonrası olarak oluşun farkları görmek bize ekonomik açıdan anlamlı sonuçlar verecektir.

2.3.1. Küresel Uluslararası Ticarete Etkisi

COVID-19 virüsünün çıkış noktası ve açık ara farkla en çok vaka görülen ülke olan Çin, diğer ülkeler tarafından salgının başlangıcında kamuoyuna açıklama yapmamakla, yeterli önlemleri almamakla ve hastalığın kısa sürede tüm dünyaya yayılmasına sebep olmakla suçlanıyordu. Ocak ayından itibaren önlemler almaya başlayan Çin, 2020 Şubat ayından itibaren salgının yayılma hızını azaltabilmeyi başarmıştır. Fakat bunun için daha önce bahsettiğimiz COVID-19 ile mücadele için alınan tedbirlerin Çin'deki günlük yaşamı büyük oranda değiştirmesi gerekmiştir. Uygulanan sert önlemler neticesinde (karantinalar, sokağa çıkma yasakları, iş yeri kapatmalar) doğal olarak ekonomik anlamda üretim, ciddi boyutta sekteye uğramıştır. Çin'de yaşanan bu olumsuz gelişmenin anlamı dünya tedarik merkezi konumunda olan Çin ve ekonomik ilişkide bulunduğu ülkeler için ayrı bir önem taşımaktadır.

Aşağıdaki bilgi grafiği olarak görülen Şekil 1'de ülkelerin Çin'den satın alarak temin ettikleri ara mamüllerin toplam ülke ithalatlarına oranı görülmektedir.

Şekil 1: Dünya Ülkelerinin Çin'den Satın Aldıkları Ara Mamüllerin Toplam İthalatlarına Oranı (Yüzde)

Kaynak: (World Economic Forum, 2020)

Şekil 1 detaylı bir şekilde incelendiğinde Çin'den gelen ara mamüllerin, başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin nihai ürün üretimlerinde önemli bir paya sahip olduğu ülkelerin satın alma oranlarıyla görülmektedir. Şekil 1'den

görülebileceği üzere ABD'nin toplam ithalatının yüzde 35'ten, Rusya'nın, Hindistan'ın ve Avustralya'nın yüzde 25'ten, Kanada'nın ve Brezilya'nın yüzde 20'den ve Avrupa ülkelerinin de toplam ithalatlarının yüzde 15'ten fazlasının Çin'den olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Çin'de üretimin durması ya da küresel tedarik zincirinde sorunlar yaşanması, tedarik sürelerinde yaşanan gecikmeler ve dolaylı olarak sebep olduğu kayıplar eşanlı olarak pek çok ülkenin gayri safi hasılasını olumsuz etkilemiştir.

Çin'in dünya tedarik zincirinin ve ticaret ağlarının merkezi konumuna gelmesinin ardında yatan ekonomik reformlardan burada kısaca bahsetmekte yarar vardır. Çin'in yakın tarihte gerçekleştirdiği ekonomik reformlar dünya ekonomisindeki bugünkü yerini edinmesine olanak sağlayan koşulları da beraberinde getirmiştir. 1978'den beri ülkenin reform niteliğinde atmış olduğu üç önemli adım bugünkü Çin ekonomisinin temellerini oluşturmuştur. Bu reformlar kısaca; 1978'de dışa açılma politikasını benimsemesi ile merkezi planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçmesi, 1994'te yaptığı vergi düzenlemeleri ve 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne üye olmasıdır. Çin, 1990'ların başından itibaren gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımların başında yer almıştır. Bahsettiğimiz bu reformlar ile dünya ekonomisine tam olarak entegre olan Çin, 30 yıl içerisinde ortalama yüzde 6 oranında ekonomik büyüme kaydetmiştir. Aynı zamanda Çin dünyanın en büyük imalat sektörüne sahip olmakla birlikte en hızlı büyüyen tüketici pazarı konumundadır (T.C.Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, 2021).

Dünya üretiminde de geçtiğimiz 17 yıl içinde Çin'in ağırlığı gözle görülür bir şekilde artmıştır. 2003 yılında dünya GSMH'sinin yüzde 4,31'ini temsil eden Çin, günümüzde yüzde 16'sını temsil etmektedir (Teague & vd., 2020, s. 2). Sadece Wuhan şehrinde bile 2019 yılı ticaret hacmi 35 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir. Birçok kaynakta 'ülkenin ana caddesi' ve bazı kaynaklarda Çin'in Chicago'su olarak bilinen Wuhan'da dünyadaki 500 büyük şirketin 300'den fazlası ticari faaliyetlerini sürdürmektedir (Seçkin, 2020).

Anlaşılabileceği üzere Çin, dünyadaki tüm küresel üretim ve ticaret ağlarının merkezinde bulunmaktadır. Çin'de ortaya çıkan bu salgın birçok küresel tedarik zincirinde kesintilere sebep olan çok büyük ölçekli bir krizdir. Dünyanın fabrikası olarak nitelendirilen Çin'in, COVID-19 salgını sürecinde tedarik zincirinde yaşanan en önemli gelişmeler, fabrikalarının kapanması, tedarik edilecek ürünlerin üretiminde ve nakliyesinde aylarca aksamalar yaşanması, limanların geçici olarak kapatılması, ticari

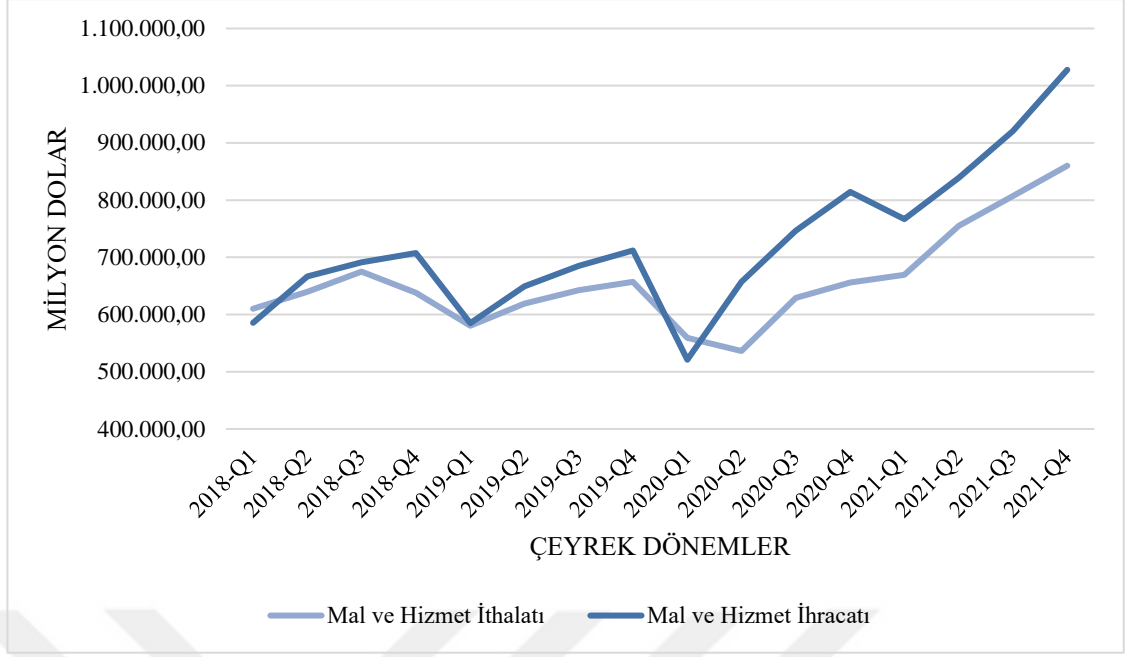
fuvarlarının ve konferanslarının ertelenmesidir (Seçkin, 2020). Ayrıca bu gelişmeler talebin düşmesine ve talebin değişmesine, operasyonel etkinlikte düşüşe, malzeme sıkıntısı ve fiyat dalgalanmaları ile üretimin sekteye uğraması veya durması, kesintilerin yaşanması, lojistik faaliyetlerinde sınırlamalar ile bu lojistik faaliyetlerin maliyetlerinde meydana gelen artış, sevkiyat ve ham madde gecikmeleri gibi olumsuzluklara neden olmuş ve tüm dünyada ticareti olumsuz etkilemiştir (Nakıboğlu, 2020, s. 2-5).

Tüm dünyanın maruz kaldığı karantinalar ve seyahat kısıtlamaları gibi olağanüstü önlemler, ülkeler üzerinde mal ve hizmet ticaretinde dramatik etkiler yaratmıştır (UNCTAD, 2021). Bu olumsuz ekonomik etkilerden başta Çin etkilenmiş ve özellikle 2020 Ocak ayından itibaren uluslararası ticaretine yansımıştır. 2019 yılında salgının ortaya çıkışı ve belirttiğimiz kapanma, karantina ve fabrikalarda üretimin durdurulması gibi önlemler sonucunda ihracat 2020 yılı başında hızla azalmıştır. Dünya tedarik merkezi konumundaki Çin'in ihracatındaki bu büyük azalış doğal olarak küresel düzeyde ekonominin çarklarının dönmesinin hızla yavaşlamasına neden olmuştur.

Çin'de ekonomik aktivitedeki düşüş ve insanların hareketliliğindeki kısıtlama önlemlerinden dolayı salgının başladığı 2019 yılı ve sonrasındaki 2020 yılında bu olumsuz gelişmelerden etkilenen küresel dış ticaret değerlerini miktar ve oransal olarak incelemek bize COVID-19 pandemisinin ekonomilere olan etkisini nicelik olarak da gösterecektir. Bu çerçevede aşağıda sırası ile Çin, ABD, AB ve dünya geneli için tüm dünya GSYİH'sinin neredeyse yüzde 75'ini oluşturan G-20 ülkeleri topluluğuna ait uluslararası ticaretin ne kadar miktarlarda ve yönde etkilendiği incelenecektir.

- **Çin'in Uluslararası Ticaretine Etkisi**

Dünya ticaretinde tedarik ağının merkezi konumundaki Çin, COVID-19 salgınının başladığı bölge olması bakımından tüm dünya ülkeleri içerisinde bu sağlık ve ekonomi çıkmazını tecrübe eden ilk ülke olmuştur. Aşağıda dış ticaret verilerini gördüğümüz Çin, doğal olarak salgından ekonomik olarak olumsuz etkilenen ilk ülke olmuştur.

Grafik 1: Çin'in Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar)

Kaynak: (OECD, 2022)

Çin'in 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait uluslararası ticaret göstergeleri Grafik 1'de görülmektedir.

Yıllık bazda Çin'in toplam mal ve hizmet ithalatı sırası ile 2018 yılında 2.6 trilyon dolar, 2019 yılında 2.5 trilyon dolar, 2020 yılında ise üçüncü çeyrekte itibaren güçlü bir şekilde toparlanması ile 2.4 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılına geldiğimizde ise yıllık bazda 3.1 trilyon dolarlık ithalatı ile istikrarlı yükseliş trendine devam etmiştir. Toplam mal ve hizmet ihracatı ise 2018 yılında 2.7 trilyon dolar, 2019 yılında 2.6 trilyon dolar, 2020 yılında 2.7 trilyon dolar ve 2021 yılının tamamı için önceki yılların üzerinde 3.6 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yeni tip koronavirüsten ilk etkilenen ülke olan Çin'de özellikle 2020 yılının birinci ve ikinci çeyrek dönemlerinde mal ve hizmet toplamında uluslararası ticaret değerleri büyük oranda düşüş kaydetmiştir.

Tablo 3'te Çin'in, aynı yıllara ait çeyrek dönem ihracatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 3:
Çin'in Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İHRACAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	584.873	649.292	520.974	657.130	766.588	839.091
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-0,1	-2,6	-11	1,2	47,1	27,7

Kaynak: (OECD, 2022)

Pandemi öncesi aynı çeyrek dönemlerde sırasıyla, 2018 yılında toplam mal ve hizmet ihracatı birinci çeyrekte 585.4 milyar dolar, ikinci çeyrekte 666.7 milyar dolar seviyelerinde iken 2019 yılı birinci çeyrek dönemi bir önceki yılın aynı çeyrek dönemine göre yüzde -0,1'lik düşüş oranı ile 584.9 milyar dolar, ikinci çeyrek döneminde ise yüzde -2,6'lık bir düşüş oranı ile 649.3 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir.

Pandeminin ilk olumsuz etkilerinin başladığı 2020 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyrek değerlerine göre toplam mal ve hizmet ihracatı yüzde -11 oranında dramatik bir düşüş oranı ile 521 milyar dolara gerileyen Çin, aldığı sıkı önlemler neticesinde 2020 yılı ikinci çeyreğini bir önceki yılın aynı çeyrek dönemine göre yüzde 1,2 oranında artış oranı kaydederek 657.1 milyar dolar ile kapatmıştır. 2021 yılına geldiğimizde ise Çin'in mal ve hizmet ihracatının pandemiden önceki seviyeleri yakalamakla kalmayıp bu değerlerin neredeyse rekor düzeyde üzerine çıktığı görülmektedir. 2021 yılı ilk çeyreğinde toplam ihracat, pandeminin arz talep şokunu en çok hissettirdiği 2020 yılı ilk çeyrek dönemin değerine göre yüzde 47,1 oranında artarak 766.6 milyar dolara yükselmiş ve 2021 yılının ikinci çeyreğinde, 2020 yılının ikinci çeyrek dönemin ihracat değerine göre yüzde 27,7 oranında artış kaydederek dönemi 839.1 milyar dolarla kapatmıştır.

Toplam mal ve hizmet ithalatı ise 2018 yılında sırasıyla birinci çeyrekte 610.4 milyar dolar, ikinci çeyrekte 639.7 milyar dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte 580.6 milyar dolar, ikinci çeyrekte 618.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4'te Çin'in, aynı yıllara ait çeyrek dönem ithalatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 4:
Çin'in Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İTHALAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	580.543	618.888	558.937	536.255	669.336	754.770
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-4,9	-3,3	-3,7	-13,4	19,8	40,8

Kaynak: (OECD, 2022)

2018 yılının birinci çeyreğine göre 2019 yılı ilk çeyrekte mal ve hizmet toplamı yüzde -4,9 oranında azarak 580.6 milyar dolar olarak gerçekleşen Çin ithalatı, 2019'un ikinci çeyreğinde yüzde -3,3 oranında azalarak 618.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılının aynı çeyrek değerlerine bakıldığında toplam mal ve hizmet ithalatı birinci çeyrekte yüzde -3,7'lik düşüş oranı ile 558.9 milyar dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte yüzde -13,4'lük bir düşüş oranı ile ithalatındaki en olumsuz darbeyi alarak 2020 yılı ikinci çeyrek dönemi 536.3 milyar dolar ile kapatabilmiştir.

2021 yılına geldiğimizde ise Çin'in mal ve hizmet ithalatının pandemiden önceki seviyelerin üzerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 2021 yılının ilk iki çeyreğindeki değerler 2020 yılı ilk iki çeyrek dönemlerin değerine göre sırasıyla birinci çeyrekte yüzde 19,8 artış oranı ile 669.3 milyar dolar ve ikinci çeyrekte yüzde 40,8 oranında artış oranı ile 754.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere Çin'in ithalatı, ihracatında olduğu gibi sadece 2020 yılı birinci çeyrek dönemde değil, ilk iki çeyrek dönemin her ikisinde de olumsuz etkilenmiştir.

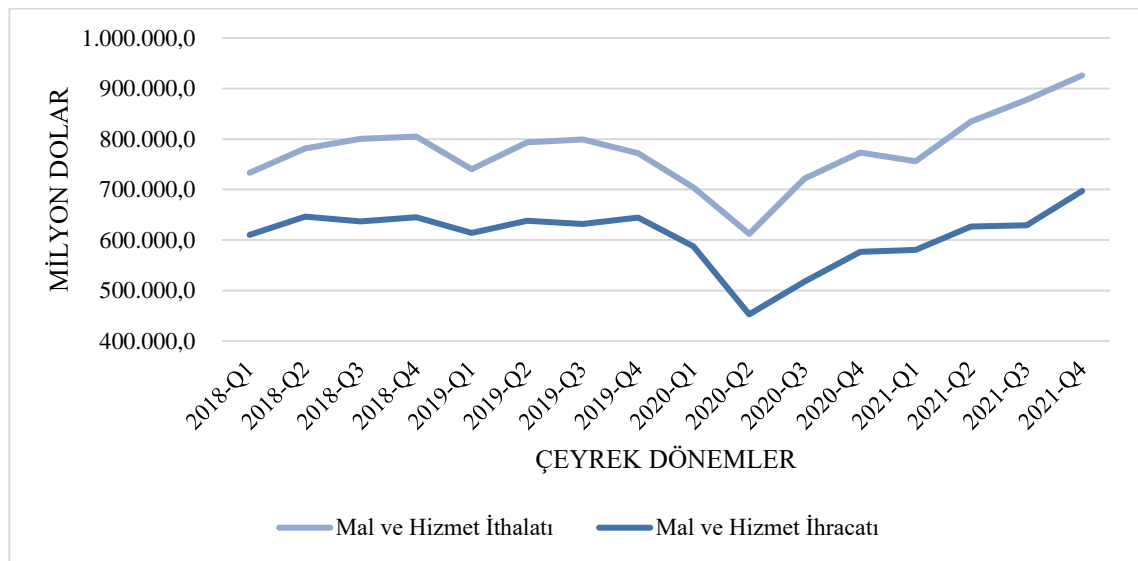
Pandemiden olumsuz etkilenen ilk ülke olmasına rağmen Çin, 2020 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren uluslararası ticaretinde yukarıda bahsedildiği gibi yükseliş trendine girmiştir. Bu toparlanma süresinin kısa olmasını sağlayan en büyük faktörün, Çin hükümetinin 2020 yılının ilk iki çeyrek döneminde uyguladığı sıkıyönetim ve hapis cezasına varan karantina önlemlerinin olduğu anlaşılmaktadır. İstikrarlı bir şekilde

salgının yayılımını kontrol eden Çin, böylelikle COVID-19 pandemisinin olumsuz ekonomik etkilerine sadece iki çeyrek dönem maruz kalmıştır.

- **ABD'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi**

COVID-19 pandemisinin sebep olduğu küresel tedarik zincirlerindeki aksamalardan dolayı Çin ekonomisine yansıyan olumsuz etkileri oldukça belirgin olarak yaşayan bir diğer dünya ekonomisi de ABD olmuştur. Dünya ekonomisinde büyük payı olan ABD'nin uluslararası ticaret göstergelerinde 2020 yılındaki Çin ekonomisine benzer şekilde ilk iki çeyrekte yaşanan düşüş dikkat çekmektedir. Grafik 2'de görüldüğü gibi 2020 yılının ilk iki çeyreğinde ABD ekonomisi sert düşüşler kaydetmiştir.

Yıllık bazda ABD'nin toplam mal ve hizmet ithalatı sırası ile 2018 yılında 3.1 trilyon dolar, 2019 yılında 3.1 trilyon dolar, 2020 yılında ise salgının yayılımındaki artışın tepe noktalarına ulaştığı ikinci çeyrek dönem ve sonrasında olumsuz etkileri ekonomik göstergelerine daha sert yansiyarak 2.8 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılına geldiğimizde ise yıllık bazda önceki yılların üzerinde bir artış sağlayarak 3.4 trilyon dolar olarak ithalatında istikrarlı bir şekilde yükselişe devam etmiştir. ABD ithalatı da Çin gibi pandemi öncesi değerlerinin üzerinde artış trendine geçmiştir. Toplam mal ve hizmet ihracatı ise 2018 yılında 2.5 trilyon dolar, 2019 yılında 2.5 trilyon dolar, 2020 yılında 2.1 trilyon dolar ve 2021 yılının tamamı için pandemiden önceki yılların düzeyine yaklaşarak 2.5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 2: ABD'nin Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar)

Kaynak: (OECD, 2022)

ABD, özellikle 2020 yılının ikinci çeyrek döneminde mal ve hizmet toplamında büyük oranda düşüş kaydetmiştir. Pandemi öncesi aynı çeyrek dönemlerde sırasıyla, 2018 yılında toplam mal ve hizmet ihracatı birinci çeyrekte 610.4 milyar dolar, ikinci çeyrekte 646.6 milyar dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte 613.9 milyar dolar, ikinci çeyrekte 638.4 milyar dolar seviyelerinde iken 2020 yılının birinci çeyreğinde toplam mal ve hizmet ihracatı sırasıyla birinci çeyrekte 587.5 milyar dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte ise daha sert bir düşüşle 452.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı değerleri mal ve hizmet toplam ihracatı birinci çeyrekte azalmaya devam ederek 580.3 milyar dolar olarak kayda geçse de 2021 yılı ikinci çeyreğinde Çin gibi yükselişe geçerek 626.6 milyar dolar ile toparlanma trendine geçmiştir.

Tablo 5’de ABD’nin aynı yıllara ait çeyrek dönem ihracatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 5:
ABD’nin Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İHRACAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	613.908	638.375	587.482	452.798	580.268	626.594
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	0,6	-1,3	-4,3	-29,1	-1,2	38,4

Kaynak: (OECD, 2022)

2018 yılının birinci çeyreğine göre 2019 yılı ilk çeyrekte mal ve hizmet toplamı olarak yüzde 0,6’lık bir oranda artarak 613.9 milyar dolar olarak gerçekleşen ABD ihracatı, 2019’un ikinci çeyreğinde düşüş trendine girerek bir önceki yılın aynı çeyrek dönem değerine göre yüzde -1,3 oranında düşüşle 2019 yılı ikinci çeyrek dönemini 638.4 milyar ile kapatmıştır. ABD ihracatı, pandeminin başladığı 2020 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyrek değerlerine göre yüzde -4,3’lük düşüş oranı ile 587.5 milyar dolara gerileyerek, 2020 yılı ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyrek dönemine göre yüzde -29,1 oranında çok daha büyük bir düşüşle 452.8 milyar dolara gerilemiştir. 2021 yılına geldiğimizde ise ABD’nin mal ve hizmet ihracatının ikinci çeyrekte pandemiden önceki seviyelere yaklaşmaya başladığı görülmektedir. 2021 yılının ilk çeyreğinde, 2020

yılı ilk çeyrek dönemin değerine göre yüzde -1,2 oranında düşüş kaydetmiş 580.3 milyar dolarlık ihracat yapmış ve 2021 yılının ikinci çeyreğinde 2020 yılı ikinci çeyrek değerine göre yüzde 38,4 oranında çok büyük bir artış kaydederek ikinci çeyrek döneminde 626.6 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirerek tıpkı Çin ekonomisi gibi rekor yükseliş oranı kaydetmiş, 2021 yılı ikinci çeyreğinden itibaren yükseliş trendine geçmiştir.

Toplam mal ve hizmet ithalatı ise 2018 yılında sırasıyla birinci çeyrekte 733.1 milyar dolar, ikinci çeyrekte 781.2 milyar dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte 740.2 milyar dolar, ikinci çeyrekte 793.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının aynı çeyrek değerlerine bakıldığında toplam mal ve hizmet ithalatı birinci çeyrekte 704.3 milyar dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte düşüşe devam ederek 612.2 milyar dolar olarak kayıtlara geçmiştir. 2021 yılı ilk iki çeyreğindeki toplam mal ve hizmet ithalatı ihracatının aksine sadece bir değil iki çeyrek dönemde artış kaydetmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinde gerçekleşen toplam ithalatı 756.2 milyar dolar iken ikinci çeyrekte 834.5 milyar dolar olmuştur. Tablo 6'da ABD'nin aynı yıllara ait çeyrek dönem ithalatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 6:
ABD'nin Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İTHALAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	740.191	793.528	704.294	612.162	756.150	834.534
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	1	1,6	-4,9	-22,9	7,4	36,3

Kaynak: (OECD, 2022)

2018 yılının birinci çeyreğine göre 2019 yılı ilk çeyrekte mal ve hizmet toplamı olarak yüzde 1 oranında artan ABD ithalatı 740.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, 2019'un ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyrek dönem değerine göre benzer bir şekilde yüzde 1,6 oranında artış göstererek 793.5 milyar dolar olarak kayda geçmiştir. Pandeminin başladığı 2020 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyrek değerlerine göre yüzde -4,9 oranında bir düşüş yaşayan ABD ithalatı 704.3 milyar dolara gerilemiştir. 2020 yılı ikinci çeyrek değeri olarak bir önceki yılın aynı çeyrek dönemine göre yüzde -

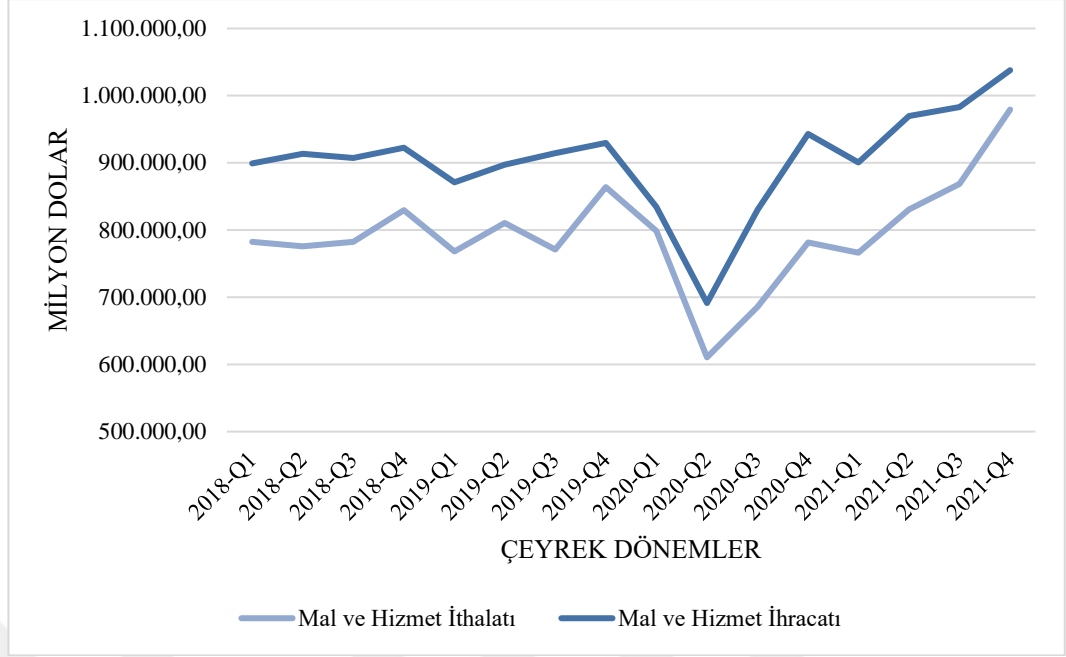
22,9'luk düşüş oranı ile 612.2 milyar dolar olmuştur. ABD, pandeminin en sarsıcı etkisini bu ikinci çeyrekte yaşamıştır. 2021 yılına geldiğimizde ise ABD'nin mal ve hizmet ithalatının pandemiden önceki seviyeleri yakalamakla kalmayıp bu değerlerin üzerine çıktığı görülmektedir. 2021 yılının ilk çeyreğindeki değerler, pandeminin arz talep şokunu en çok hissettirdiği 2020 yılı ilk çeyrek dönemin değerine göre yüzde 7,4 oranında artış kaydetmiş ve 756.2 milyar dolara yükselmiştir. 2021 yılının ikinci çeyreğinde ise, 2020 yılı ikinci çeyrek döneme göre yüzde 36,3 oranında büyük bir artış kaydederek 834.5 milyar dolara çıkmıştır.

Tablo 5 ve Tablo 6'da ki 2020 yılı çeyrek dönem değişimlerini incelediğimizde ABD'nin Çin'in aksine 2020 birinci çeyrekte ziyade 2020 yılı ikinci çeyreğinde çok derin etkilendiği görülmektedir. Bu dönem farkı COVID-19'un ilk kez Çin'de ortaya çıkması ve ABD topraklarında yüksek oranlı bulaş dönemi başlangıcının görece uzun olmasından kaynaklanmıştır.

- **Avrupa Birliği'nin Uluslararası Ticaretine Etkisi**

COVID-19 pandemisinden dolayı ekonomisi olumsuz etkilenen bir grup da AB ülkeleri olmuştur. 27 ülkeden oluşan AB'nin, ekonomik ve siyasi gücüne rağmen Çin ve ABD gibi COVID-19 pandemisinden dolayı ekonomik değerleri olumsuz etkilenmiştir.

Grafik 3'te AB'nin 2018-2021 yılları toplam ithalat ve ihracat çeyrek dönemlerine ait verilerinin bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Grafik 3: AB'nin Mal ve Hizmet İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar)

Kaynak: (OECD, 2022)

Yıllık bazda AB'nin toplam mal ve hizmet ithalatı sırası ile 2018 yılında 3.2 trilyon dolar, 2019 yılında 3.2 trilyon dolar, 2020 yılında ise ABD gibi üçüncü çeyrekte itibaren toparlanma sürecine geçebilmesi ile 2.9 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılına geldiğimizde ise yıllık bazda önceki yılların üzerinde 3.5 trilyon dolarlık mal ve hizmet ithalatı gerçekleştirmiştir. Toplam mal ve hizmet ihracatı ise 2018 yılında 3.6 trilyon dolar, 2019 yılında 3.6 trilyon dolar, 2020 yılında 3.3 trilyon dolar ve 2021 yılının tamamı için ithalatında olduğu gibi pandemiden önceki yılların seviyelerini de aşacak şekilde 3.9 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

AB, özellikle ABD'nin de ekonomik göstergelerinde en çok olumsuz etkiyi ve yüksek düşüş oranlarını yaşadığı 2020 yılının ikinci çeyrek döneminde uluslararası ticaret değerlerinde büyük oranda düşüş kaydetmiştir.

Grafik 3'teki 2020 yılı ihracatının çeyrek dönem değişimlerini incelediğimizde ABD ve Çin'in aksine 2021 ikinci çeyrek dönemine kadar geçen beş çeyrek döneminde farklı miktarlarda artış ve düşüş oranları kaydettiği görülmektedir. Çin'e göre bir çeyrek dönem sonra daha da olumsuz etkilenmeye başlayan AB'nin ticaret değerlerindeki bu dönem farkı yine COVID-19'un merkez üssünün yer değiştirmesi ve salgının yayılım

hızının tepe noktalara tırmanmasının Avrupa’da 2020 yılı ikinci çeyrek döneminde gerçekleşmesinden kaynaklanmıştır.

Tablo 7’de AB’nin, aynı yıllara ait çeyrek dönem ihracatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 7:
AB’nin Toplam Mal ve Hizmet İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İHRACAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	871.002	897.452	834.481	691.360	900.450	969.878
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-3,1	-1,8	-4,2	-23	7,9	40,3

Kaynak: (OECD, 2022)

Pandemi öncesi aynı çeyrek dönemlerde sırasıyla, 2018 yılında toplam mal ve hizmet ihracatı birinci çeyrekte 899.1 milyar dolar, ikinci çeyrekte 913.5 milyar dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte -3,1’lik düşüş oranı ile 871.0 milyar dolar, ikinci çeyrekte yüzde -1,8’lik düşüş oranı ile 897.5 milyar dolar seviyelerinde iken 2020 yılının birinci çeyreğinde toplam mal ve hizmet ihracatında sırasıyla birinci çeyrekte yüzde -4,2’lik düşüş oranı ile 834.5 milyar dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte ise yüzde -23 oranında gerçekleşen çok daha sert bir düşüşle 691.4 milyar dolara gerilemiştir. 2021 yılı değerleri mal ve hizmet toplam ihracatı birinci çeyrekte artış trendine geçerek yüzde 7,9’luk artış oranı ile 900.5 milyar dolar olarak kayda geçmiş 2021 yılı ikinci çeyreğinde yükselişine devam ederek yüzde 40,3’lük rekor bir büyüme oranı ile AB ihracatı 969.9 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 8’de AB’nin, aynı yıllara ait çeyrek dönem ithalatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 8:
AB'nin Toplam Mal ve Hizmet İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İTHALAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	768.317	810.347	798.534	610.559	766.141	830.557
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-1,8	4,4	3,9	-24,7	-4,1	36

Kaynak: (OECD, 2022)

AB'nin toplam mal ve hizmet ithalatı 2018 yılında sırasıyla birinci çeyrekte 782.3 milyar dolar, ikinci çeyrekte 775.9 milyar dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte yüzde -1,8'lik düşüş oranı ile 768.3 milyar dolar, ikinci çeyrekte ise 4,4'lük artış oranı ile 810.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk iki çeyrek dönemlerine ait değerlerine bakıldığında toplam mal ve hizmet ithalatı birinci çeyrekte yüzde 3,9 oranında artış ile 798.5 milyar dolara yükselmiş olsa da ikinci çeyrekte COVID-19'un en sarsıcı etkisini yaşayarak, yüzde -24,7'lik çok sert bir düşüş oranı ile dönemi 610.6 milyar dolarlık ithalat ile kapatmıştır. 2021 yılı ilk iki çeyreğindeki toplam mal ve hizmet ithalatı ilk çeyrek dönemde düşüş, ikinci çeyrek dönemde artış olarak kayda geçmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinde gerçekleşen toplam ithalatı yüzde -4,1'lik düşüş oranı ile 766.1 milyar dolar olmuş, ikinci çeyrekte yüzde 36'lık büyük bir artış oranı ile 830.6 milyar dolara yükselmiştir.

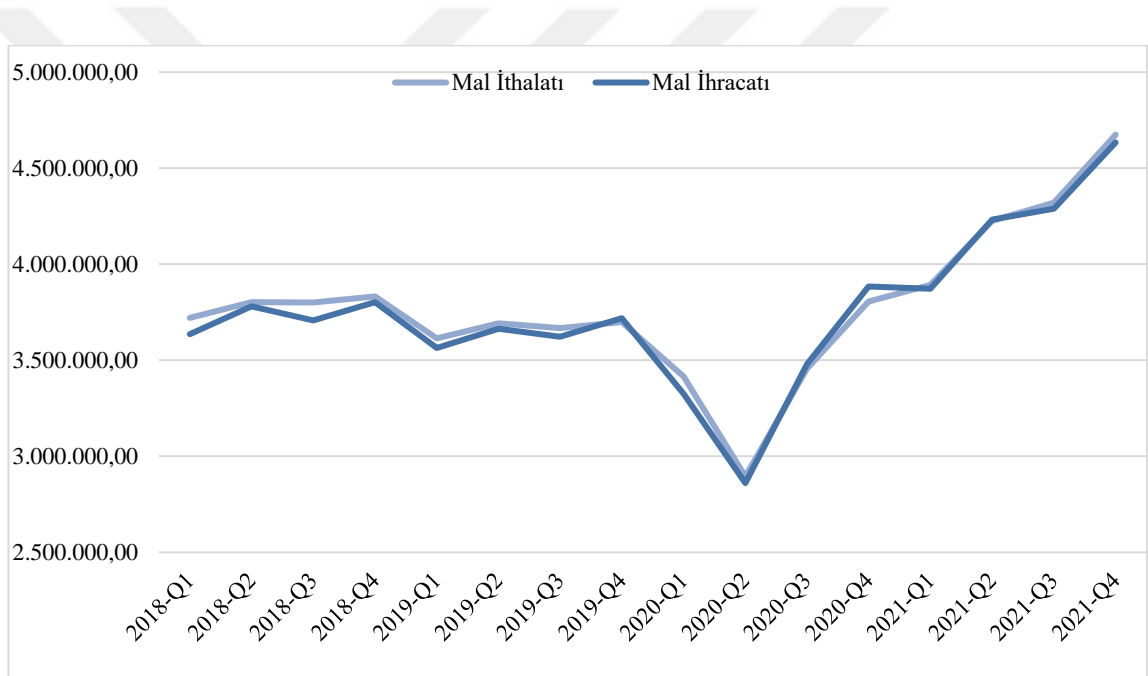
Bu sonuçlar bize COVID-19 pandemisinin dış ticarete olumsuz etkilerinin özellikle dünyanın sanayileşmiş ekonomileri üzerinde oldukça büyük olduğunu göstermektedir. Yukarıda incelediğimiz üç büyük ekonominin de dahil olduğu G-20 ülkelerinin mal ithalat ve ihracatını incelemek bize küresel çapta pandeminin çok ciddi olumsuz etkilerini büyük resim olarak gösterecektir. Öncelikle G-20 grubunun kuruluş sebebinden ve amacından kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Küresel boyutta mal ticaretinden bahsedeceğimiz G-20 (The Group of Twenty) ya da 20'ler Grubu, gelişmekte olan ya da sanayileşmiş ekonomilerin Merkez Bankası Guvernörleri ile Maliye Bakanları tarafından ekonomik temel konuların görüşülmesi amacı ile 1999'da kurulan uluslararası bir topluluktur.

G-20, sanayileşmiş ve yükselen 20 ülkenin üye olduğu uluslararası bir organizasyon olarak da tanımlanabilir. G-20'nin kuruluş amacı, alınacak küresel kararlara temel yükselen-piyasa ekonomilerinin de küresel diyalog ve yönetime katılarak dahil edilmesi gerekliliğinin anlaşılmasıdır (Apak & Yılmaz, 2022, s. 14).

G-20 ülkelerini; Almanya, Çin, ABD, Japonya, Rusya, Güney Kore, Arjantin, Meksika, Suudi Arabistan, Brezilya, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya, Kanada, Avustralya, Türkiye ve Avrupa Birliği Komisyonu oluşturmaktadır (Wikipedia, 2021).

Pandeminin G-20 ülkelerinin ticaretinde yarattığı olumsuz etkiler aşağıdaki grafikten görüleceği üzere daha da büyüktür.

Grafik 4: G-20 Ülkelerinin Mal İhracat İthalat Çeyrek Dönemlik Değerleri 2018-2021 (milyon dolar)

Kaynak: (OECD, 2022)

Grafik 4'te 2020 yılı ilk çeyreğinde başlayan ekonomik daralma dikkat çekmektedir, onu takip eden ikinci çeyrek dönem COVID-19'un sarsıcı etkisini, en şiddetli gösterdiği dönem olarak görülmektedir. Çin, ABD ve AB'nin de içerisinde olduğu G-20 ülkelerinde özellikle 2020 yılının birinci ve ikinci çeyrek dönemlerinde mal ithalatı ve ihracatı toplamında küresel boyutta ticaret değerleri özellikle ikinci çeyrekte büyük oranda düşüş kaydetmiştir.

G-20 ülkelerinin mal ticaretinde 2018 yılı toplamı mal ihracatı 14.9 trilyon dolar, 2019 yılında 14.6 trilyon dolar olarak gerçekleşmiş, pandeminin ilk olumsuz etkilerinin yaşandığı 2020 yılında ise oldukça sert düşüşler kaydederek 13.5 trilyon dolara gerilemiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise bu miktar 17.0 trilyon dolara yükselmiştir.

Yıllık bazda toplam mal ithalatı ise 2018 yılında 15.6 trilyon dolar, 2019 yılında 14.7 trilyon dolar, 2020 yılında ise 13.6 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında toparlanma eğilimine geçen küresel ticaretin olumlu etkisiyle ithalat miktarı 17.1 trilyon dolara kadar yükselmiştir.

Tablo 9’da 2019-2021 yılları ilk iki çeyrek dönem uluslararası mal ihracatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 9:
G-20 Ülkelerinin Toplam Mal İhracat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İHRACAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	3.564.930	3.664.680	3.324.980	2.860.610	3.872.710	4.232.830
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-1,9	-3,1	-6,7	-21,9	16,5	48

Kaynak: (OECD, 2022)

Pandemi öncesi aynı çeyrek dönemlerde sırasıyla, 2018 yılında toplam mal ihracatı birinci çeyrekte 3.6 trilyon dolar, ikinci çeyrekte 3.8 trilyon dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte yüzde -1,9 oranında düşüş kaydederek 3.6 trilyon dolar, ikinci çeyrekte yüzde -3,1 oranında düşüşle 3.7 trilyon dolar seviyelerinde iken 2020 yılının birinci çeyreğinde toplam mal ihracatı sırasıyla birinci çeyrekte yüzde -6,7’lik düşüş oranı ile 3.3 trilyon dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte ise yüzde -21,9’luk daha sert bir düşüşle 2.9 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılına ait toplam mal ihracatı birinci çeyrekte yüzde 16,5 oranında artarak 3.9 trilyon dolar olarak kayda geçmiş, 2021 yılı ikinci çeyreğinde yüzde 48’lik artış oranı ile 2021 yılının birinci çeyrek döneminden daha büyük bir artışla 4.2 trilyon dolar ile toparlanma trendine geçmiştir.

Tablo 10’da 2019-2021 yılları ilk iki çeyrek dönem uluslararası mal ithalatının bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine göre değişimleri görülmektedir.

Tablo 10:
G-20 Ülkelerinin Toplam Mal İthalat Değerlerinin Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim Oranları (Yüzde)

İTHALAT	2019-1Q	2019-2Q	2020-1Q	2020-2Q	2021-1Q	2021-2Q
MİKTAR (MİLYON DOLAR)	3.613.510	3.692.830	3.415.380	2.894.830	3.892.260	4.225.860
BİR ÖNCEKİ YILIN AYNI ÇEYREĞİNE GÖRE DEĞİŞİM	-3	-2,9	-5,5	-21,6	14	46

Kaynak: (OECD, 2022)

Toplam mal ithalatı, 2018 yılında sırasıyla birinci çeyrekte 3.7 trilyon dolar, ikinci çeyrekte 3.8 trilyon dolar, 2019 yılı birinci çeyrekte bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde -3’lük bir düşüş oranı ile 3.6 trilyon dolar, ikinci çeyrekte yine önceki yılın aynı çeyrek dönemine kıyasla yüzde -2,9 düşüş oranı ile 3.7 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının birinci çeyrek dönem değerlerine bakıldığında toplam mal ithalatı birinci çeyrekte yüzde -5,5’lik bir düşüş oranı ile 3.4 trilyon dolara gerilemiş, ikinci çeyrekte ise çok sert bir şekilde yüzde -21,6’lık bir düşüş oranı kaydederek küçülmeye devam ederek 2.9 trilyon dolar olarak kayıtlara geçmiştir. 2021 yılında ise ilk çeyrek döneminde gerçekleşen toplam ithalatı önceki yılın ilk çeyreğine göre yüzde 14’lük artış oranı ile 3.9 trilyon dolara yükselmişken ikinci çeyrekte yüzde 46’lık rekor bir oranda yükselişe geçerek 4.2 trilyon dolar olmuştur.

Bu ekonomik göstergeler bir sonraki inceleme konumuz olan ekonomik büyüme başlığında da önemli etkilere neden olmuştur.

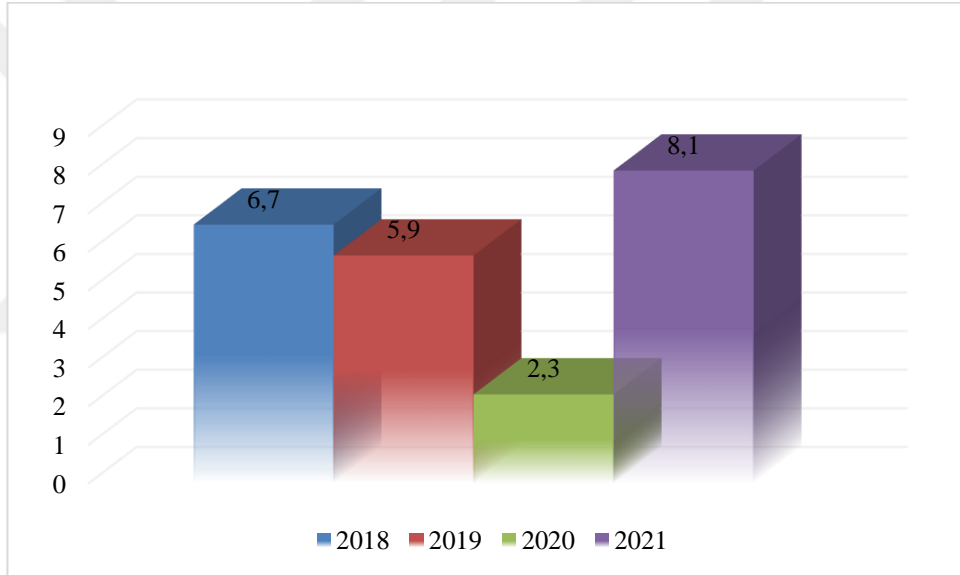
2.3.2. Küresel Ekonomik Büyüme Etkisi

COVID-19 pandemisinin olumsuz ekonomik etkileri başta üretim ve tedarik zincirleri olmak üzere yukarıda da bahsettiğimiz gibi 2020 yılının özellikle birinci ve ikinci çeyreğinde dünya ekonomisini büyük bir zarara uğratmıştır. Bu olumsuz ekonomik etkileri her ülke ya da bölgenin karşılama yetisi farklı olmuştur. Tedarik zinciri aksaklıklarının 2020 yılının birinci ve ikinci çeyreğinde sebep olduğu ani düşüş gibi,

üçüncü ve dördüncü çeyrekte iyileşmeye başlaması ile tedarik zincirinde güçlü bir şekilde toparlanma yaşanmıştır. Özellikle Çin'in hızla yeniden açılması sayesinde bu olumlu gelişmeler ekonomik göstergelere yansımıştır. Aşağıda sırasıyla Çin, ABD, AB ve yine dünya genelinde salgının küresel ekonomik büyümeye olan etkisi incelenecektir.

- **Çin'deki Ekonomik Büyümeye Etkisi**

Özellikle 2000'li yılların başından beri çok yüksek oranlarda büyüme gerçekleştiren Çin ekonomisi 2020 yılında yaşanan pandeminin etkisi ile son 44 yıldaki en düşük büyüme oranında kalmış ve ancak yüzde 2,3 oranında büyümüştür (Euronews, 2022). Bununla beraber Çin yine de 2020 yılında pandemi ortamında dünyada büyüme kaydeden az sayıdaki ülkelerden birisi olmuştur (BBC, 2022).

Grafik 5: Çin'in GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

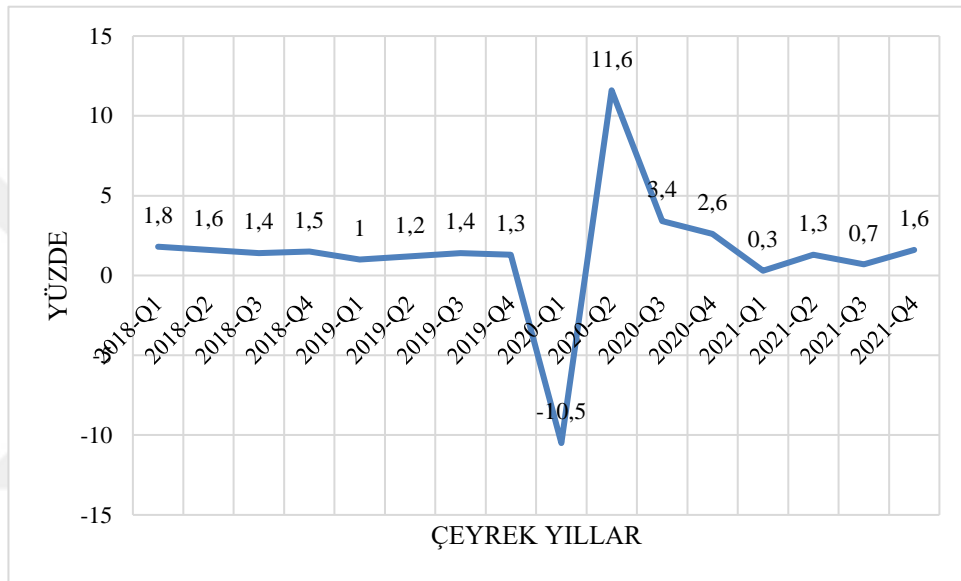
Kaynak: (The World Bank, 2022), (International Monetary Fund, 2022)

Grafik 5'te Çin'in 2018-2021 yıllarına ait GSYİH büyüme oranları görülmektedir. 2019 yılını yüzde 5,9'luk bir büyüme oranı ile kapatan Çin, 2020 yılında toplam yüzde 2,3'lük bir büyüme oranı gerçekleştirmiştir. 2019 yılı büyüme oranına kıyasla, 2020 yılında yine büyüme sergilemesine karşın yüzde -60'lık bir düşüş oranı kaydetmiştir. 2020 yılında yüzde 2,3 büyüyen Çin ekonomisi pandemiye kontrol altına almasından sonra 2021 yılında tekrar hızla büyümeye başlamış ve 2021 yılında yıllık yüzde 8,1 oranında büyümüştür (International Monetary Fund, 2022, s. 5). Bununla beraber IMF Ocak 2022 Dünya Ekonomik Görünümü (WEO) raporuna göre Çin'deki

büyümenin 2022 yılında yüzde 8,1'den yüzde 4,8'e, 2023 yılında ise yüzde 4,8'den yüzde 5,2'ye yükseleceği tahminlerinde bulunulmuştur (International Monetary Fund, 2022).

Dünya Bankası ise Çin'in yıllık GSYİH büyümesi için küresel ekonomik tahminlerinde 2022 yılında yüzde 5,1'lik, 2023 yılında ise yüzde 5,3'lük bir büyüme olacağı tahmininde bulunmuştur (The World Bank, 2022).

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)'nin aynı yılların çeyrek dönemleri için açıklanan verileri Grafik 6'da görülmektedir.

Grafik 6: Çin'in GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

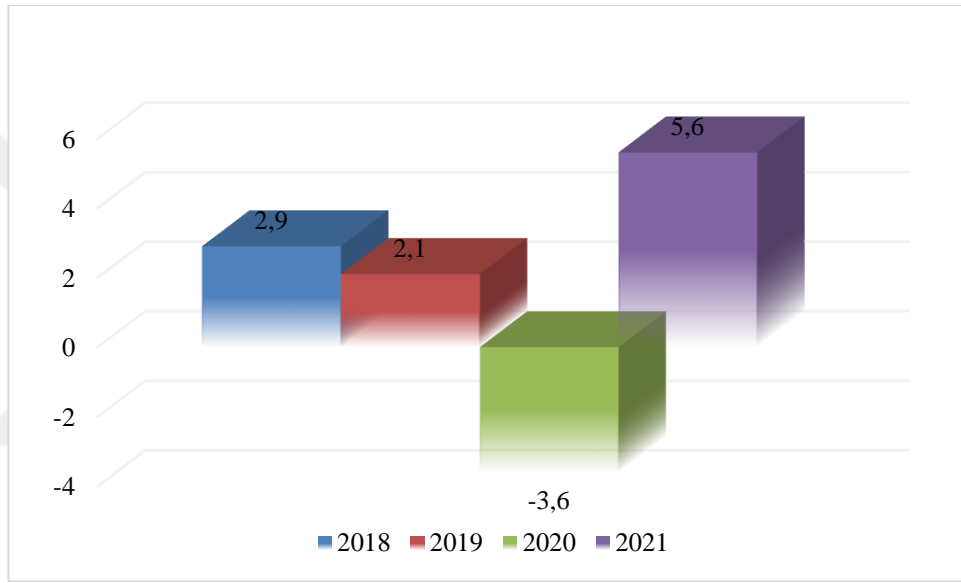
Kaynak: (OECD, 2022)

Pandeminin olumsuz etkilerini ilk yaşayan ülke olarak Çin, 2020'nin ilk çeyrek döneminde çok sert bir düşüş kaydetmiş, dönemi yüzde -10,5'lik bir düşüş oranı ile kapatmıştır. İhracat ve ithalat miktarlarındaki gerileme GSYİH oranlarına da olumsuz bir şekilde yansımıştır. 2020 yılının birinci ve ikinci çeyreğinde salgını durdurmak için çok sıkı önlemler alan Çin, böylelikle ekonomik toparlanma göstermeye başlayarak ikinci çeyrek dönemde 11,6'lık çok büyük bir artış oranı kaydetmiştir. Sonraki çeyrek dönemlerde de hep yukarı yönlü büyüme oranları kaydetmeye devam etmiştir. 2020 yılı ikinci çeyrek dönemdeki hızlı yükseliş Çin hükümetinin istikrarlı sağlık krizi yönetimi ve bu ilk çeyrek dönemden sonra COVID-19 için merkez ülke konumunda olmamasından kaynaklanmaktadır. Çin'den sonra salgının merkez eksenini tüm dünyada bulaş oranı ve vaka sayısı artışı bakımından farklı ülke ve bölgelerde değişkenlik göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve AB ülkeleri de 2020 yılının ilk çeyreğinde aşağı yönlü büyüme

kaydetmelerine karşın bu çeyrek dönemde Çin kadar derin etkilenmemişlerdir. Arz talep şokları ile COVID-19'un yayılım hızının çok yüksek seyrettiği ikinci çeyrek dönem, Çin'in birinci çeyrek dönemi gibi çok sarsıcı olumsuz ve derin etkilerle kendini göstermiştir.

- **ABD' deki Ekonomik Büyüme Etkisi**

Ekonomik göstergelerinde olumsuzluk yaşayan bir diğer dünya ekonomisi olan ABD, salgın döneminde başlayan düşüş eğilimindeki büyüme oranını 2020 yılında daha da sert bir düşüşle tamamlamıştır.

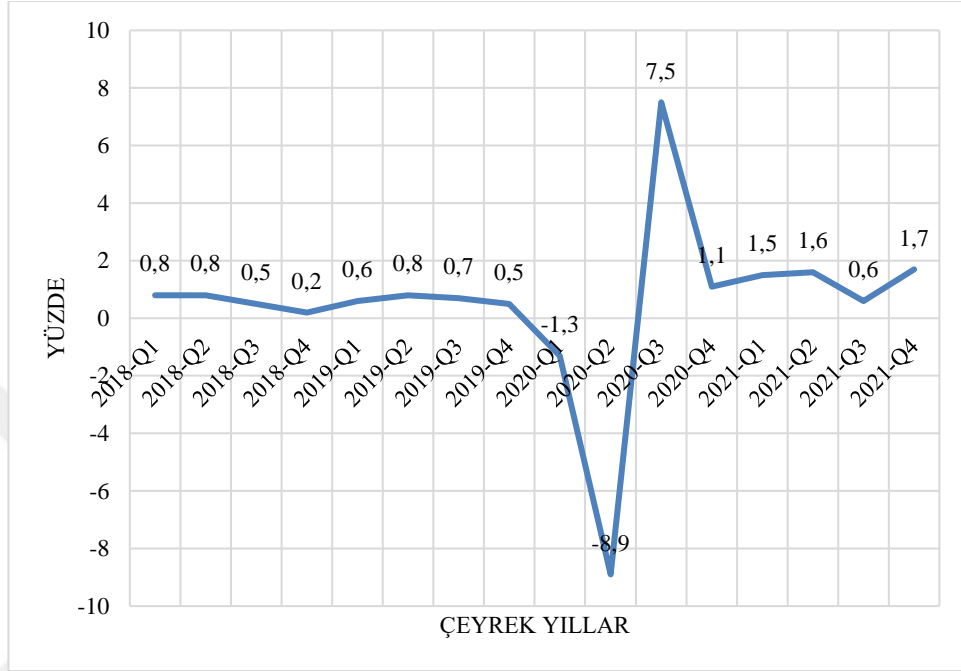
Grafik 7: ABD'nin GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (The World Bank, 2022), (International Monetary Fund, 2022)

Grafik 7'de görüldüğü üzere ABD, 2018 yılında yüzde 2,9, 2019 yılında ise yüzde 2,1'lik büyüme oranı gerçekleştirmiştir. Bununla beraber 2020 yılı verilerine baktığımızda yukarı yönlü büyüme yerine yüzde -3,6'lık bir daralma yaşamıştır. Anlaşılacağı üzere ABD ekonomisi pandemiden çok ciddi oranda olumsuz etkilenmiş ve ekonomisi küçülmüştür. Özellikle pandemi nedeniyle uygulamaya sokulan kapanma ve karantina gibi önlemler sonucunda ekonomi daralırken işsizlik de büyük oranda artmıştır. ABD, 2021 yılında ise yüzde 5,6 oranında büyüme kaydetmiştir (International Monetary Fund, 2022, s. 5). IMF'nin tahminlerine göre 2022 yılında yüzde 4 ve 2023 yılında yüzde 2,6'lık bir büyüme oranı beklendiği açıklanmıştır (International Monetary Fund, 2022). Bununla beraber United Nations, World Economic Situation and Prospects (WESP) 2022

raporunda ABD'nin GSYİH oranlarının değişimine dair 2022 yılı için yüzde 3,5 ve 2023 yılı için yüzde 2,4'lük büyüme tahminlerine yer vermiştir (United Nations, 2022, s. 163).

OECD'nin aynı yılların çeyrek dönemleri için açıklanan GSYİH büyüme verileri de Grafik 8'de görülmektedir.

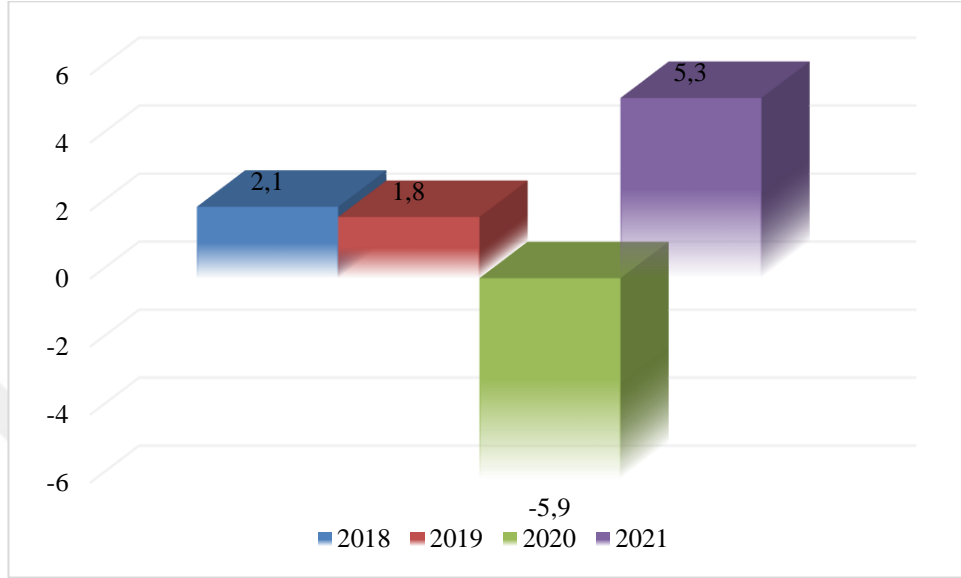
Grafik 8: ABD'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)
Kaynak: (OECD, 2022)

ABD'nin, çeyrek dönemlik GSYİH oranları 2020 yılı ilk çeyreğinden başlayarak olumsuz etkilenmiş, dönemi yüzde -1,3'lük düşüş oranı ile kapatmıştır. COVID-19'un dünyadaki yayılım hızına bağlı olarak en sert düşüşü 2020 yılı ikinci çeyrek döneminde yaşayan ABD, yüzde -8,9 oranında GSYİH kaybı yaşamıştır. Bununla beraber ikinci çeyrek negatif dönemin ardından Çin'in ikinci çeyrek dönemindeki gibi yükselişe geçerek üçüncü dönemde yüzde 7,5'lük bir artış oranı kaydetmiş, sonraki dönemlerde de ekonomik göstergelerinde negatif bir büyüme görülmemiştir.

Bu sonuçlar bize COVID-19 salgınının, dünyanın en büyük ekonomilerinden olan ABD'nin ekonomik büyümesini Çin'de olduğu gibi negatif etkilediğini göstermektedir.

- **Avrupa Birliği'ndeki Ekonomik Büyüme Etkisi**

COVID-19 pandemisinin olumsuz ekonomik etkilerini yaşıyan bir diğer grup, AB ülkeleri olmuştur. Aşağıda Grafik 9'da AB'ye ait yıllık bazda GSYİH büyüme oranları verilmiştir.

Grafik 9: AB'nin GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (The World Bank, 2022), (OECD, 2022)

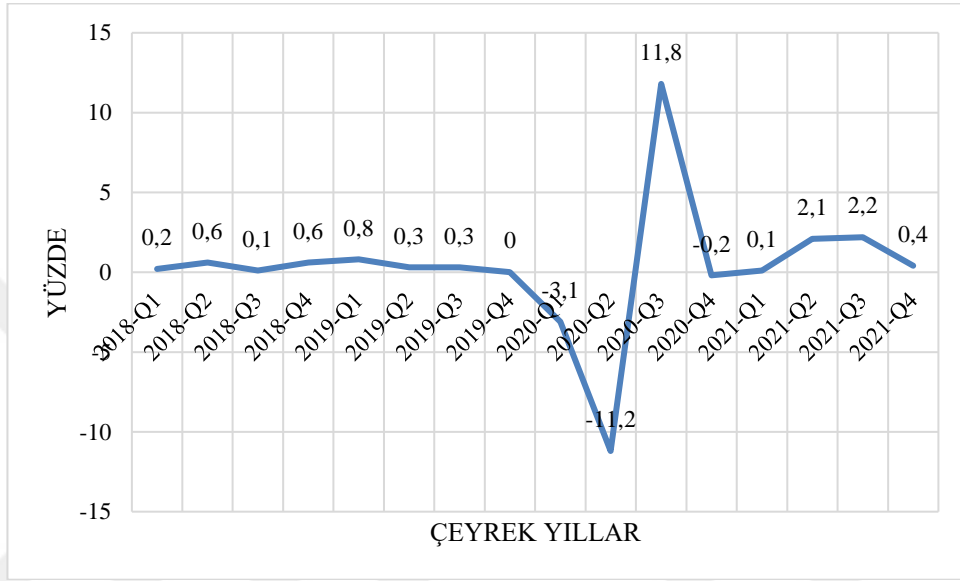
AB ülkeleri de pandemiden çok ciddi şekilde olumsuz etkilenmiştir. 27 ülkeden oluşan Avrupa Birliği büyük oranda sanayileşmiş ülkelerdir. Pandemi tek tek bakıldığında zaman zaman AB ülkelerinin ekonomilerinde az da olsa farklı oranlarda olumsuz etki yaratmakla birlikte toplam olarak bakıldığında büyük bir ekonomik daralmaya neden olmuştur. Grafik 9'da AB ülkelerinin 2019 yılını yüzde 1,8 büyüme oranı ile kapatmasına rağmen 2020 yılını ise ABD gibi daralarak yüzde -5,9 oranında tamamladığı görülmektedir (The World Bank, 2022). 2021 yılı genelinde ise AB büyüme oranı yüzde 5,3 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022).

Bu gerçekleşen rakamlarla beraber AB Komisyonu, yayınladığı "Toparlamadan Genişlemeye" başlıklı "Avrupa Ekonomik Tahminleri 2021 Sonbahar" raporunda AB ekonomisinin 2021 yılında yüzde 5, 2022'de yüzde 4,3 ve 2023'te yüzde 2,5 oranında büyüyeceği tahminine yer vermiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

United Nations, WESP 2022 raporunda AB için 2021 yılı kısmen tahminini yüzde 4,7, 2022 yılını için yüzde 3,9 ve 2023 yılı için yüzde 2,6'lık bir düşüş trendi

seyreden büyüme oranları gerçekleştirebileceğine yer vermiştir (United Nations, 2022, s. 163). Anlaşılacağı üzere AB, 2021 yılı içinde hem AB Komisyonu ve hem de Birleşmiş Milletler'in yaptığı tahmini (yüzde 5,0 ve yüzde 4,7) büyüme oranlarından farklı olarak yüzde 5,3 büyüyerek daha büyük oranda büyümeyi başarmıştır.

OECD'nin aynı yılların çeyrek dönemlerine dair AB için açıklanan GSYİH büyüme verileri de Grafik 10'da görülmektedir.

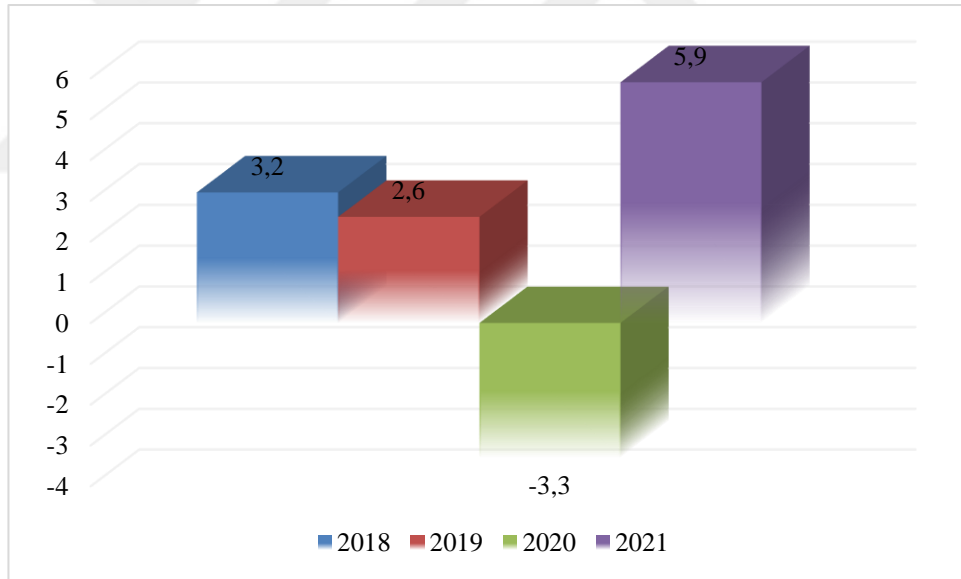
Grafik 10: AB'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)
Kaynak: (OECD, 2022)

AB ülkeleri, pandeminin olumsuz etkilerini 2020'nin ilk çeyrek döneminde yaşamaya başlamış ve dönemi yüzde -3,1'lik bir düşüş oranı ile kapatmıştır. İhracat ve ithalat miktarlarındaki gerileme GSYİH oranlarına da olumsuz bir şekilde yansıyan AB, 2020 yılının ikinci çeyrek dönemini yüzde -11,2'lik çok şiddetli bir düşüş oranı ile kapatmış, sonraki çeyrek dönemde yukarı yönlü büyüyerek, üçüncü çeyrek dönemi Çin ve ABD gibi ekonomik toparlanma trendine girerek yüzde 11,8'lik bir artış oranı ile tamamlamıştır. 2020 yılının son çeyrek döneminde ise ilk çeyrek döneminde olduğu gibi yine aşağı yönlü negatif büyümüş, GSYİH oranı yüzde -0,2 olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber sonraki çeyrek dönemlerde düşük oranlarda da olsa ekonomisi yukarı yönlü büyüme trendine geçmiş böylelikle 2021 yılının her çeyrek döneminde azalarak da olsa yukarı yönlü büyüme oranları kaydetmeye devam edebilmiştir.

Bu sonuçlar bize, dünyanın en güçlü ekonomilerinden olan AB'nin Çin ve ABD'den daha uzun bir sürede pandemiden önceki büyüme oranlarına dönebildiğini göstermektedir. Pandemi öncesi büyüme oranlarını ilk kez 2021 yılı ikinci çeyreğinde geçerek yüzde 2,1'lik artış oranı olarak kaydetmiştir.

Ancak, ABD ve AB resesyona girdiği senaryosunda Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının darbe alacağı açıkça görülmektedir. Bunun ilk nedeni; 2008'de yaşanan küresel durgunluğun tersine, Çin ekonomisinin "Sıfır Covid" hedefinin sonuçlarından muzdarip olmasından dolayı Çin'den gelen talebin pek etkili olamayacağı görüşüdür. İkincisi ise gelişmekte olan ekonomilerde görülen yüksek faiz oranları ile aynı anda görülen resesyonun daha büyük bir risk olarak karşımıza çıkacağı görüşüdür (Dünya, 2022).

Dünya genelinde gerçekleşmiş olan GSYİH oranları 2018-2021 yılları olarak aşağıda yer almaktadır.

Grafik 11: Küresel GSYİH Yıllık Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (The World Bank, 2022), (International Monetary Fund, 2022)

Grafik 11'de görüldüğü üzere 2018 yılı toplamında dünya genelinde yüzde 3,2'lik bir büyüme oranı gerçekleşmişken 2019 yılında yüzde 2,6'lık bir büyüme oranı kaydedilmiştir.

ABD-Çin arasındaki ticaret savaşları, AB-İngiltere arasındaki anlaşmazlıklar, dış ticaret engellerinin artışı, güven endekslerindeki düşüşler, küresel boyutta siyasi ve

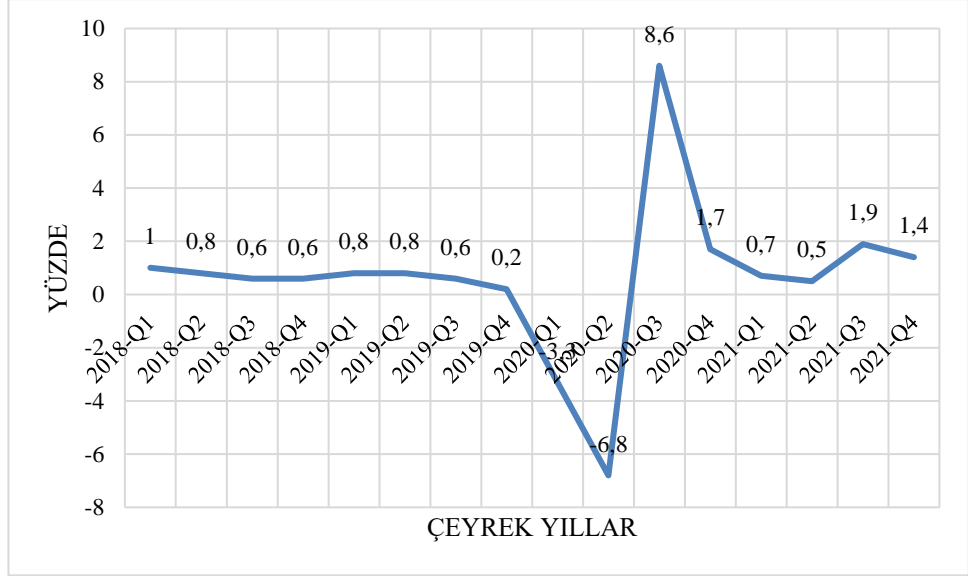
ekonomik belirsizlikler, gelişmekte olan ÷lkelerin iktisadi sorunları ve taşıdıkları riskler yüzünden 2019 yılında ulaşılabilecek küresel ekonomik büyüme zayıflamıştır. Dünyanın büyük gücü olarak bilinen ABD ile ilişkilerin veya diğer ÷lkelerin ekonomik kırılganlıklarının olumsuz etkileri, küresel ekonominin karşısına üretim ve uluslararası ticarete engel olarak çıkmaktadır. Dünya büyüme oranı 2019 yılında yüzde 2,6 oranında gerçekteleşmiş, buna karşılıklı pandeminin çok etkili olduğu 2020 yılında ise dünya ekonomisi yüzde -3,3 oranında gerileyerek ciddi şekilde daralmıştır.

Dünya ekonomisi 2020 yılının son iki çeyreğindeki tedarik zinciri ve üretim gibi önemli alanlarda olumlu gelişim göstermiş olmasına karşın bir önceki yılın pozitif büyüme oranının çok gerisinde kalmıştır. 2021 yılında ise aşılamanın yaygınlaşması ve alınan çeşitli ekonomi politika önlemleri ile küresel GSYİH oranı yüzde 5,9'luk büyüme gerçekteşirmiştir. IMF Ocak 2022 WEO raporuna göre ise küresel büyümenin 2022 yılında yüzde 5,9'dan yüzde 4,4'e, 2023 yılında ise yüzde 4,4'ten yüzde 3,8'e düşeceği tahminlerinde bulunulmuştur (International Monetary Fund, 2022).

Dünya Bankası'nın yayınladığı 11 Ocak 2022 tarihli basın bülteninde ise yine benzer şekilde düşüş beklentisinin altı çizilmiş, gelişmiş ÷lkeler için küresel büyüme hızının ivme kaybederek 2022 yılında yüzde 4,1'e ve 2023 yılında yüzde 3,2'ye inmesi beklentisi açıklanmıştır (The World Bank, 2022).

WESP'in tahminlerine göre ise dünya ekonomisinin 2022 yılında yüzde 4, 2023 yılında ise yüzde 3,5 oranında büyüyeceği öngörülmüştür (United Nations, 2022, s. 4).

Küresel ölçekte aynı yıllara ait çeyrek dönemlerin incelemesini dünyanın en iyi ekonomisine sahip G-20 ÷lkelerinin verileri ile büyüme oranlarındaki değişimini incelediğimizde özellikle salgının başladığı ilk iki çeyrek dönemdeki ekonomik darboğaz açıkça gör÷lmektedir. OECD'nin aynı yılların çeyrek dönemlerinde açıkladığı G-20 ÷lkelerine ait GSYİH büyüme oranları Grafik 12'de gör÷lmektedir.

Grafik 12: G-20'nin GSYİH Çeyrek Dönemlik Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Küresel düzeyde OECD'nin G-20 ülkeleri için açıklamış olduğu büyüme oranlarına çeyrek dönemler olarak baktığımızda 2019 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren azalarak devam ettiği, pandemi başlangıcından itibaren yine aşağı yönlü bir şekilde 2020 yılı birinci çeyrek dönemde yüzde -3,3 oranında, onu takip eden ikinci çeyrek dönemde daha da sert bir düşüşle yüzde -6,8'lik bir oranda gerçekleştiği görülmektedir. Üçüncü çeyrek dönemde ekonomik toparlanma ile yükseliş trendine geçen dünya GSYİH oranları yüzde 8,6'lık yukarı yönlü büyüme oranı kaydetmiştir. Onu takip eden çeyrek dönemlerde de daha düşük oranlarda da olsa pandemi öncesi değerleri yakalayarak büyümeye devam edebilmiştir.

2.3.3. Küresel İşsizliğe Etkisi

COVID-19 pandemisinin aniden ortaya çıkışı ekonomilerde mal ve hizmet talebinin düşmesine, girdi arzının azalmasına, piyasanın likidite sıkışıklığına ve belirsizliğin artması ile paralel olarak azalan yatırımlara ve işletmelerin ekonomik olarak darboğaza girmelerine neden olmuştur.

Bu beklenmedik gelişmelerin ekonomilerde meydana getirdiği dalgalanma, dünyanın pek çok ülkesinde binlerce kişinin işsizlik ve gelir kaybı ile yüz yüze gelmesine, gelir ve iş kaybı yaşamalarına, emek talebinin azalmasına, evden ya da dönüşümlü çalışmanın artmasına, işveren ya da kendi hesabına çalışanların ekonomilerinde ani ve

ciddi sıkıntılar meydana gelmesine ve küresel ölçekte ciddi oranlarda işsizlikte artışlar yaşanmasına yol açmıştır (Kara, 2020, s. 270).

COVID-19'un yayılımını önlemek için devletlerin yurt içinde insan hareketliliğini azaltmaya yönelik olarak aldığı önlemler ve sınırlarını diğer ülkelere kapatmaları, ekonomik faaliyetlerin kısıtlanmasına neden olmuştur. Bazı iş yerleri piyasa koşulları gereği küçülmüş, bazıları ise geçici süreli ya da kalıcı olarak kapanmıştır. Bütün bunlar emek talebinin azalmasına yol açmış, işçilerin sağlığını tehdit eden COVID-19'un hareketliliği de kısıtlaması ile emek arzının da azalması söz konusu olmuştur (Kara, 2020, s. 279). Sosyal mesafe ve izolasyonun çok önemli olduğu bu dönemde ülkelerin birçoğu uzaktan veya dönüşümlü çalışmayı teşvik edici önlemler almıştır. 2020 Nisan ayı ortasına doğru, evden çalışanların oranında büyük bir artış meydana gelmiştir (Tezel, 2021). Salgın düşük vasıf gerektiren, düşük ücretli işlere ve tüm dünya çapında toptan ve perakende ticaret hizmetlerinde faaliyeti olan 600 milyonu aşkın kayıt dışı sektörlerdeki ve konaklama hizmetlerindeki işçilere daha büyük zarar vererek, başta hizmet sektörü olmak üzere sosyal mesafe kurallarının doğası gereği uygulanamadığı sektörlerde büyük kayıplara neden olmuştur. COVID-19 pandemisi, uzaktan çalışma ile devam edebilecek finans, bankacılık, yönetim gibi yüksek vasıflı işleri ise görece daha az etkilemiştir (Kaya, 2020).

OECD'nin 2021 yılı Mart ayında yayınladığı "Ekonomik Görünüm" raporunda birçok gelişmiş ekonomide pandemi öncesine göre çalışılan toplam saatte, sektörler arasında oldukça belirgin farklılıklar olması ile beraber ortalama yüzde 5'lik düşüş oranı gerçekleştiği tespit edilmiştir. Raporda ayrıca salgının etkin bir şekilde kontrol altına alınamayıp aşılamanın yüksek oranlarda uygulanamamasının işsizlik oranlarını ve ilgili sektörlerde yaşanan kayıpları büyük ölçüde artıracığı, işten çıkarma yasaklarının (kısa dönemli işçi çalıştırma, ücret sübvansiyonları vb.) kısa vadede işsizlik oranlarını azaltıcı etkiye sahip olabileceği fakat iş gücünün yeniden yapılandırılması ve çalışanların yeni düzene uyum sağlamasını amaçlayan eğitimlerin gerçekleştirilmesinin uzun vadede işsizlik oranlarını azaltmak ve COVID-19'un olumsuz etkilerini minimize etmek için şart olduğu vurgulanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

COVID-19, küresel değer zincirine ait birçok işleyişin en önemli aksaklık nedeni olmakla birlikte tüketici davranışları da pandemi ile önemli ölçüde değişmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

Küresel iş gücünün yaklaşık olarak yüzde 38'i ulaştırma, turizm, konaklama, imalat ve ticaret ve diğer hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir (Kaya, 2020, s. 231). COVID-19, sıraladığımız kırılgan sektörlerle çok büyük bir darbe indirmiştir. Bu durumun en çarpıcı örneklerden birisi dünya genelinde Ocak-Mayıs 2021 döneminde uluslararası turist varışlarında görülmüştür. Bu oran, pandemi öncesi 2019 yılına bakarak yüzde -85'lik bir düşüş oranı olarak gerçekleşmiş, Asya ve Pasifik bölgeleri ise yüzde -95'lik düşüş oranı ile COVID-19'un olumsuz etkisini çok şiddetli yaşamıştır (UNITED NATIONS, 2021, s. 27). Bahsi geçen sektörlerdeki küresel istihdam oranı dikkate alındığında da COVID-19'un işsizlik oranlarını ne kadar derinden ve olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

International Labour Organization (ILO), pandemi başlangıcında iki ayrı senaryo üzerinden tahminlerde bulunmuştur. Buna göre, 2019 yılı için referans alınan 188 milyonluk düzey baz alınarak, küresel işsizlikte düşük etki senaryosunda 5.3 milyon, yüksek etki senaryosunda 24.7 milyon seviyelerindeki küresel işsizlik artış riskine dikkat çekmiştir. 2008 küresel finans krizinde küresel işsizlik 22 milyon artış göstermesine rağmen, COVID-19'un küresel işsizliğe olan olumsuz etkisinin altında kalmıştır (ILO, 2020).

Büyük Buhran ile başlayan krizin, gelişmekte olan ülkelerin iş gücü piyasaları üzerindeki etkisini günümüz pandemisiyle karşılaştırınca daha az hasara neden olduğu görülmektedir.

İşsizlik oranları 2010 yılından COVID-19 başlangıcına kadar geçen zamanda mali kriz seviyelerinin altında ve düşüş trendinde seyretmiştir. Çıkış noktası ABD olan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen 2008 ekonomik krizinin ardından 2010-2019 yılları arasında düşüş istikrarına devam edebilmiştir (Kaya, 2020, s. 229).

İnsan sağlığı odaklı başlayan COVID-19 krizinin, yine insanı en çok odak noktası figürlerden yaptığı ekonomik göstergelerden olan iş gücü ve istihdamı çok derin etkilemesi kaçınılmazdır (Balcı & Çetin, 2020, s. 43). OECD'ye göre işsiz tanımı, çalışmaya hazır olan ve çalışma çağında olup da iş bulmak için gerekli olan belirli aşamaları gerçekleştirmiş kişilerdir. Bu tanımdaki tek tip uygulama ile ulusal işsizlik tanımlarına dayalı tahminler yapılarak daha sonra uluslararası şekilde kıyaslanabilir olan işsizlik oranları tahminleri yapılarak sonuç bulunur. Bu makro ekonomik gösterge, iş

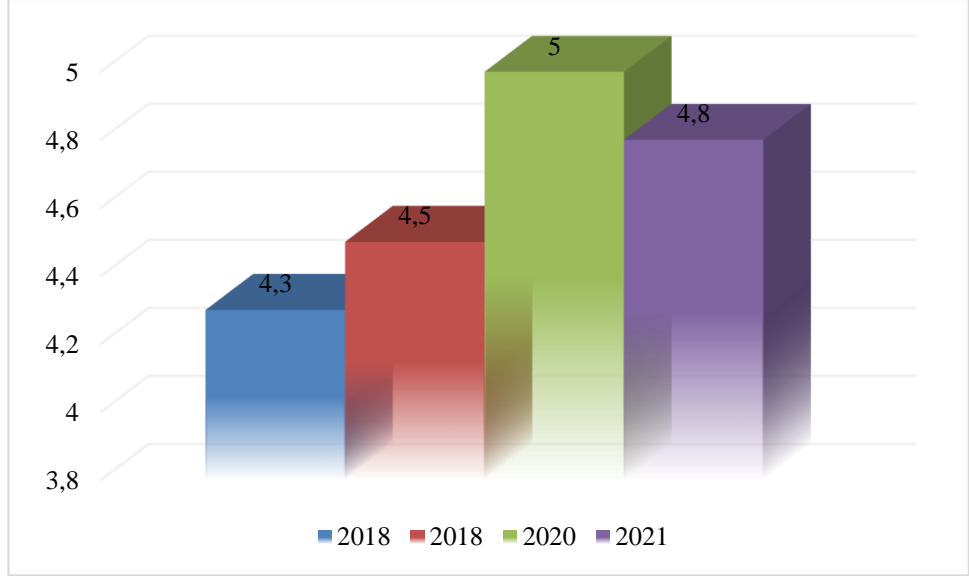
gücünün yüzdesi şeklinde işsiz sayısı olarak ölçülür ve mevsimsel etkilerden arındırılır (OECD, 2022).

Aşağıda sırasıyla Çin, ABD, AB ve küresel çapta işsizlik oranları pandemi öncesi ve sonrası olarak incelenecektir.

- **Çin’de İşsizlik Oranlarına Etkisi**

Çin’de henüz 2019 yılı başlarında işsizlik oranı belirgin bir şekilde yükselişe geçmiş ve yıllık işsizlik oranı yüzde 4,5 olarak kayıtlara geçmiştir (The World Bank, 2022) (ILOSTAT, 2022). Çin’in şehirlerinde Ulusal İstatistik Bürosu tarafından gerçekleştirilen anket verilerine göre, yıllık bazda 2019 yılında işsizlik oranı 0,3 puan artarak yüzde 5,2 seviyesine yükselmiştir. 2020’de yıl sonu itibarıyla bu işsizlik oranının yüzde 5,2 seviyesinde gerçekleştiği açıklanmış (İSO, 2021, s. 7), bununla beraber Dünya Bankası ve ILO verilerine göre ise Çin’deki işsizlik oranları 2019 yılında yüzde 4,5 ve 2020 yılında yüzde 5 olarak açıklanmıştır.

Ülkedeki yetkililerin sosyal istikrarın korunmasında ve devam etmesindeki rolü ile en çok önem verdikleri göstergelerden biri son dönemde işsizlik oranı olmuştur. Başbakan Li Keqiang’in 22 Mayıs 2020 tarihinde 2020’ye ait politika gündeminin oluşturulduğu “Çifte Oturum” esnasında “2020 Yılı Hükümet Çalışmaları” raporu ile ilgili gerçekleştirdiği konuşmada, 2020 yılı için 9 milyon kişiyi aşkın yeni kentsel istihdam hedeflediklerini ve kayıtlı olan kentsel işsizlik oranını yüzde 5,5 ve ankete dayalı kentsel işsizlik oranını yüzde 6 seviyelerinde tutmayı hedeflediklerini ve istihdamı ön plana çıkaracak politikalara daha da fazla ağırlık verileceğini ifade etmiştir (İSO, 2021, s. 7-8).

Grafik 13: Çin'deki Yıllık +15 Yaş Toplam İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (ILOSTAT, 2022)

Grafik 13'te görüldüğü üzere pandemi öncesi Çin'deki işsizlik oranı 2018 yılının tamamında yüzde 4,3 seviyesinde iken 2019 yılı sonunda yüzde 4,5'leri görmüş, 2020 yılı sonu itibarıyla bu oran yüzde 5'e yükselmiştir. 2021 yılına geldiğimizde Çin'in işsizlik oranı yüzde 4,8 seviyesine gerilemiştir.

Çin ekonomisindeki 2020 yılı ilk çeyrek dönemdeki en kötü ay, yüzde 6,2 işsizlik oranının görüldüğü Şubat ayıdır. 2021 yılının ilk çeyreklik döneminde toparlanmaya başlayan ekonominin de etkisi ile Mart ayı için açıklanan işsizlik oranı yüzde 5,3 olsa da salgın öncesi döneme bakarak yüksek seviyede kalmaya devam etmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

Çin'in işsizlik oranlarını yıllık bazda incelediğimizde COVID-19 salgını ile başlayıp süreklilik arz eden dramatik bir değişim görülmemektedir, işsizlik oranları olağan seyrinde devam etmiştir.

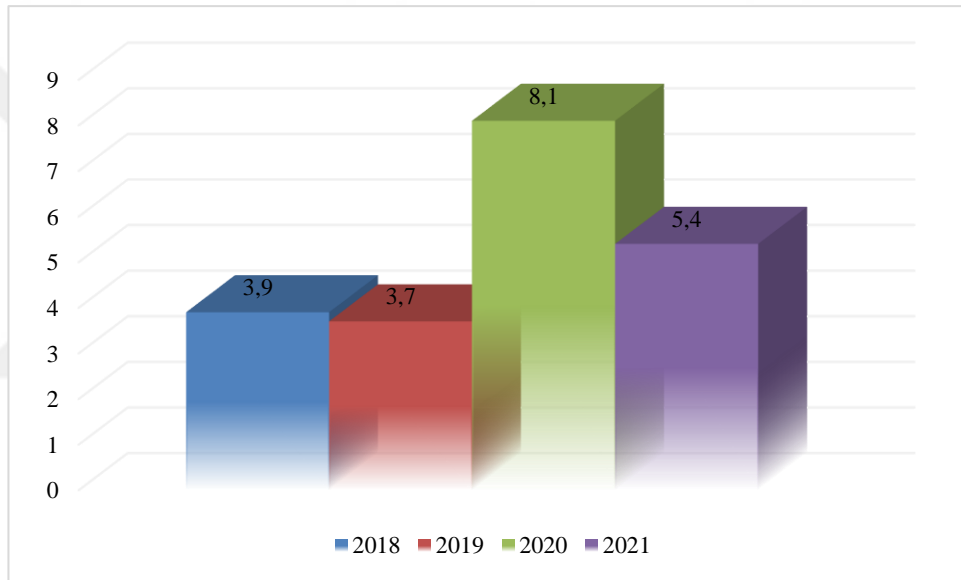
• ABD'de İşsizlik Oranlarına Etkisi

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2020 yılı birinci çeyrek döneminden sonra COVID-19'un sağlık ve ekonomi ile ortaya çıkan olumsuz etkileri daha derin hissedilmeye başlamıştır. Olumsuz ekonomik koşulların başladığı aynı çeyrek dönemde ABD'nin işsizlik oranları oldukça yükselmiştir. Salgının henüz başı olan Şubat 2020'de yüzde 3,5 seviyesinde olan işsizlik oranı altı hafta gibi bir sürede tepe taklak olmuş, 10

milyon insan işsiz kalmış (Gücenmez, 2022, s. 224), Nisan ayında yüzde 4,4 olan işsizlik oranı yüzde 14,7'ye yükselmiş ve böylelikle tüm zamanlar içinde görülen en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Vatan Finans, 2021). OECD, Nisan ayının da içinde bulunduğu 2020 yılı ikinci çeyrek dönemde ABD'deki işsizlik oranını yüzde 13 olarak açıklamıştır.

Birçok ülkede olduğu gibi ABD'de de uzaktan çalışma ile salgına karşı korunma önlemleri alınmıştır. Yapılan araştırmalar ABD'de evden çalışanların oranının, yüzde 50'ye kadar yükseldiğini ortaya koymuştur (Tezel, 2021).

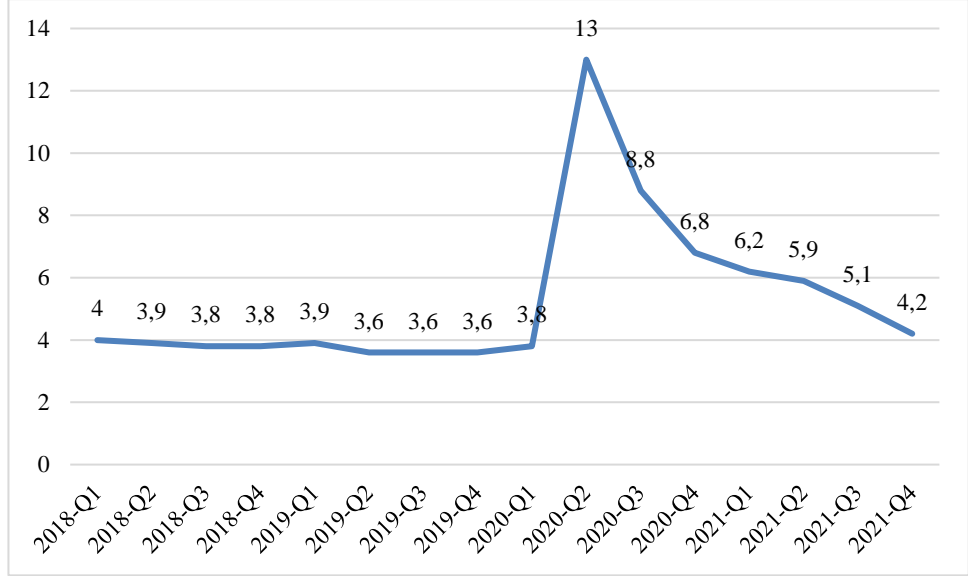
Aşağıda Grafik 14'te ABD'nin 2018-2021 yıllarındaki gerçekleşen işsizlik oranları yer almaktadır.

Grafik 14: ABD'nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Grafik 14'ten anlaşılacağı üzere 2018 ve 2019 yılında işsizlik oranı sırası ile yüzde 3,9 ve yüzde 3,7, iken COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılına yüzde 8,1 olarak yansımış, 2020 yılının son iki çeyreğindeki ekonomik toparlanma ve devamında 2021 yılının iyileşmesi ile 2021 yılında ABD'nin işsizlik oranı yüzde 5,4 oranına ineabilmiştir.

Grafik 15: ABD'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

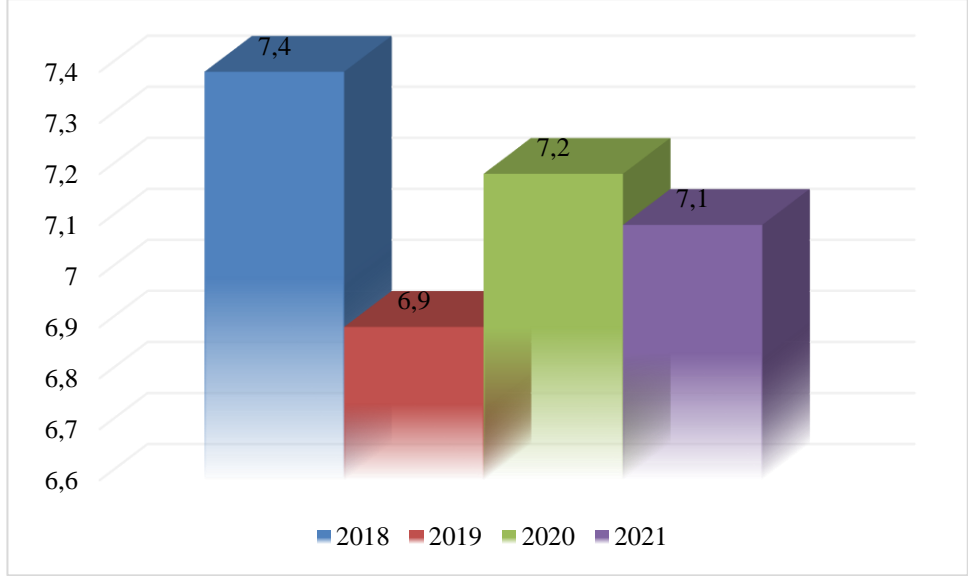
Grafik 15'te görüldüğü üzere ABD'de, pandemi öncesinde yüzde 4 civarında seyreden çeyrek dönemlik işsizlik oranları pandeminin etkisi ile 2020 yılının ikinci çeyrek döneminde yüzde 13 oranına yükselmiş, üçüncü çeyrekte bu oran 8,8'e, dördüncü çeyrekte yüzde 6,8'e gerileyebilmiştir. 2021 yılında ise ilk üç çeyrek döneminde halen pandemi öncesi seviyeleri görememiştir. ABD'de işsizlik oranı ancak 2021 yılının son çeyrek döneminde 4,2'lik işsizlik oranı ile pandemi öncesi seviyelere yaklaşabilmiş ve pandemi başlangıcından bu yana toplam altı çeyrek dönem işsizlik oranında belirgin bir şekilde olumsuz etkilenmiştir.

Salgın yüzünden istihdam dışı kalanlar ya da iş gücü piyasasını terk edenlerin birçoğu henüz istihdam piyasasına geri dönmedikleri için ABD ve Avrupa'da iş gücüne katılım tarihin en düşük seviyelerinde kalmaya devam etmektedir (United Nations, 2022).

- **Avrupa Birliği'nde İşsizlik Oranlarına Etkisi**

COVID-19 merkez üssünün 2020 yılı son çeyreğinde Avrupa olması ile düşüş eğiliminde olan işsizlik oranı AB ekonomilerinde yeniden artış trendine geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

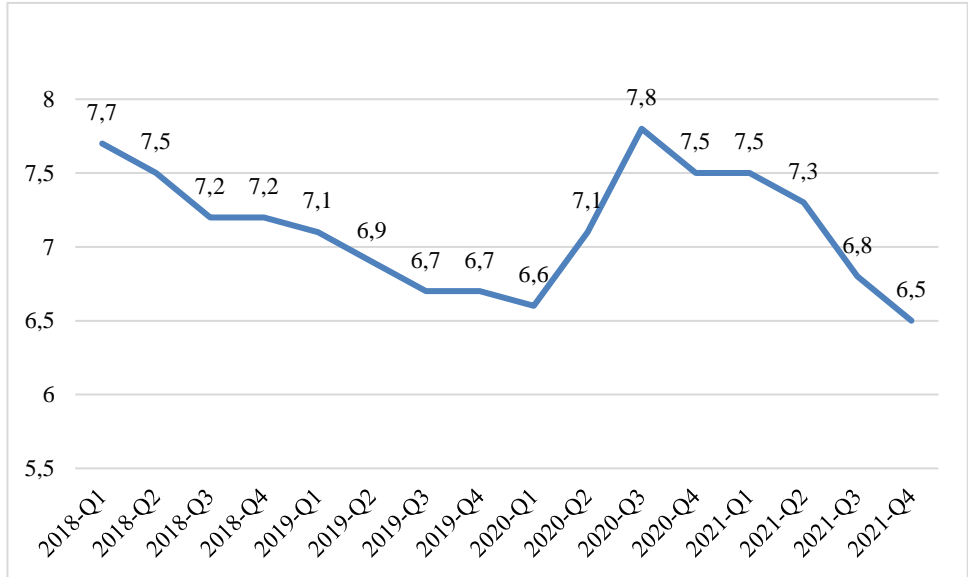
Avrupa Birliği ülkelerinde 2018-2021 yıllarında gerçekleşen yıllık işsizlik oranları Grafik 16'da görülmektedir.

Grafik 16: AB'nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Pandemi öncesi 2019 yılında yüzde 6,9 seviyesinde gerçekleşen toplam işsizlik oranı 2020 yılında pandeminin olumsuz etkisi ile yüzde 7,2 seviyesine yükselmiştir. 2020 yılı son iki çeyreği ve 2021 yılındaki ekonomik düzelmeler ile artış trendi durmuş ve 2021 yılında AB'de işsizlik oranı yüzde 7,1 oranına gerilemiştir.

Grafik 17: AB'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

AB ekonomilerinde düşüş eğiliminde olan işsizlik 2020 yılının üçüncü çeyrek döneminde, pandeminin merkez üssünün Avrupa olması ile yeniden yükselişe geçerek

yüzde 7,8 oranında gerçekleşmiştir. 2021 yılında AB’de işsizlik oranları sırası ile birinci çeyrek dönemde yüzde 7,5, ikinci çeyrek dönemde yüzde 7,3, üçüncü çeyrek dönemde yüzde 6,8 ve dördüncü çeyrek dönemde pandemi öncesi seviyelerin altına inebilmiş ve yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak 2020 yılı ikinci yarısından itibaren küresel ekonomik faaliyetlerin bir miktar iyileşme göstermesi ile işsizlik oranları görece düşüş trendine geçmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinden itibaren seçilmiş ekonomilerin işsizlik oranlarında ABD’de olduğu gibi düşüşler gözlenmiştir.

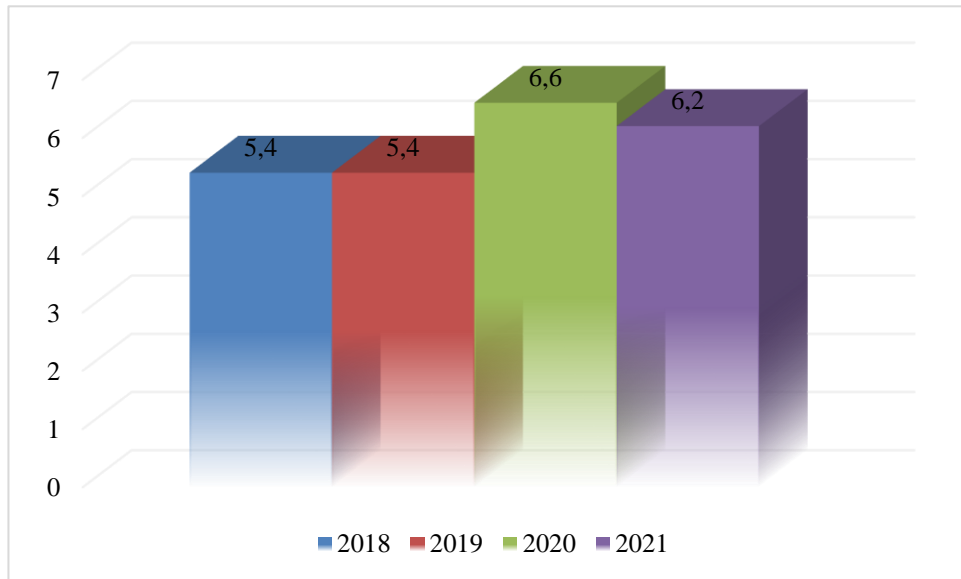
Bazı nedenlerden dolayı, açıklanan işsizlik oranları gerçeği yansıtmayabilir. ABD gibi işsizlik sigortası yaygın devletlerde, geçici bir kriz döneminde dahi işsiz kalanlar işsizlik sigortasından yararlanabildikleri için istihdam durumu ve işsizlik oranları ABD’de reel durumu büyük ölçüde yansıtırken diğer ülkelerdeki uygulamalar daha farklı olduğu için gerçek işsizlik oranının açıklanan işsizlik oranından daha yüksek olması beklenebilir. COVID-19’un yol açtığı kriz döneminde Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede istihdamın korunmasını desteklemek için işten çıkarma yasakları veya işten çıkarmayı zorlaştıran çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu nedenle, üretimlerini ya da ticari faaliyetlerini kısmen ya da tamamen durdurmak zorunda kalan işletmeler, bu darboğazda ücret ödememek için, çalışanlarını işten çıkarmak yerine ücretsiz izne çıkarmışlardır. Bu tip uygulamalar, işsizlik rakamlarını gerçekte olduğundan daha düşük göstermektedir. Bu durumdaki işçilerden bir kısmı işsiz kalanlara sağlanan yardımlardan faydalanamamaktadır. İşçilerin ekonomisini zorlayan bu durum da başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Tezel, 2021).

ILO tarafından 2020 yılında yapılan analizlere göre, salgının sebep olduğu iktisat ve emek krizinin, küresel işsizlik rakamlarını yaklaşık olarak 25 milyon artırabileceği tahmin edilmiş ancak, 2008 küresel ekonomik krizinde olduğu gibi, uluslararası boyutta yapılandırılmış bir politika yanıtı alınır ise küresel işsizlik etkisinin oldukça düşük olabileceği öngörülmüştür. ILO Genel Direktörü Guy Ryder “*Bu artık sadece küresel sağlık krizi değil, aynı zamanda insanlar üzerinde devasa etki yaratacak büyük bir emek ve iktisat krizidir*” yorumunu yaparak 2008 mali krizinin olumsuz sonuçlarını giderebilmek için tüm dünyanın tek cephede birleşerek en kötü sonuçların önlenemediğinin ve günümüzde de tüm dünyada aynı şekilde bir liderliğe ve kararlılığa ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir (ILO, 2020).

ILO, “COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses” başlıklı dokümanında, iş krizinden bazı grupların orantısız şekilde etkileneceğini belirtmiş bunun da eşitsizliğin artmasına yol açacağı uyarısında bulunmuştur. Bu kırılgan gruplar, başta genç ve yaşlı işçiler olmak üzere, korunmasız ve düşük ücretli işlerde çalışan kesimi içermektedir. Böyle bir kriz durumunda kırılgan olan gruplar; sosyal koruma vb. haklardan yoksun olan yaşlılar ve düşük ücret karşılığı istihdam sağlayan sektörlerde yoğunlaşan kadınlardır (International Labour Organization, 2020). Birleşmiş Milletler, yaptığı tahminlerinde 2022-2023 dönemi ve muhtemelen sonrasında da salgından önceki istihdam seviyelerinin oldukça altında kalacağını belirtmiş, istihdam yaratma hızının, bölgelere göre değişiklik göstermesine karşın bu farklılaşmanın kısa vadede devam edeceğini ve daha önce yaşanmış istihdam kayıplarının dengelenmesi için büyük ölçüde yetersiz kalacağını altını çizmiştir (United Nations, 2022).

Küresel kriz devam ederken halk sağlığı sağlamayı amaçlayan ilk politikanın yanıtı, acil yardım ve küresel ekonomide daha fazla köklü paradigma değişimi politika oluşturulması gerekliliği olmuştur.

Küresel iş gücü piyasası görünümü, 2015 yılından bu yana kötü bir seyir izlemiş, ILO'nun son tahminleri ise pandemi öncesi performansa dönüşü için zor yılların geleceği yönünde olmuştur. Bu görünüm, 2016 yılından bu yana önemli bir bozulmayı temsil etmektedir.

Grafik 18: Küresel İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (ILO, 2022), (The World Bank, 2022)

Küresel işsizlik 2020 yılında 224 milyon seviyesinde iken 2021 yılında 214 milyona gerilemiştir. Küresel işsizliğin pandemi öncesi gerçekleşen 2019 yılı seviyesindeki 186 milyon olan işsiz sayısının ise 21 milyon daha artarak 2022 yılında 207 milyona yükselmesi, bu küresel işsizlik rakamlarının 2019 yılı seviyesinin üzerinde en az 2023 yılına kadar devam etmesi, istihdam ile iyileşmenin emekten bile daha yavaş olacağı anlamına gelmektedir (ILO, 2022).

Toplam işsiz sayısının hem 2022'de hem de 2023'te azalması beklenirken, bu ilerlemeye rağmen küresel işsizlik seviyesinin inatla yüksek kalması beklenmektedir (ILO, 2022). Grafik 18'de de görüldüğü üzere küresel işsizlik oranları pandemi öncesi 2018 ve 2019 yılında yüzde 5,4 seviyesinde iken pandeminin neden olduğu ekonomik krizin başladığı 2020 yılında yüzde 6,6'ya yükselmiş, 2021 yılı tamamında ise ancak yüzde 6,2 seviyesine gerileyebilmiştir. Bununla beraber küresel işsizlik oranlarının 2022'de yüzde 5,9, 2023'te ise yüzde 5,7 oranında gerçekleşeceği tahminlerinde bulunulmuştur. Bu tahminler ışığında küresel işsizlik oranlarının gerilemesinin uzun bir zamana yayılacağını söyleyebiliriz.

İşsizlik arttıkça işsizlik ödemelerinde, üretimde ve vergi gelirleri kayıplarında ortaya çıkan ekonomik maliyetlerin yanı sıra, sosyolojik ve psikolojik olumsuz etkileri de artabilmektedir. Uzun süreli işsizlik yaşayanlar yoksullaşabilir, bununla beraber bedensel ve ruhsal sağlıkları zarar görebilir (Demir & Esen, 2021, s. 91), histerezis etkisi (iş ile ilgili becerilerin unutulması, işsizlik psikolojisine girilmesi ve uzun süreli olarak işsiz damgası yeme vb.) ile de çalışmaya yönelik özgüvenleri ve istekleri azalabilir (SETA, 2020).

Milyonlarca iş ve geçim kaynağı çoktan kaybedilmiş, krizin devam etmesi durumunda tahminen 130 milyon kişinin daha aşırı yoksul koşullarda yaşayacağı öngörülmüştür. Bu örnekler, dünyayı eşi benzeri görülmemiş bir şekilde olumsuz etkileyen COVID-19'un sebep olduğu ekonomik figürlerden olmakla birlikte COVID-19'un ne zaman sona ereceği bilinmemektedir. Dolayısı ile günümüze kadar pandemi seyrinde yaşanan mutasyonlu yeni COVID-19 dalgalarından sonra dahi önümüzdeki günlerin nasıl ve ne şekilde olacağı konusunda çok fazla belirsizlik bulunmakla beraber, uzun dönem etkisini sürdürebilecek zayıflıklar, dünya çapında gelişmeye dair ilerlemeleri ciddi şekilde geriletmektedir (Unctad, 2020).

IMF Nisan ayı WEO'sunda, iş gücü piyasasındaki COVID-19 kaynaklı olumsuz etkilere karşı ekonomilerde gerçekleştirilen olağanüstü desteklerin, genç işsizler ve özellikle kalifiye olmayan işçiler için yeterli olmayacağını ve önümüzdeki yıllarda bu sorunun devam edeceği belirtilmiştir. Bununla beraber raporda, iş gücünün COVID-19'dan sonra otomasyona karşı savunmasız sektörlerden çıkış eğiliminin hızlandığı ve var olan istihdam eğilimlerinin de değiştirmiş olduğu vurgusu yer almıştır. OECD'nin 2021 yılı Mart ayında yayınladığı "Ekonomik Görünüm" raporunda ise iş gücü piyasası ile ilgili olarak; ücret sübvansiyonları, kısa çalışma ödenekleri ve işten çıkarma yasakları gibi tedbirleri uygulayan Avrupa ve Japonya'da gerçekleşen toparlanma yer almıştır. Bununla beraber raporda, salgın öncesi döneme kıyasla OECD ülkeleri genelinde işsiz sayısının 10 milyon artması ve istihdam oranlarındaki düşüşün de dikkat edilmesi gereken unsurlar olduğu belirtilmiştir. Yaşanan önemli iş ve gelir kayıpları özellikle gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca işçinin yoksulluğunu artırmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

Uluslararası kuruluşların raporlarında, 2021 yılı üçüncü çeyreğinde iş gücü piyasasının iyileşme trendine karşın COVID-19 öncesi dönemdeki işsizlik oranlarının halen yüksek seyrettiği belirtilmiştir. Özellikle 2020 yılı ilk yarısında birçok sektör kısmen ya da tamamen kapanarak salgından çok sert biçimde etkilenmiştir. COVID-19 yüzünden ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama, küresel ölçekte iş gücü piyasalarını da derinden etkilemiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrek döneminde salgını durdurmaya yönelik alınan önlemlerin etkisiyle 2020 yılına kıyasla iş gücü piyasaları talep ve arz yönlü kısmen toparlanabilmiştir.

Ekonomik faaliyetlerde ve işsizlik oranlarında küresel ölçekte olumlu bir görünüm hâkim olmasına karşın önemli riskler halen varlığını sürdürmektedir. Aşı erişimi ve dağıtımında yavaş kalınması ve yeni ölümcül varyantların ortaya çıkması toparlanma sürecinin tekrar yavaşlayarak işletmelerin kapanmasına ve büyük miktarda istihdam ve GSYİH kayıplarına neden olabilecektir. Bu değişikliklerin bazı sektörler için kalıcı olması durumunda küresel ölçekte mal ve hizmetlere olan dış talepte de değişimlerin yaşanması olasılığı yüksektir.

COVID-19'un sebep olduğu ekonomik kriz yüzünden işsizlik oranlarının 2022-2023 yıllarında ve muhtemelen sonrasında da pandemi öncesi seviyelerin oldukça üzerinde seyredeceği, istihdam yaratma hızının bölgelere göre değişiklik gösterse de daha

önce yaşanan istihdam kayıplarını dengeleyebilmek için büyük ölçüde yetersiz kalacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde; 2021 yılında başlayan toparlanmanın ivmelenmesi ile iş gücü piyasası da aşamalı olarak iyileşecek, gelişmekte olan ülkelerdeki daha düşük oranda sağlanabilen aşılama çalışmaları, yetersiz hükümet destekleri ve sınırlı miktarlarda olan teşvik harcamaları, sosyal yardımların olmayışı ya da kayıt dışı ekonominin büyüklüğü gibi nedenlerle istihdam artışları zayıf, işsizlik oranları yüksek kalmaya devam edecektir. COVID-19 pandemisi günümüzde halen devam ederken gelişmiş ekonomilerde, en erken 2023'te ya da 2024'te istihdamın tam olarak toparlanabileceğini, gelişmekte olan ülkelerde ise bu toparlanma sürecinin daha uzun bir sürede gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz.

2.3.4. Küresel Enflasyona Etkisi

COVID-19 pandemisi nedeni ile yaşanan arz talep şoku, dünya ekonomisine enflasyonist baskıları ve yeni politika arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Tüketicilerin var olan tüketim harcamalarını ve alışkanlıklarını kısımaya ve değiştirmeye çalıştığı bu belirsizlik sürecinde enflasyon oranlarının gidişatı çok önemli bir makro ekonomik gösterge olmuştur fakat COVID-19'un enflasyon üzerinde oluşturduğu etkiler, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, salgın için uyguladıkları kısıtlamalara ve tedarik zincirinin etkinliğine göre farklılık gösterebilmektedir (Kaymaz, 2021, s. 742).

Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen artış olarak ifade edilen enflasyon, paranın nominal değerini düşürdüğü için ekonomik sistemde büyük bir role sahiptir. Enflasyonun yıllık değeri ve sahip olduğu hız dikkate alınarak enflasyon; sürünen enflasyon, dörtüncü enflasyon ve hiperenflasyon olarak üç grupta incelenebilmektedir. Enflasyon bir haneli olan rakamlar ile ifade ediliyorsa ılımlı enflasyon olarak, iki haneli sayılar ile ifade ediliyorsa yüksek enflasyon olarak karşımıza çıkar.

Aylık enflasyon oranının yıl boyunca yüzde 50'leri geçtiği, günlük olarak yüzde 1'leri gördüğü enflasyon çeşidi ise hiperenflasyondur. Enflasyonu ortaya çıkaran faktörleri sıralarsak; para arzının artması, talep düşmüyorken üretim miktarında düşüş olması, enflasyon beklentileri ya da maliyetlerde artış durumu şeklindedir (Kavlak, Gunsoy, Kurkcuoglu, Cabuk, & Dabanli, 2021, s. 770).

Küresel ekonomi, 2022 yılına önceden beklenenden daha zayıf bir konumda girmiştir. Yeni Omicron COVID-19 varyantı yayıldıkça, ülkeler hareketlilik kısıtlamalarını yeniden uygulamaya başlamış, artan enerji fiyatları ve arz kesintileri, özellikle ABD'de ve birçok yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomide, beklenenden daha yüksek ve daha geniş tabanlı enflasyonla sonuçlanmıştır (International Monetary Fund, 2022).

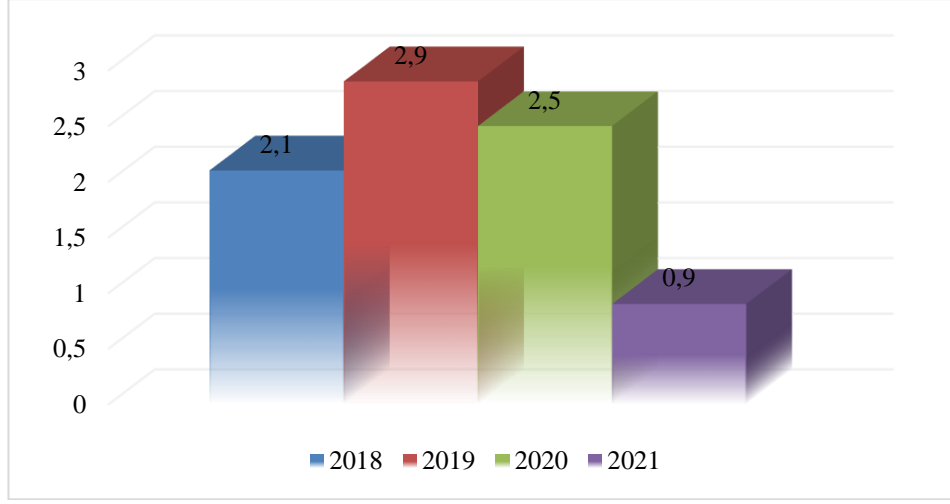
Küresel bazda riskleri yayınladığı raporda aşağı yönlü revize eden IMF, yeni COVID-19 varyantlarının ortaya çıkmasının pandemi süresini uzatabileceğini ve yenilenen ekonomik aksamalara neden olabileceğini bildirmiştir. Bununla beraber tedarik zincirindeki yeni aksaklıklar, enerji fiyatlarındaki değişkenlik ve yerleştirilmiş ücret baskıları, politika yollarındaki ve enflasyondaki belirsizliğin yüksek olduğu anlamına gelmektedir (International Monetary Fund, 2022).

2022'de halen devam eden tedarik zincirlerindeki aksamalar ve yüksek seyreden enerji fiyatları ile yüksek enflasyonun IMF'nin Ekim 2021 WEO'sunda öngörülenden daha uzun süre devam etmesi beklenmektedir. Büyük ekonomilerde enflasyon beklentilerinin iyi sabitlendiği varsayımı ile 2022 yılında arz-talep dengesizlikleri azaldıkça, para politikası ile enflasyonun kademeli olarak olumlu yanıt vererek enflasyon oranlarının düşmesinin beklenebileceği de raporda belirtilmiştir.

Rapora göre, birçok ülkede enflasyon baskılarını azaltmak için para politikasının sıkılaştırıcı bir yolda devam etmesi gerekeceği, maliye politikasında (salgın öncesinde olduğundan daha sınırlı bir alanla) salgından en kötü etkilenenlere desteğe odaklanması, sağlık hizmeti ve sosyal harcamalara öncelik verilmesi gerekecektir. Bu bağlamda, likiditeye erişimi korumak ve gerektiğinde düzenli borç yeniden yapılandırılmalarını hızlandırmak için uluslararası işbirliği elzem olacaktır (International Monetary Fund, 2022).

- **Çin'de Enflasyona Etkisi**

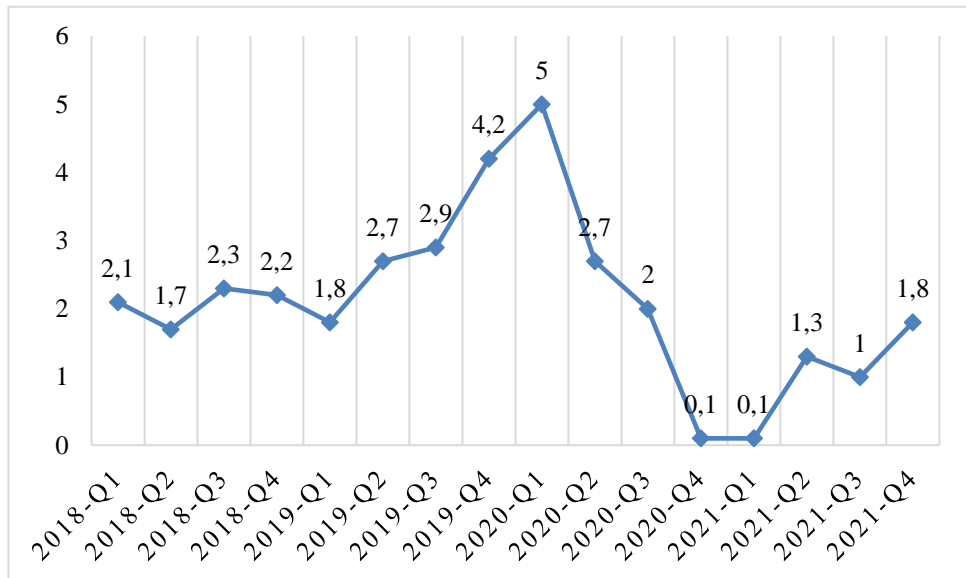
COVID-19'un yol açtığı belirsizlik, her ülkede yaşanan vaka ve ölüm sayılarındaki değişkenlik, ülkelerin mali durumları ve izlemiş oldukları farklı ekonomik politikalar, tecrübe edilen enflasyon oranlarını da doğal olarak farklılaştırmaktadır (Kaymaz, 2021, s. 748). Çin'de yaşanan yıllık ve çeyrek dönemlik enflasyon oranları aşağıdaki gibidir.

Grafik 19: Çin'in Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Çin'in yıllık bazda gerçekleşmiş olan enflasyon oranları sırasıyla, pandemi öncesi 2018 yılında yüzde 2,1 olarak 2019 yılında ise artış kaydederek yüzde 2,9 olarak hesaplanmıştır. Pandemi başlangıcı ile 2020 yılında yüzde 2,5 seviyesine gerileyen enflasyon oranı 2021 yılında ise yüzde 0,9 olarak gerçekleşmiştir. Çeyrek dönemlik enflasyon rakamlarının görüldüğü aşağıdaki Grafik 20'de 2019 yılının son ve 2020 yılının ilk çeyrek dönemlik verileri, bir önceki yılın aynı çeyrek verilerine göre yüksek artışlar kaydetmiş, COVID-19 başlangıcında Çin'in aynı dönemlerde salgının merkez üssü olması kaynaklı olarak enflasyon oranlarındaki artış çok şiddetli gerçekleşmiştir.

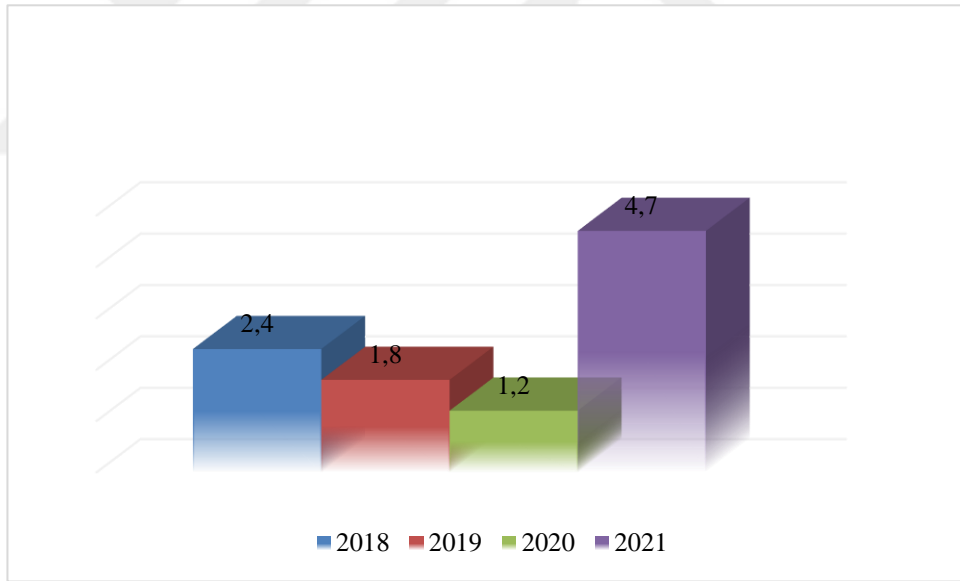
Grafik 20: Çin'in Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Daha önce de bahsettiğimiz yüksek düzey önlemler ve sıkı karantina uygulamaları ile Çin 2020 yılını büyüyerek bitiren nadir ülkelerden olmuştur. Özellikle 2020 yılı son çeyrek dönemi ve sonrasında pandemiden önceki seviyelerin dahi altında kalan enflasyon oranlarına ulaşmıştır.

- **ABD’de Enflasyona Etkisi**

Ekonomik göstergelerini incelediğimiz bir diğer ekonomi olan ABD’de yıllık enflasyon oranı Çin gibi 2020 yılında değil COVID-19 merkez üssü olmaya başladığı 2021 yılında derin bir şekilde etkilenmiştir. Grafik 21’de görüldüğü üzere ABD’nin yıllık enflasyon oranları pandemi öncesi 2018 yılında yüzde 2,4, 2019 yılında ise yüzde 1,8 olarak gerçekleşmiştir. Pandeminin başladığı 2020 yılını yüzde 1,2’lik bir oran ile kapatan ABD, 2021 yılında COVID-19’un ekonomik göstergelerini olumsuz etkilemesine daha çok maruz kalmış ve 2021 yılını son dört yılın en yüksek enflasyon seviyesine ulaşılarak yüzde 4,7’lik bir oran ile tamamlamıştır.

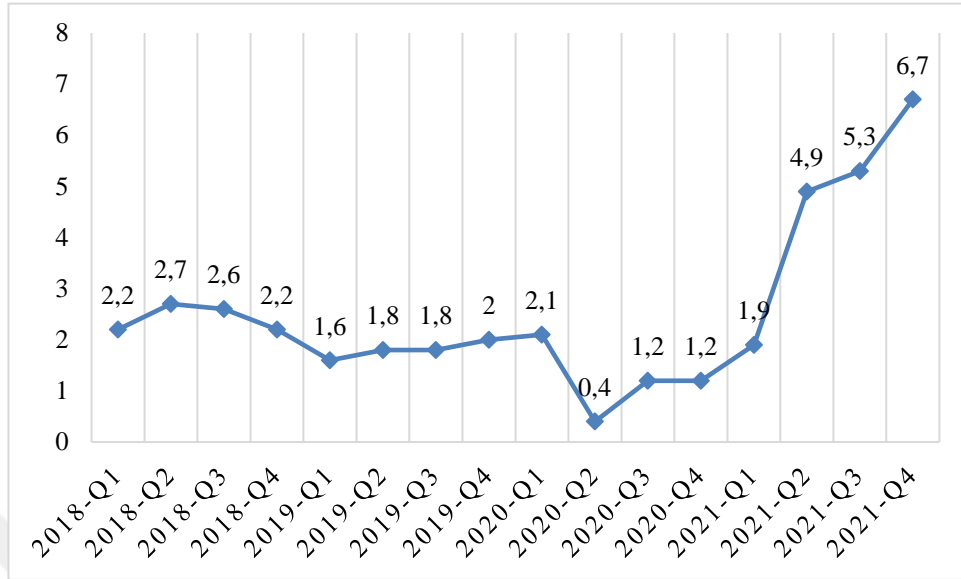

Grafik 21: ABD’nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

ABD’nin çeyrek dönemlik enflasyon oranları gördüğümüz Grafik 22’de pandemi başlangıcında 2020 yılı birinci çeyrekte yüzde 2,1’lik oranda, takip eden ikinci çeyrek dönemde ise arz talep şoklarının etkisi ve hanehalklarının tüketimdeki alışkanlıklarının da değişimi etkisi ile son çeyrek dönemlerin en düşük enflasyon oranı olan yüzde 0,4 olarak gerçekleşmiştir. Sonraki çeyrek dönemlerde pandemi öncesi

seviyelere yaklaşmış, 2021 yılında ise en yüksek çeyrek dönemlik enflasyon oranlarına ulaşmıştır.

Grafik 22: ABD'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

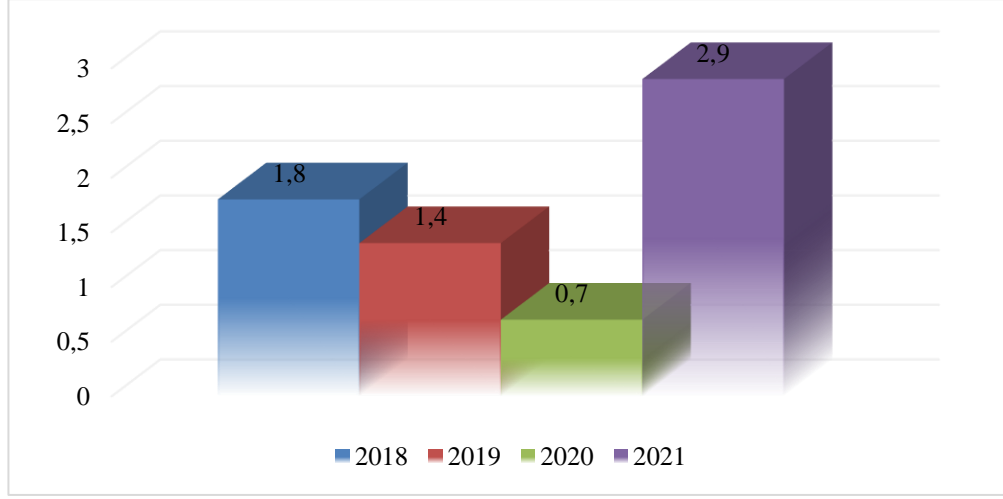
Kaynak: (OECD, 2022)

ABD'de enflasyon anketleri yapılmış ve bu anketlerin sonucunda, tüketicilerin beklentilerinin farklılaştığı, enflasyon beklentisi ile ilgili anket yanıtlarındaki benzer endişelerin arttığı dolayısı ile hanehalklarının pandemi sürecinde ekonomik belirsizlik ile yüzleşmiş olduğu anlaşılmıştır.

• Avrupa Birliği'nde Enflasyona Etkisi

Makro ekonomik göstergelerini incelediğimiz Avrupa Birliği'nde de COVID-19 yayılımı başladıktan sonraki dönemde arz ve talep şokları yaşanarak talep daralması neticesinde enflasyon oranları bir süre düşüş kaydetmiştir. Grafik 23'te görüldüğü üzere AB'nin de ABD gibi enflasyon oranları gerileme kaydetmiştir. Bu dönemde toplam talebin azalması sebebi ile fiyatlar genel seviyesinde görülen düşüş, arz şokları ile meydana gelen fiyat artışlarına kıyasla daha etkili olmuştur (Kaymaz, 2021, s. 748).

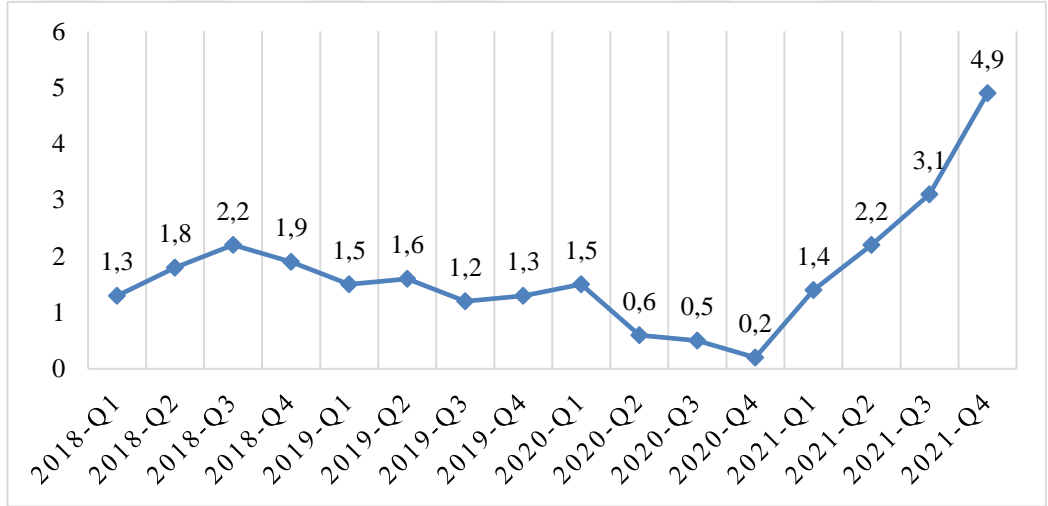
Grafik 23'ten anlaşılacağı üzere pandemi öncesi 2018 yılı enflasyon oranı yüzde 1,8 olan AB ülkelerinde 2019 yılında daha düşük bir enflasyon gerçekleşmiş ve bu oran yüzde 1,4'e gerilemiştir. Toplam talebin azalması ile pandeminin ilk yılını yüzde 0,7 oranında enflasyon ile kapatan AB ülkeleri 2021 yılında ise son yılların en yüksek seviyesindeki yüzde 2,9'luk enflasyon oranına ulaşmıştır.

Grafik 23: AB'nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

AB'nin çeyrek dönemlerinde gerçekleşen enflasyon oranlarını Grafik 24'ten incelediğimizde tıpkı ABD gibi 2020 yılı çeyrek dönemlerinde azalış, 2021 yılı çeyrek dönemlerinde ise pandemi öncesi oranları aşacak şekilde artışlar ile tamamladığı görülmektedir.

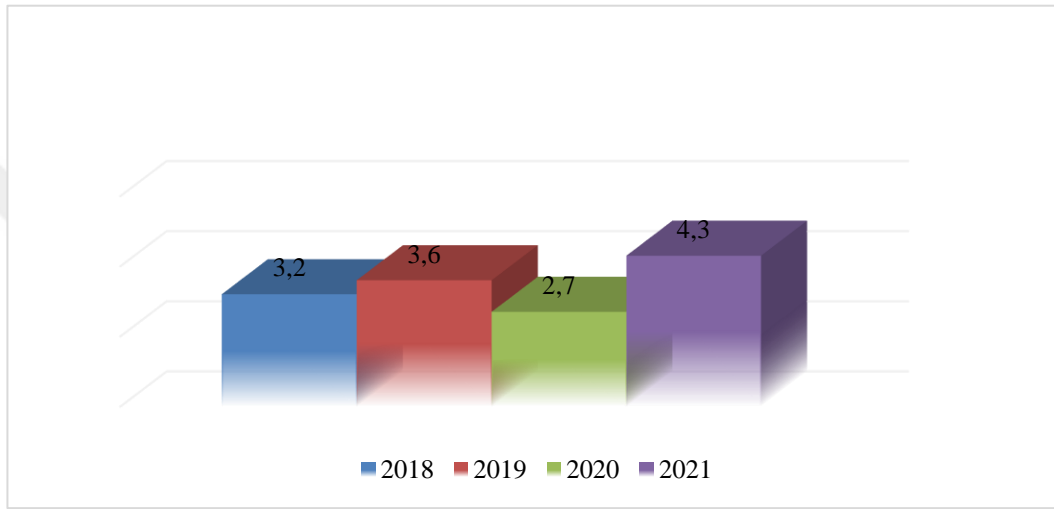
Grafik 24: AB'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Pandemi öncesi yüzde 2,2'yi geçmeyen enflasyon oranları 2020 yılının ikinci çeyreğinde oldukça gerileyerek yüzde 0,6 oranına gerilemiş, yılın son iki çeyrek döneminde de bu düşüşe devam ederek sırası ile yüzde 0,5 ve yüzde 0,2'lik oranlarla pandeminin ilk yılını tamamlamıştır. 2021 yılına geldiğimizde ise yine ABD gibi

kademeli olarak her çeyrek dönemde enflasyon oranı yükselmekle kalmamış pandemi öncesi seviyelerin çok üzerinde rakamlar olarak gerçekleşmiştir.

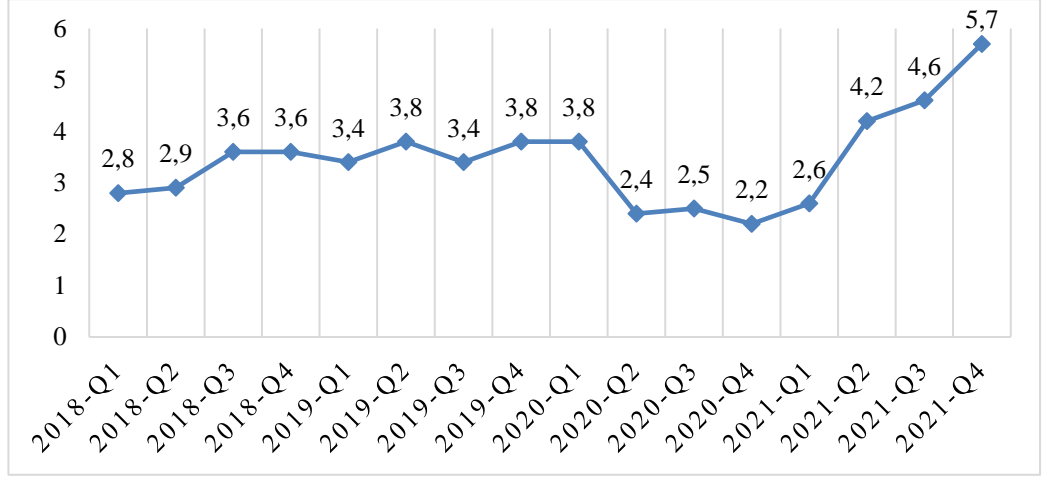
Küresel tahmin için incelediğimiz G-20 ülkelerinde yıllık enflasyon rakamları sırası ile pandemi öncesi 2018 yılında yüzde 3,2, 2019 yılında yüzde 3,6 olarak gerçekleşmiştir. Grafik 25’te görüldüğü üzere pandeminin ilk yılı olan 2020 yılında enflasyon oranı yüzde 2,7’ye gerilemiştir. 2021 yılına geldiğimizde ise bu oran yüzde 4,3’e yükselerek önceki yılların enflasyon oranlarını geride bırakmıştır.

Grafik 25: G-20 Ülkelerinin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Küresel talep düzeyi 2021 yılındaki olumlu gelişmeler ile hızlı bir şekilde toparlanmış ve birçok göstergede salgın öncesi dönemlerden daha iyi görünömlere sahip olmuştur. Bununla beraber küresel üretim, hızla toparlanan talep düzeyine yeterince hızlı bir şekilde cevap verememiş ve arz kaynaklı yaşanan sıkıntıların beraberinde artan talep sebebiyle de dünyada toplam arz ile toplam talep arasındaki makas açılmış, bu durumun doğal sonucu olarak da birçok mal fiyatlarında önemli yükselişler yaşanmıştır. Pandemi kaynaklı olarak tüketici davranışlarında da önemli bir dönüşüm yaşanmış ve birçok ülkede tüketicilerin hizmetlere yönelik talepleri azalırken mallara dönük talepleri artmış bununla beraber halen günümüzde yaşanan dijitalleşme gibi bazı dönüşümleri de hızlandırmışlardır. Tüketici davranışlarında görülen bu dönüşümler de küresel enflasyonu önemli ölçüde artırmıştır (Mevlüt, 2022).

Grafik 26: G-20 Ülkelerinin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

G-20'nin çeyrek dönemlerine ait enflasyon oranlarını incelediğimizde ABD ve AB ile yine benzer bir şekilde 2020 yılı çeyrek dönemlerinde pandemi öncesi çeyrek dönem enflasyon oranlarının altında kalan rakamlar gerçekleşmiş, 2021 yılında ise pandemi öncesi oranları geride bırakan enflasyon oranları birinci çeyrekte yüzde 2,6 iken ikinci çeyrekte hızlı yükselişe geçerek yüzde 4,2 olmuş üçüncü ve son çeyrek dönemlerde de tırmanışına devam ederek pandemi öncesi rakamların çok üzerinde yüzde 4,6 ve yüzde 5,7 olarak gerçekleşmiştir.

Dünyada son yirmi yıl içerisinde tedarik zincirleri ciddi şekilde uzamış ve bu süreçte eşanlı olarak pek çok ara malın üretim noktası belli ülkelere ya da bölgelere kaymıştır. Bunun sebebi ise ara malların nerede daha az maliyetle üretilirse oradan temin edilmesi ve bu yolla verimliliğin artırılması çabası idi. Kabul gören bu strateji diğer yandan ekonomik sistemi yaşanabilecek şoklara karşı daha da savunmasız hale getirmiş, eşi benzeri görülmemiş bir şoka neden olan COVID-19 pandemisinde de bu kırılgan tarafını net bir şekilde göstermiştir.

Küresel enflasyonun artışına neden olan başka faktörler de mevcuttur bunlar; enerji (başta petrol ve doğalgaz) fiyatlarındaki ciddi artışlar, başta ABD'deki beyaz ve mavi yakalı çalışanların işe dönük yaklaşımlarında görülen reel ücretlerdeki artış trendi, ortaya çıkan belirsizlikten faydalanarak sattıkları malların fiyatlarını yükselterek bu koşulları fırsatçılık için kullanan firmalar ve küresel ısınma sonucu yaşanan kuraklık gibi uç noktalarda yaşanan iklim olayları fiyatlar genel düzeyini yukarı yönlü etkilemiştir. Bu durumun ana nedeni ise yine arz ve talep arasında ciddi bir uyumsuzluğun ortaya çıkması

ve üretimin yükselen talebe yeterince hızlı cevap verememesidir. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak da küresel enflasyon yükselmiştir (Mevlüt, 2022).

2022 Şubat ayında Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'yı işgalinden kaynaklanan serpinti, enerji ve diğer emtialar dünyada yeni bir arz şokuna yol açarak bu yıl için daha fazla enflasyonist baskıya neden olmuştur (OECD, 2022).

Savaş, ekonomik görünümdeki bu kötüleşmeyi daha da ağırlaştırarak, birden fazla kanal yoluyla (emtia ve finans piyasaları, yatırımcı güveni ve ticaret ve göç bağlantıları) ekonomik etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Geçtiğimiz iki yıllık süreçte COVID-19 ile başlayan ve devamında ikinci bir şoka sebep olan bu savaş, bölgedeki ekonomik daralmayı tetikleyeceği düşünüldüğü için 2022'deki hasılda yüzde 4,1 oranında düşüş oranı tahmin edilmekle birlikte, bu tahmin salgın yüzünden başlayan resesyonun iki katı kadardır. Dünya, COVID-19'dan dolayı 2021 yılı için ekonomik daralma riskine karşı kendini hazırlamışken savaş yüzünden ikinci bir resesyon tablosu ile karşı karşıya gelmiştir. Her iki ülke için de insan hayatı üzerinde yıkıcı bir etkiye sebep olan savaş Avrupa ve Orta Asya (ECA) bölgesinde ve dünyanın diğer bölgelerinde de büyük ölçüde ekonomik kayıplara neden olacaktır (The World Bank, 2022).

Savaşın etkileri ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlar göz önünde bulundurulduğunda küresel enflasyonun artmasının en temel nedenleri olarak salgını ve günümüzde halen devam eden Ukrayna'daki savaşı gösterebiliriz. Bununla beraber AB'nin olası ilave yaptırımlarına karşın Rusya'nın yapabileceği karşı yaptırımları, petrol fiyatları genel düzeyinde yeni artışlara sebep olarak küresel boyutta tüketici fiyatlarının daha da yükselmesine yol açabilir. Fiyatlar genel düzeyini aşağıya çekebilmek için uygulanabilecek sıkı para politikaları ve ilave yaptırımlara ilişkin risklerin azalarak enflasyon baskısının aşağı çekilmesi gerekmektedir. Bu senaryonun etkisi çok uzun sürmeyebilir fakat yakın geleceğe ilişkin bazı çeyrek dönemlerde nispeten düşük oranlarda seyreden enflasyon beklenebilir (Dünya, 2022).

Kısaca özetlemek gerekirse salgına bağlı nedenlerle yaşanan tedarik zincirinin bozulması, arz talep şoku ile üretimde kritik bir yere sahip olan ara mallara erişimin sınırlanması, gecikmesi ya da tedarik edilememesi, bir yandan nihai mal üretimini sekteye uğratmış, diğer yandan bu malların fiyat artışına da neden olmuştur. 2021 yılında dünya çapında yaşanan toparlanma ile ekonomik canlanma başlamış fakat oluşan yeni talebe

üretim aynı ölçüde hızlı bir şekilde yanıt verememesinden dolayı bu olumsuzluk fiyatlar genel düzeyine yansımış ve enflasyonist baskıyı artırmıştır.

Günümüzde dünya ekonomisi bir bütündür. Küresel entegrasyonun kuvvetinden dolayı her ülke ya da bölge tek başına değerlendirilememektedir. Dünya ülkelerinin bütünü tek ülke haline geldiğinden, herhangi birinde yaşanan olumsuzluk diğerlerini de etkilemektedir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali örneğinde olduğu gibi savaş ve kaos ortamları iki ülke ya da tek bir bölge için sınırlı kalmamaktadır. Ekonomik olumsuzluklar da aynı şekilde domino etkisi ile dünya genelini etkisi altına almaktadır.

Enflasyon konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan üretecekleri para ve maliye politikalarının kapasite ve etki düzeyi farklı olacakken ülkelerin bu enflasyonist baskıyı karşılama yetisi de ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklı olacaktır. Bu çerçevede 2023 ve 2024 yıllarında da kalıcı yüksek enflasyon riskinin küresel ölçekte devam edeceğini söyleyebiliriz.

2.4. Pandeminin Olumsuz Ekonomik Etkilerine Karşı Küresel Ölçekte Alınan Ekonomik Önlemler

COVID-19'un küresel ekonomiye yapmış olduğu etkiden dolayı artan endişelere ilk yanıt G-7 (The Group of Seven) ülkelerinin Maliye Bakanları ve Merkez Bankalarından gelmiştir. Ekonomik büyümenin sürdürülmesi için 3 Mart 2020'de yayınladıkları deklarasyonda gereken tüm önlemlerin alınacağı bildirilmiştir (Congressional Research Service, 2020, s. 46). Ayrıca yapılacak olan ilk müdahalenin COVID-19'la mücadele sırasında sağlık sistemlerinin gücünün artırılmasına ilişkin ekonomik destek paketleri olacağı da açıklanmıştır.

Bu açıklamaların devamında ilk olarak FED (Federal Reserve Bank) (yüzde 0,5) ve G-7 ülkelerinin birçok Merkez Bankası faiz oranlarını düşürerek finansal sistemdeki likiditeyi artırmak için işletmelere ve bankalara geçici borç sağlama, kredi koşullarında kolaylık sağlama, rezerv gereksinimlerini düşürme gibi bir dizi tedbir yoluna başvurmuştur (Congressional Research Service, 2020, s. 47). Bu atılan adımlara ilave olarak hükümetler, ekonomik faaliyetleri sürdürebilmek için çeşitli mali tedbirler almışlardır.

Genel olarak yukarıda bahsettiğimiz gibi bu önlemler; doğrudan hanehalkına nakit ödeme yapılması, vergi ödemelerinin ileri tarihlere ertelenmesi, işsizlik sigortası

süresinin uzatılması, işletmelere verilen garantilerin ve kredi miktarlarının yükseltilmesi (Eroğlu, 2020), iş yerinde çalışanların korunması, ekonomi ve iş gücüne olan talebi teşvik etmek, istihdamın ve gelirin desteklenmesi olarak sıralanabilir (Durmuş & Şahin, 2021, s. 931).

Kredi ve borçların yeniden yapılandırılması, düşük faizli kredi seçenekleri, piyasaya likidite desteği sunulması ve politika faiz oranlarında değişikliğe gidilmesi birçok ülke tarafından öncelikle uygulanan para politikaları olmaktadır (Duran & Acar, 2020, s. 63).

Hükümetlerin salgın ile mücadele süreçlerinde hızla devreye soktukları para ve maliye politikaları aşağıdaki Tablo 11’ de özet olarak görülmektedir.

Tablo 11:
COVID-19 Pandemisi İçin Hızla Uygulanan Politikalar

Politika Şekli	Uygulanan Politikalar	Uygulayan Bazı Ülkeler
Para Politikası Tedbirleri	Düzenleyici işlemler için bankalara baskı yapılması ve salgından etkilenen borç sahiplerine anapara ve faiz için moratoryum verilmesi	Çin, İrlanda, İtalya, Nijerya
	Tahvil ve hisse senedi yolu ile Merkez Bankalarının finansal piyasalara likidite sağlaması	Çin ve ABD
	Hızlı bir şekilde değer kazanan menkul kıymetleri ve tahvilleri Merkez Bankalarının satın alması	AB, Avustralya, Kanada
	Merkez Bankaları tarafından faiz oranlarının düşürülmesi	Türkiye, ABD, Kanada, Japonya, Güney Kore, İngiltere, Yeni Zelanda, Nijerya
	Küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ)’lere, bankalara, sağlık sektörüne, şahıslara ve önemli işletmelere sürekli kredi akışının sağlanması	ABD, İngiltere, Avustralya, Nijerya
Maliye Politikası Tedbirleri	COVID-19’dan en fazla etkilenen endüstrileri ve sektörleri teşvik için büyük federal paketlerin onaylanması	ABD, Türkiye, İngiltere, Avustralya, Nijerya
	Hanehalklarını desteklemek için sosyal yardım ödemeleri gerçekleştirilmesi	ABD, Türkiye, Avustralya
	Şahıslar için gelir desteği sağlanması	ABD, Türkiye, Avustralya, İngiltere, Hindistan

Kaynak: (Ozili & Arun, 2020, s. 16)

Tablo 11’de yer alan tedbirlerden anlaşılacağı üzere ülkeler hızlı bir şekilde maliye politikalarına başvurarak COVID-19 pandemisi ile mücadelede başarılı olabilmek

ve ekonomiye yansıyan olumsuz etkilerini azaltabilmek için bir takım mali tedbir paketlerini uygulamaya geçirmiştir (Duran & Acar, 2020, s. 62).

Açıklanan mali yardım paketleri, ülkelerin GSYİH'lerinde ciddi oranda yer işgal etmektedir. Ekonomik krizle başa çıkabilmek için dünyadaki 193 ülke farklı şekiller ve yöntemlerle 22 Haziran 2020 itibarıyla 10.949 milyar ABD doları tutarında yardım ve destek paketleri uygulamıştır. Mart-Ağustos döneminde GSYİH'sinin, Almanya yüzde 40'ı, İtalya yüzde 37,5'i, Japonya yüzde 35,4'ü, Birleşik Krallık yüzde 23'ü, Fransa yüzde 18,8'i kadar "COVID-19 desteği" nde bulunmuştur (Tezel, 2021, s. 287).

ABD, pandemiyle mücadelede açıklanan miktarlar açısından en yüksek destek paketini açıklayan ülke olarak başı çekmiştir. Öte yandan Japonya, kamuyu ve özel sektörü desteklemek için yaklaşık olarak 1 trilyon dolarlık ekonomik destek paketini açıklayarak 2008 küresel ekonomik krizinde yürürlüğe koyduğu destek paketinin neredeyse iki katını COVID-19 ile mücadelede hizmete sunmuştur.

Diğer taraftan ülkelerin COVID-19 krizi ile başa çıkabilmek için hızla uyguladıkları faiz indirimleri ile finansal baskıları azaltmak, bankalar arası işlemlerde fonlamayı rahatlatmak gibi hedefler doğrultusunda; Çek Cumhuriyeti 50 baz puan, Sırbistan 50 baz puan, Rusya 200 baz puan, Türkiye 100 baz puan indirime gitmiş, birçok ülkede hızla faiz indirimleri yapılmıştır. Faiz indirimlerinin düşük maliyetli yatırımlara, kolaylaşan borçlanmalara, kredi hacmini artırmasına yönelik itici kuvvet görevinde bulunarak birçok alışverişi ve yatırımı olumlu etkilemesi ile piyasaların ekonomik açıdan rahatlaması beklentisi yoğunluk kazanmıştır (Duran & Acar, 2020, s. 63).

Dünyadaki en büyük 19 ekonomi ve AB'den oluşan G-20 ülkeleri, COVID-19 ile mücadelede "ortak cephe" mesajı vermiş ve G-20 ülkelerinin COVID-19 ile mücadele sırasında aldıkları ekonomik önlemler toplamda 5 trilyon doları bulmuştur.

COVID-19 sürecinde pek çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dış yardıma bağımlılığında artış durumu meydana gelmiştir. Özellikle Afrika bölgesinde yoğunlaşan bu ülkeler dışında, gelişmekte olan ve yaşanan ekonomik kriz nedeni ile zora düşen ülkelere G-20 ülkeleri tarafından destek verileceği bildirilmiştir (DW, 2020). Ayrıca üye ülkeler kapsamında IMF'nin mali yardım ve borç servisi yolu ile 85 ülkeye yaptığı ekonomik yardım 107.307 milyon ABD doları olmuştur (Küpeli, 2021, s. 7). Pandemi, bu gruptaki ülkelerde likidite sıkıntısı ve kur baskısı yaparak piyasa dengelerini

bozmuş, yabancı sermaye girişlerini tamamen durdurmakla birlikte sermaye çıkışlarını hızlandırmış, ihracatlarını azaltmış, ham madde ve petrol fiyatlarındaki düşüşler ve dalgalanmalarla uluslararası ticaretlerini derinden etkilemiştir. Bu olumsuzluklar hisse senetlerinin değer kaybına, borsalardan hızlı çıkışlara, tahvil ve bono satışlarına ve aynı zamanda dolarizasyon etkisi ile bu ülkelere ait para birimlerinde dolara karşı değer kaybına sebep olmuştur. Bu ülkelere örnek olarak Rusya, Breziya, Meksika ve Türkiye’yi gösterebiliriz. Piyasalardaki olumsuzluğun yol açtığı panik yüzünden güvenli liman olarak görülen altın ve ABD tahvillerine olan talep artmıştır (Durmuş & Şahin, 2021, s. 297).

Destek ve tedbir paketlerinin kapsama oranları ülkeden ülkeye değişkenlik gösterse de şirketlerin yüzde 50’si bu devlet desteklerinin herhangi birinden faydalanmış olduklarını bildirmişlerdir. Yapılan anketlerde genel olarak üretkenliği daha az olan şirketler devlet desteğinden daha çok faydalanmıştır. Ödeme vadelerinin uzatılması ve mali yardımlarda ise büyük şirketlerin yararlanma oranı, küçük şirketlerin yararlanma oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Bununla beraber krizden önceki yenilikçi seviyelerine bakılmaksızın bu destekler tüm şirketlere sağlanmıştır (The World Bank, 2021).

Ülkelerin birbirleri ile az çok benzer özellikte olan ekonomik tedbir paketlerinde ve salgının ekonomik boyutuna ilişkin yönetimlerinde öncelikleri ve belirledikleri mali tutarlarda farklılıklar olmakla birlikte ortak hedefleri; ilk aşamada sağlık hizmetlerinin acil ihtiyaçlarına yanıt verebilmek, virüsten korunma ve tedavisinin orta vadede bulunabilmesi için mali kaynak aktarılması sonrasında ikinci aşamada neredeyse durma noktasına gelen ekonomi için işçiyi korumaya ilişkin düzenlemeler, ihracata ilişkin müdahaleler, gelir düzeyi düşük gruplara karşı transferlerin devreye alınması ve işverene yönelik mali tedbirlerin düzenlenmesi olmuştur. Bu bağlamda istihdamın korunmasına ayrı bir önem atfedilmiştir (Eroğlu, 2020) (İKV, 2020).

Geleceğe yönelik belirsizlikler çoğaldıkça, var olan sorunları daha da ağırlaştıracak nitelikte; tüketicilerde tasarrufa yönelme, tüketimden kaçınma, tasarrufların ise üretimin ve istihdamın artmasına katkıda bulunmayan cinsten kolayca nakde çevrilebilen altın, döviz gibi spekülâtif alanlara yönelmek gibi eğilimlerin güçlenmesi ile ekonomik krizin düşünülenden daha uzun sürebileceği endişesi, tüketicilerin daha temkinli davranmasına yol açmaktadır. Bu nedenlerden dolayı tüketiciler, efektif talepleri olsa dahi tüketim harcamalarını kısma yönelmektedir. Krizin beklenenden uzun sürmesi halinde Keynes’in “likidite tuzağı” olarak tanımladığı

bu durum yüzünden, doğal olarak neredeyse bütün ülkelerin makro ekonomik verilerinde (büyüme oranları, bütçe açığı, işsizlik, uluslararası ticaret açıkları vb.) birtakım bozulmaları da beraberinde getirmektedir. Bu yüzden, sağlık ve ekonomide istikrar ve güven ortamı ile pandeminin oluşturduğu paniğin yavaşlatılması, yatırımcıların ve tüketicilerin geleceğe yönelik iyimser beklentilere girmelerinin sağlanması, krizle mücadele sürecinde çok büyük bir önem taşımaktadır (Tezel, 2021, s. 287). Bununla beraber pandemi kaynaklı üretim kayıpları, düşen verimlilik, azalan istihdam, ekonomideki belirsizlik ülkelerin hızlı bir şekilde para ve maliye politikaları geliştirmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Pandemi başladığı dönem uygulamaya konan tecrit tedbirlerine rağmen COVID-19 kısa sürede Çin'den sonra Avrupa'da ardından ABD'de ve küresel ölçekte hızla olumsuz etkilerini göstermiştir. Dünyadaki birçok hastane bir anda kapasitelerini aşacak şekilde çalışmak zorunda kalmış ve sağlık sistemleri ülkelerin vaka sayısı ile doğru orantılı olarak hızla çökmeye başlamıştır. Bir taraftan sağlık sistemindeki sorunların diğer taraftan ekonomik sorunların belirsizliği hükümetler için büyük endişeye sebep olmuş, kısa sürede COVID-19 ile mücadele maliyetleri hükümetleri tehdit eder bir hale dönüşmüştür.

COVID-19'un neden olduğu negatif büyüme ile arz ve talep daralması ve beklenmeyen boyutta dolaylı ve dolaysız maliyetler ortaya çıkmıştır. Bu maliyetlere katlanmadan pandemi ile mücadele etmek mümkün değildir. Doğrudan maliyetler, COVID-19 ile ilgili olan testler, tedaviler, ilaçlar, tıbbi ekipmanlar, sağlık personelinin görev zamanları, terapiler, yapılan bakımlar ve bu hizmetlere erişim için kullanılan kaynaklarla ilişkilidir. Bu maliyetler kendi içinde tıbbi ve tıbbi olmayan (ulaşım hizmeti vb.) doğrudan maliyetler olarak da gruplanabilmektedir. Dolaylı maliyetlerin içerdiği konular ise daha çok pandemi nedeniyle ortaya çıkabilecek üretimde azalma ve verimlilikteki kayıplardır. Dolaylı maliyetlerde hasta ve bakıma muhtaç duruma düşen iş gücü ve onlara bakmakla yükümlüler üretim faaliyetlerine katılamayacaktır. Bu dolaylı maliyetlere panik maliyetleri diyebileceğimiz beklentilere dayanan maliyetler de eklenebilir. Anlaşılacağı üzere panik maliyetleri ekonomideki üretimi, tüketimi, yatırım davranışlarını ve beklentilerini ekonomide daralma yaşatacak seviyede değiştiren geniş nüfus kitlelerinden kaynaklı maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020, s. 7).

Asya ülkeleri geçmişte tecrübe ettiği SARS salgını ve COVID-19 virüsünün başlangıç noktası olan Çin'e coğrafi olarak yakın olmalarının verdiği kaygının da etkisi ile salgına karşı hızlı davranarak yayılımı önleme konusunda genel olarak diğer ülke ve bölgelere göre daha başarılı bir sınav vermişlerdir. Salgının kendi ülke sınırları içine girmesi riskine karşı karar ve tedbir alma konusunda hızlı bir şekilde davranamayan ülkelerde (özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri) hastalık daha hızlı yayılmış ve daha olumsuz tablolar ortaya çıkmıştır (SETA, 2020, s. 53).

COVID-19'un toplumsal ve ekonomik maliyetleri karşısında devletlerin eşi benzeri görülmemiş büyüklükte uygulamaya geçirdikleri ekonomik paketlerini yine sırası ile Çin, ABD, AB ve küresel ölçekte inceleyeceğiz.

• Çin'de Alınan Ekonomik Önlemler

Çinli yetkililer, 2020 yılı Ocak ayında Wuhan şehrinde tespit edilen pnömoni salgınına koronavirüs ailesinden olduğu anlaşılan yeni tip bir virüsün neden olduğunu belirlemiş ve kamuoyuna açıklamışlardır. Hükümet, ulusal Ay Yeni Yılı tatilinin uzatılması, Hubei Eyaleti sınırlarında giriş ve çıkışların engellenmesi, ulusal düzeyde hareketliliğin sınırlanması, sosyal mesafe uygulamaları ve geri dönen göçmen işçilerin zorunlu olarak 14 günlük karantinaya girmeleri dahil olmak üzere katı sınırlama önlemleri uygulamıştır. Bu sınırlama önlemlerini yansıtan Çin ekonomisi, 2020 yılının ilk çeyreğinde yüzde 6,8 oranında daralmıştır (IMF, 2021).

COVID-19'un ortaya çıktığı Çin'de, virüsle mücadele kapsamında IMF verilerine göre mali yardımlar için yaklaşık olarak 183 milyar dolar ayrılmıştır. Bu tedbir paketi kapsamı dahilinde salgını önleme çalışmaları ve kontrollü harcamaların artırılması, işsizlik sigortası ödemelerine ivme kazandırılması, bununla beraber göçmen işçilerle genişletilmesi, tıbbi malzeme üretim bandının genişletilmesi, feragat edilen sosyal güvenlik primleri, kamu yatırımları ve vergi indirimleri gibi maddeler öngörülmüştür (International Monetary Fund, 2021). Bunlardan başka olarak; işletmelerin vergilerini erteleme imkânı getirilmiş, Sosyal Güvenlik'teki katkılar askıya alınmış, Çin Merkez Bankası 10 baz puan kadar faiz indirimi yapmış ve ters repo faizini beklenmedik bir şekilde 20 baz puan indirerek son 5 yılda gerçekleşen ters repo faiz oranında en büyük indirimini yapmıştır. Mali destek tutarı toplamda 183 milyar dolara ulaşan bu paketler, Çin'in milli gelirinin yüzde 9,3'ü kadardır (TİM, 2020, s. 9).

Çin’de alınan ekonomik önlemler sırası ile şunlardır:

- 3 Şubat’ta ters repo işlemleri 174 milyar dolar, ertesi gün ise 71 milyar dolar artırılmıştır.
- 16 Şubat’ta bir yıllık orta vadeli kredi faiz oranı 10 baz puan düşürülmüştür.
- 20 Şubat’ta ise bir yıllık ve beş yıllık ana faiz oranları sırasıyla 10 ve 5 baz puan düşürülmüştür.
- 24 Şubat’ta Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), salgının yayılım kontrolüne yardımcı olması için Çin’e 1 milyon dolarlık tıbbi ekipman katkısında bulunmuştur.
- 27 Şubat’ta COVID-19’un neden olduğu kesintiyle mücadele etmek için virüsten koruyucu giysiler, maskeler, konaklama, tıp, çamaşırhane, yemek ve kuaförlük hizmetlerinde KDV (Katma Değer Vergisi) 'nin kaldırılmasını da içeren vergi indirimleri önlemi açıklanmıştır.
- 13 Mart’ta kredi kolaylığı için yaklaşık olarak 79 milyar dolar serbest bırakılmış ve banka rezerv gereklilikleri düşürülmüştür.
- 21 Mart’ta ekonomiyi canlandırmak amaçlı “yeni altyapı”nın geliştirilmesini hızlandıracağı ve özel sektöre yönelik yatırımların artması için ücretleri büyük oranda düşüreceğini açıklamıştır.
- 30 Mart’ta Çinli yetkililer COVID-19 yüzünden oluşan ekonomik baskıyı azaltmak için hafifletici önlemleri artırmış, ters repo anlaşmalarının yüzde 2,4 olan faiz oranını yüzde 2,2’ye indirmiştir (Eroğlu, 2020, s. 229).

Uluslararası Para Fonu ise Çin hükümetinin aldığı ekonomik önlemleri kısaca şu şekilde sıralamaktadır:

- 1) Açık piyasa işlemleri (ters repolar ve orta vadeli borç verme imkânları) yoluyla bankacılık sistemine likidite enjeksiyonu,
- 2) Tıbbi ilaç üreticilerini desteklemek için yeniden borç verme ve yeniden iskonto olanaklarının 1.8 trilyon RMB (Renminbi) kadar genişletilmesi ve faiz oranlarının 50 baz puan (yeniden borç verme imkânları) ve 25 baz puan (yeniden iskonto imkânı) düşürülmesi,
- 3) 7 günlük ve 14 günlük ters repo faiz oranlarının 30 baz puan, 1 yıllık orta vadeli borç verme imkânı (MLF) faiz oranı ve hedeflenen MLF faiz

oranlarının sırasıyla 30 ve 20 baz puan düşürülmesi (International Monetary Fund, 2021).

Hükümet ayrıca, etkilenen hanelere, şirketlere ve geri ödeme gücünü çeken bölgelere mali yardım sağlamak için ölçülü taviz de dahil olmak üzere finansal koşullardaki daralmayı sınırlamak için birçok adım atmıştır (International Monetary Fund, 2021).

Çin'de ekonominin yeniden açılması alınan tedbirlerin çok hızlı bir şekilde uygulanması ile kısa sürede gerçekleşmiştir. 2020 Şubat ayı ortasından itibaren hükümet, devam eden risk değerlendirmelerine dayalı olarak temel sektörler, belirli endüstrilere, bölgelere ve nüfus gruplarına öncelik vererek hareketlilik ve faaliyet kısıtlamalarını kademeli olarak kaldırmıştır. Çoğu işletme ve okul ülke çapında yeniden açılmıştır. Ancak sosyal mesafe kuralları mikro düzeyde yürürlükte kalmaya devam ettirilmiştir ve ülkeye yabancı girişleri, ithal vakaları önleyecek şekilde sınırlı tutulmaya devam ettirilmiştir. Yerelleştirilmiş hareket kısıtlamaları da yeni vakaların etkin olduğu noktalarda yeniden uygulanmıştır (International Monetary Fund, 2021).

• ABD'de Alınan Ekonomik Önlemler

COVID-19'un merkez üssü konumuna geçtikten sonra açıklanan vaka sayısında açık bir farkla birinci sıraya yerleşen ABD'de 1929 Buhranı sonrası gerçekleşen ilk sert ekonomik daralma yaşanmıştır. Hükümetin belirlediği destek miktarı başlangıçta 484 milyar dolar olmuş, salgının olumsuz etkisini artırmasıyla bu miktar 2,2 trilyon dolar değerinde olan finansal destek paketi olarak açıklanmıştır. Bu miktar, ABD milli gelirinin yüzde 10'u kadardır. Açıklanan mali destek miktarları ile salgın mücadelesinde en yüksek miktarda destek paketini açıklayan ülke olarak ABD başı çekmiştir (TÜRMOB, 2021).

İlk etapta açıklanan başlıca ekonomik önlemler özetle şu şekildedir:

- 5 Mart'ta Amerikan Kongresi salgın ile mücadeleye tampon olacak acil durum fonuna destek olması için 8.3 milyar dolarlık öneriyi yasalaştırmıştır (Congressional Research Service, 2020, s. 53).
- 13 Mart'ta ilan edilen olağanüstü hâl ile yerel hükümet ve eyaletlere destek olmak için afet yardım fonu serbest bırakılmıştır. Başkan Trump ayrıca COVID-19 tanısı için ek testlerin yapılacağını, semptom belirlemede bireylere yardımcı olması için bir web sitesinin kurulacağını ve kredi faiz

ödemeleri konusunda öğrencilerden feragat edildiğini duyurmuştur (Eroğlu, 2020, s. 227).

- 18 Mart'ta Başkan Trump, ücretsiz olacak COVID-19 testi ve ücretli hastalık izni sağlayan Müdahale Yasası'nı imzalamıştır.
- COVID-19'un ekonomiye olan darbesini hafifletmek amacı ile birçok ülkede yapıldığı gibi ABD de faiz oranlarını düşürmüş, bu oranı yüzde 0,5'e çekmiştir. FED 23 Mart tarihinde 125 milyar dolar değerinde tahvil satın alarak ekonomik destek sağlamaya çalışmıştır.
- FED, Main Street işletmeleri için düşünülen 300 milyar dolarlık bir kredi programını sunarak piyasalara daha fazla yardımcı olacağını açıklamıştır.
- 27 Mart 2020 tarihinde ekonomik alanda tedbirler için FED, 150 baz puanlık faiz indirimine gitmiştir.
- ABD'de pandemi ile mücadelede acil olarak onaylanan yardım paketlerinin en kapsamlısı 2 trilyon dolarlık CARES yasası olmuştur. Genel olarak yasa kapsamında kırılgan gruplara yapılması planlanan transfer harcamaları yer almaktadır. Ayrıca FED, mortgage destekli devlet dairesi tahvilleri ile hazine tahvillerini gerekli görülen miktarda satın alacağını açıklayarak parasal genişlemenin sinyallerini vermiştir. Tıbbi malzemelerden cerrahi maskelerin, ameliyat eldivenlerinin ve solunum cihazlarının ihracatına da yasak getirmiştir.
- ABD Kongresi'nin onayladığı kurtarma paketlerinden üçüncüsü olan CARES Yasası ile en geniş kapsamda devlet desteğinden yararlanacak kesimler; büyük şirketler (500 milyon dolar), halk sağlığı ve hastaneler (153.5 milyon dolar), bireyler (560 milyon dolar), eyaletler ve yerel yönetimler (339.8 milyon dolar), küçük işletmeler (377 milyon dolar), güvenlik (26 milyon dolar) ve eğitim alanı (43.7 milyon dolar) olarak yedi ana grupta toplanabilir (NPR, 2020).

- **Avrupa Birliği'nde Alınan Ekonomik Önlemler**

COVID-19'a karşı ekonomik önlemler alan diğer ülkelerden Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık ekonomik tedbirler için milli gelirlerinin önemli bir yüzdesinin karşılığı olan yüksek meblağlar tahsis etmişlerdir. AB bütçesinden, Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) imkânları dahilinde çok ciddi

miktarlarda ek fonlar oluşturulmuş ve AB'ye üye olan ülkelerin destek paketleri için ek imkânlar oluşturulmuştur (İKV, 2020).

27 üyeye sahip olan Avrupa Birliği, salgın mücadelesi için yaklaşık olarak 37 milyar euroluk bir dizi tedbir paketi açıklamıştır. Bu ekonomik paketler çerçevesinde:

- Hastaneleri, KOBİ'leri ve piyasaları destekleme amacı ile "Korona Mücadele Yatırım İnisyatifi" nin kuruluş kararı alınmıştır.
- AB Dayanışma Fonu kapsamı 800 milyon euro değerinde genişletilerek, kamu sağlığı krizi de fona dahil edilmiştir. Buna göre COVID-19'dan en çok zarar gören üye devletler, Brüksel'e yardım talebinde bulunabilecek duruma getirilmiştir.
- 18 Mart'ta AB bütçesinden KOBİ'lere likidite yardımı amacıyla 1 milyar euro, bankalara yönlendirilmesi için tahsis edilmiş, Avrupa Merkez Bankası da 750 milyar euro değerinde gerçekleşecek tahvil alım programı için harekete geçerek AB üyelerine daha fazla likidite sağlamayı hedefleyen "Pandemi Acil Satın Alma Programı"nı açıklamıştır (DW, 2020).
- 12 Mart'ta özel sektörün desteklenmesi için kredileri ve tahvil alımını kapsayan 120 milyar euroluk bir program açıklanmıştır (SETA, 2020, s. 141).
- AB'ye üye olan ülkelerin Ekonomi/Maliye Bakanları, AB çapında salgın kapsamında alınabilecek ekonomik tedbirler konusunda AMB Başkanı, Euro Grubu (euro kullanan üye ülkelerin Maliye Bakanları) Başkanı ve AB Yüksek Temsilcisi ile çeşitli görüşmelerde ve istişarelerde bulunmuştur. 16 Mart 2020'de öngörülen ekonomik tedbirler resmi olarak açıklanmıştır (İKV, 2020).
- 17 Mart'ta sağlık sektörünü desteklemek için Avrupa Parlamentosu üye ülkelerin sağlık sistemlerini doğrudan desteklemek amacı ile 3,1 milyar euroluk bir kaynak aktarımına onay vermiştir. Bu kapsamda; geçici hastanelerin inşası, sağlık uzmanlarına ilave personel, tıbbi ekipman satın alınması, hastaların sınır ötesi transportu gibi uygulamalar açıklanmıştır (SETA, 2020, s. 62).
- 18 Mart'ta COVID-19 ile mücadelede piyasaları korumak amacı ile AMB, özel ve kamu sektörü menkul kıymetlerini kapsayan yeni bir geçici varlık alım programını başlatmıştır. Acil varlık alım programı 750 milyar euro tutarı ile AB'nin GYSH'sinin yüzde 7,3'ünü oluşturmaktadır.

- 23 Mart'ta virüsün Avrupa'da hızla bulaşması nedeniyle "İstikrar ve Büyüme Paketi" SGP (Stability and Growth Pact) bünyesinde ulusal bütçeler üzerindeki harcama limiti kaldırılmıştır. Böylece Avrupa Birliği, SGP'nin cayma maddesini devreye sokarak üye ülkelerin kamu harcamalarında serbestlik getirmiştir. AB kriterlerine göre SGP çerçevesinde üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYH'sinin yüzde 3'ünü, kamu borcu büyüklüğünün ise GYSH'sinin yüzde 60'ını geçmemesi gerekmektedir. Böylelikle ülkelerin kamu harcamaları serbest bırakılmıştır.
- 25 Mart'ta COVID-19'un merkez üssü konumuna geçen Avrupa'da virüsten en muzdarip olan ülkelere İtalya ve Fransa AB'ye salgınla mücadele kapsamında daha aktif olarak destek verilmesini istemişlerdir. Bu bağlamda 24 Mart'ta Fransa Maliye Bakanı Bruno Le Maire Avrupa İstikrar Mekanizması'nın (ESM) kurtarma fonunun devreye alınmasını talep etmiştir. Buna benzer şekilde daha önce de İtalya Başbakanı Giuseppe Conte ESM ile ilgili olarak aynı talebi dile getirmiştir. Gelen tepkiler ve ihtiyaçlar doğrultusunda ülkelerin GSYH'lerinin yüzde 2'si oranında kalmak kaydıyla kredi kullanabilmeleri yönünde anlaşmaya varılarak 410 milyar euroluk kredi kapasitesine sahip olan ESM fonu kullanıma açılmıştır.
- 8 Nisan'da AB Maliye Bakanları 540 milyar euroluk salgınla mücadele kurtarma paketi üzerinde anlaşmışlardır (SETA, 2020, s. 141).
- AB bölgesinde, nakit aktarımı "helikopter para" olarak da bilinen yöntemlerle, üretimi ya da faaliyetleri duran ve mali sorunları olan tüm kurum ve şahıslara yapılmıştır (TÜRMOB, 2021).

Kısaca özetlemek gerekirse, Avrupa Komisyonu'nun aldığı kararlarla yüksek risk içeren dönemi atlama için geçici bir yol haritası belirlenmiş ve üye devletlerin destek paketlerine talepleri daha esnek hale getirilmiştir. Bu talep konusu olabilecek destekler beş grupta toplanabilir:

- 1) Vergilere getirilen avantajlar, avanslar ve hibeler,
- 2) Özel bankaların firmalara verdiği kredilere devletin garantör olması,
- 3) Sübvansız edilen kredilerin firmalara verilmesi,
- 4) Devlet desteğinin bankalar aracılığı ile reel piyasaya sürülme garantisi,
- 5) İhracat için vadesi kısa olan kredilerin güvenceye alınması (TÜRMOB, 2021).

3. BÖLÜM

PANDEMİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

3.1. Pandemiye Karşı Türkiye’de Alınan Koruyucu Önlemler

Türkiye’de ilk vakanın 11 Mart tarihinde açıklanmasından sonra hızla önlemler alınmaya başlamıştır. Ancak ülkede vaka ve bulaş riskini engellemek için bir takım ön tedbirler Ocak ayından itibaren alınmaya başlanmıştır.

İçerisine girmiş olduğumuz kontrollü sosyal hayat döneminin temel ilkeleri olan temizlik, sosyal mesafe ve maske kullanma kurallarının yanı sıra pandeminin seyri ve oluşabilecek riskler göz önünde bulundurularak sosyal ve ekonomik hayatın her alanına yönelik uyulması gereken kurallar ve önlemler belirlenmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

Bu çerçevede 6 Ocak’ta T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yeni tip koronavirüse karşı bir operasyon merkezi oluşturulmuş, 10 Ocak’ta Koronavirüs Bilim Kurulu kurularak, hükümete bu süreçte tavsiyeler vermesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda 14 Ocak’ta ilk COVID-19 rehberi hazırlanmıştır.

20 Ocak’ta havalimanlarında ABD, Rusya gibi bazı ülkelere gelen yolcular ile virüsün çıkış noktası olan Çin’in Wuhan ve Hong Kong şehirlerinden gelen yolcuların ateşleri ölçülmeye başlanmış ve şüphe duyulan ilk vakadan örnek alınmıştır.

24 Ocak’ta havalimanlarında Çin’den gelen yolcular için özel olarak termal kameralarla izleme uygulaması başlatılmış ve akabinde 27 Ocak’ta seyahat için Çin’e gidecek kişilere yönelik seyahat uyarısı yayınlanmıştır (BBC News, 2020).

31 Ocak’ta Türk Hava Yolları (THY), Çin’deki dört noktaya uçuşlarını durdurmuştur. Devam eden günlerde tahliye uçuşları ile Çin’den Türkiye’ye getirilen kişiler, Ankara’da 14 günlük karantinaya alınmış, Çin’den gerçekleşen hayvan ithalatı ve tüm uçuşlar durdurulmuştur. İran’da salgının çok hızlı ilerlemesi ile birlikte İran’dan Türkiye’ye gerçekleşen hava, kara ve demiryolu ulaşımı durdurulmuş ve Irak ile kara sınırı kapatılmıştır. Irak, İtalya ve Güney Kore arasında gerçekleşen uçuşlar durdurulmuştur. Suudi Arabistan’a Umre ziyareti için giden yolcuların sınırda ateşleri

ölçülmeye başlanmış, Umre dönüşünde evlerinde 14 günlük karantina süresini doldurmaları tavsiye edilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi 11 Mart gününe gelindiğinde Türkiye'de ilk koronavirüs vakası tespit edilmiş ve bir süre önceden başlayan COVID-19 tedbirlerine ek olarak 12 Mart'ta Cumhurbaşkanı başkanlığında gerçekleşen, 5 saate yakın süren ve tüm bakanların katılım gösterdiği bir koronavirüs toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıdan, kamu personeli için yurt dışına çıkışların izne tabi olması, spor karşılaşmalarının seyircisiz gerçekleştirilmesi ve okulların tatil edilmesi gibi bulaş riskini kontrol altına almaya yönelik kararlar çıkmıştır.

14 Mart'ta, yüksek vaka sayılarına sahip olan Fransa, İspanya ve Almanya'nın da aralarında bulunduğu Avrupa ülkeleriyle olan uçuşlara ara verilmiş, nakliye hizmeti hariç tutularak Azerbaycan sınırındaki geçişler yasaklanmıştır. Ertesi gün Gürcistan için de aynı karar alınmıştır. 15 Mart'ta Umre'den dönenlere bu sefer zorunlu olarak 14 günlük karantina uygulamaları öğrenci yurtları kullanılarak başlatılmıştır.

16 Mart'ta sosyal mesafe kuralları gözetilerek, toplu şekilde bir arada bulunmanın sakıncalı olduğu kafeler, restoranlar, spor salonları, gece kulüpleri, barlar, sinema ve tiyatro salonları süresi belirsiz olarak kapatılmıştır. Yurt dışından gelen herkese zorunlu olarak 14 günlük karantina uygulaması başlatılmış, camilerde toplu ibadete ara verilmiş, İngiltere, Mısır, Suudi Arabistan uçuş seferleri durdurulmuştur (BBC News, 2020).

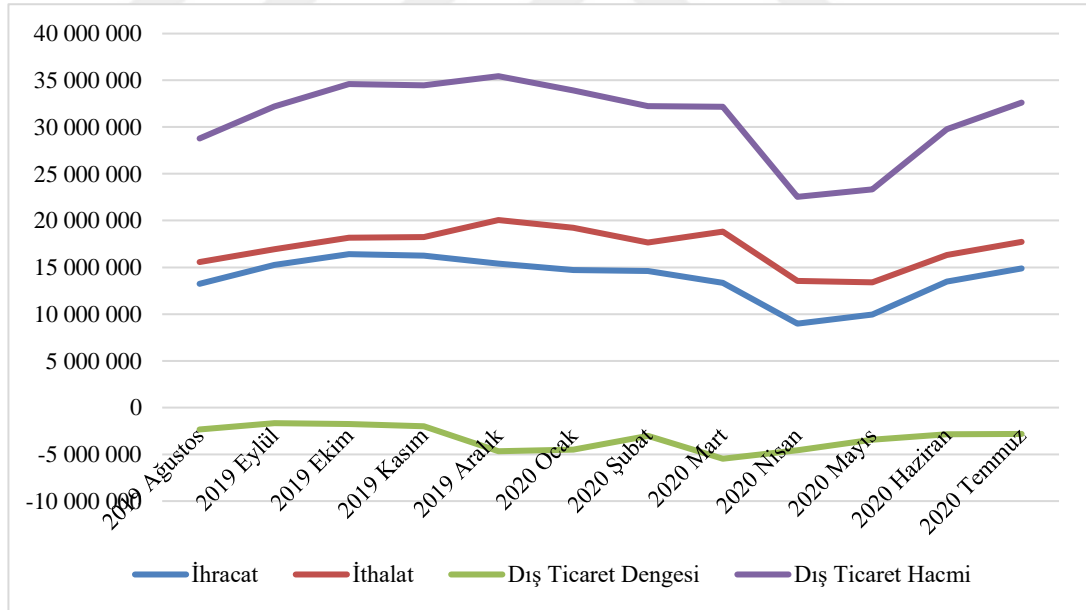
19 Mart'ta Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan ile sınır kapılarını kapatmıştır. Spor karşılaşmaları durdurulmuş, kültürel ve bilimsel etkinliklerin tamamı ertelenmiş, 21 Mart'ta 46 ülke ile uçuşlar durdurulmuş ve yüksek bulaş riskinden dolayı güzellik salonları, berberler ve kuaförler kapatılmıştır. THY, 27 Mart'ta tüm ülkelere uçuşları beş ülke hariç tutularak durdurduğunu açıklamış, yurt içi uçuş sayılarını da azaltmıştır (BBC News, 2020).

Anlaşılabileceği üzere Türkiye'de de diğer ülkelerde alınmış bulunan tam kapanma, karantina, sokağa çıkma yasağı gibi önlemler alınmış ve bu nedenle iş yerleri kapatılmış, üretim aralıklarla durdurulmuş, her aşamada okullar uzun süre uzaktan eğitime geçmiştir. Bu gibi uygulamalar sonucunda Türkiye'de de ekonomik yaşam ciddi şekilde olumsuz etkilenmiştir.

3.2. COVID-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Üretimin ve tedarik zincirinin aksaması tüm dünya ile benzer şekilde Türkiye ekonomisini de sekteye uğratmış, ekonomik kriz ve belirsizlik ile kendini göstermiştir. İş yerlerinin belli sektörlere göre süreli olarak kısmen ya da tamamen kapatılması, kısa çalışma ödenekleri ve süresi belirsiz olarak verilen ücretsiz izinler gibi yeni normale geçiş sürecinde maruz kalınan birçok uygulama, işvereni ve istihdam ettiği iş gücünü kırılganlık derecesi ile doğru orantılı olarak olumsuz etkilemiştir.

Salgının hızına ve seyrine bağlı gelişmeler Türkiye’de ekonomik faaliyetleri 2020 yılı Mart ayı ortasından itibaren; uluslararası ticaret, turizm ve iç talep kanalları ile etkilemeye başlamış ve bu etkiler Nisan ayından itibaren daha da derinleşerek tüm ekonomiye yansımıştır. Türkiye’de de daha önce incelediğimiz ülke ve ülke grupları gibi 2020 yılı ikinci çeyrekte yavaşlamanın arttığı gözlenmekle beraber çok sayıdaki iş kolunda iç ve dış talebin düşmesi nedeni ile üretim neredeyse durma noktasına gelmiştir (Adıgüzel, 2020, s. 193).

Grafik 27: Türkiye'nin COVID-19 Öncesi ve Sonrası Aylara Göre Dış Ticareti (Ağustos 2019- Temmuz 2020)

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Grafik 27’de Türkiye’de dış ticaretteki olumsuz etkilerin Mart ayında kendini göstermeye başlayıp Nisan ayında daha da derinleşerek Mayıs ayında ise bu etkilerin sert bir şekilde devam ettiği görülmektedir. 2020 yılı başlangıcından itibaren aylık ihracat

değerleri; Ocak ayı için 14 milyar 701 milyon dolar, Şubat ayı için 14 milyar 608 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Mart ayına gelindiğinde bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde -18,3'lük düşüş oranı ile Türkiye ihracatı 13 milyar 353 milyon dolara gerileyerek COVID-19 ekonomik krizinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Nisan ayında ise bu değer yüzde -41,5'lük düşüş oranı ile 8 milyar 978 milyon dolara gerilemiş Mayıs ayında yine düşüş trendine devam ederek yüzde -40,9'lük düşüş oranı ile 9 milyar 957 milyon dolar seviyesine inmiştir. Yine 2020 yılının ilk aylarına ait ithalat değerleri ise; Ocak ayı için 19 milyar 214 milyon dolar, Şubat ayı için 17 milyar 643 milyon dolar, Mart ayına gelindiğinde ithalat bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 3,1 oranında artış göstererek 18 milyar 822 milyon dolar olarak gerçekleşmesine karşın Nisan ayında yüzde -25'lik düşüş oranı ile 13 milyar 559 milyon dolar seviyesine inmiş, takip eden Mayıs ayında da düşüş trendine devam ederek yüzde -27,8'lik daha sert bir düşüş oranı ile 13 milyar 393 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Anlaşılacağı üzere COVID-19'un ekonomik aktivitelere salgın başlangıcından itibaren hızlı bir şekilde aydan aya gerçekleşen olumsuz yansıması, tüm dünya gibi Türkiye için de büyük bir mali krize girildiğinin habercisi olmuştur. Bu ilk olumsuz ekonomik göstergeler yukarıda incelediğimiz Çin, ABD ve AB ve küresel ölçekte olduğu gibi salgının artış hızı ile doğru orantılı bir şekilde derinleşerek sarsıcı etkisini göstermiştir.

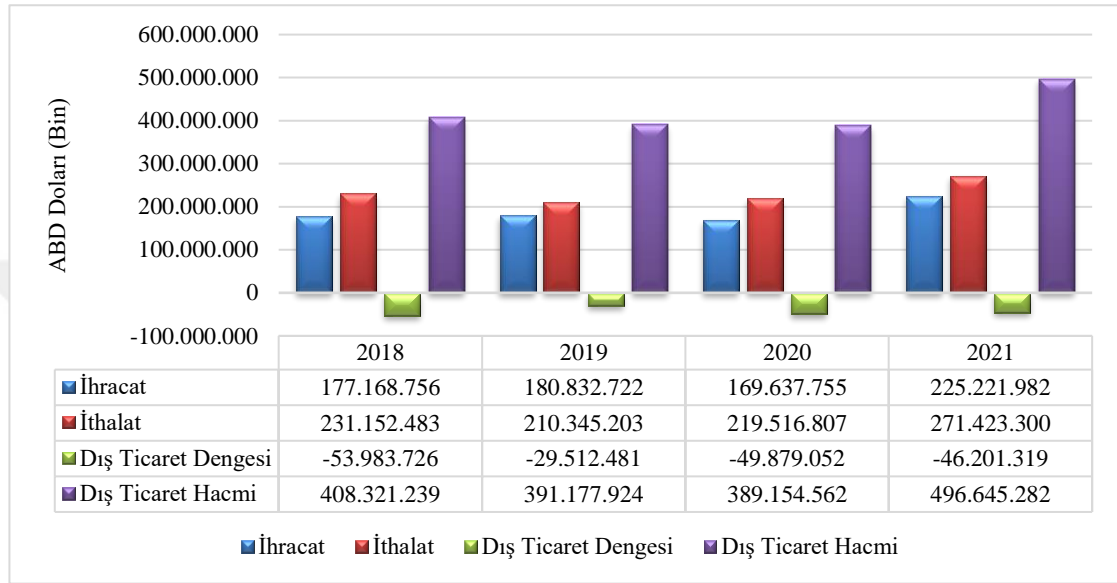
Türkiye için gerçekleşen ilk olumsuz ekonomik göstergeleri anlattığımız bu girişten sonra aşağıda sırası ile COVID-19'un Türkiye ekonomisine olan etkilerini; uluslararası ticaret, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon olarak dört ana başlık altında pandemi öncesi ve sonrası olarak daha detaylı bir perspektifte inceleyeceğiz.

3.2.1. Uluslararası Ticarete Etkisi

Tedarik zincirinin ve üretimin aksaması tüm dünya ile beraber Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiş, küresel ekonomik kriz kendini ilk olarak yaşanan arz talep şokları ile dış ticarete göstermiştir. Dünya ticaretinin entegre olmasından dolayı ekonomik ilişkilerde bulunulan diğer ülke ya da ülke gruplarının yaşadığı ekonomik darboğazlar doğal olarak Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Örneğin Türkiye'nin ihracatında önemli bir payı olan Avrupa'nın da COVID-19'un yol açtığı krizden birincil düzeyde olumsuz etkileniyor olması Türkiye ihracatındaki düşüş hızını artırmıştır. Bununla beraber ekonomisinde turizm sektörünün büyük yer tuttuğu Türkiye gibi ülkeler için turizm hizmetlerinin yaşadığı kesintiler de özellikle salgının başladığı yıl sosyal

mesafe ve karantina gibi insan ve toplum sağlığını önceleyen katı tedbirlerden dolayı ciddi sıkıntılar yaşatmıştır.

Türkiye'nin uluslararası ticaretine ilişkin 2018-2021 yılları arasında gerçekleşmiş olan yıllık ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi ve dış ticaret hacmi değerleri aşağıda Grafik 28'de görülmektedir.

Grafik 28: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Değerleri 2018-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

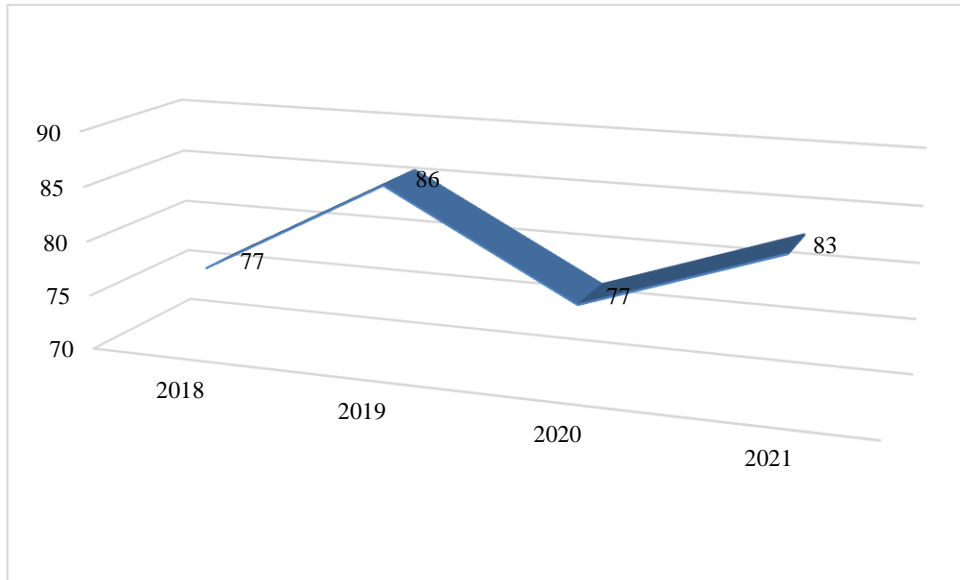
2019'un son çeyreğinde ortaya çıkan COVID-19 salgınının Türkiye'nin uluslararası ticaretine olan olumsuz etkisi özellikle 2019 ve 2020 yıllarındaki ihracat ve ithalat değerleri karşılaştırıldığında kendini açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin ihracatı 2018 yılı genelinde 177 milyar 169 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve bu rakam 2019 yılı genelinde yüzde 2,1'lik artış oranı ile 180 milyar 833 milyon dolara yükselmiştir. 2020 yılı birinci çeyrek dönemin sonlarında salgından olumsuz etkilenmeye başlayan Türkiye'nin bu ihracat rakamı 2020 yılında yüzde -6,2 oranında azalarak 169 milyar 638 milyon dolara gerilemiştir.

İthalat değerlerinde ise 2019 yılında önceki yılın değeri olan 231 milyar 152 milyon dolardan yüzde -9'luk düşüş oranı ile 210 milyar 345 milyon dolara gerilemiştir. 2020 yılı toplam ithalatında ise Mayıs ayından sonraki ekonomik toparlanma ve canlanmaların başlaması ile yıllık bazda yüzde 4,4'lk artış oranı kaydederek ithalatı 219 milyar 517 milyon dolara yükselmiştir.

2021 yılı ihracat ve ithalat değerlerine baktığımızda toparlanmanın arttığı hem ihracatta hem de ithalatta yüzde olarak artış kaydedildiği görülmektedir. Buna göre, ihracat değeri 2021 yılında yüzde 32,8'lik bir artış oranı ile 225 milyar 222 milyon dolara yükselmiş ve böylelikle 200 milyar dolar eşiği aşılarak tüm zamanların en yüksek yıllık ihracat rakamı gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022) (TÜİK, 2022). İthalat değeri ise 2020 yılına göre yüzde 23,6 oranında artış kaydederek 271 milyar 423 milyon dolara yükselmiştir.

2019 yılı dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 45,3 oranında azalarak 29 milyar 512 milyon dolara düşmekle birlikte 2020 dış ticaret açığı COVID-19'un ekonomilere darbe indirmesi ile yüzde 69'luk sert bir artış oranı ile kendini iyice göstermiş ve Türkiye'nin 2020 yılı dış ticaret açığı 49 milyar 879 milyon dolara yükselmiştir. Dünya ekonomisinde 2020 yılı son iki çeyrek döneminde ve 2021 yılı tamamında gerçekleşen üretim, tedarik zinciri toparlanmaları ile tüm dünya ve Türkiye'de ekonomik anlamda düzelmeye trendine geçiş yapılabilmektedir. Böylelikle 2021 yılında dış ticaret açığı salgının ilk yayılım yılı 2020'ye göre yüzde -7,4 azalarak 49 milyar 879 milyon dolardan, 46 milyar 201 milyon dolara gerilemiştir. Aşağıdaki Grafik 29'da ise yıllık bazda yapılan ihracatın ithalatı karşılama oranları yer almaktadır.

Grafik 29: Türkiye İhracatının İthalatı Karşılama Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (TÜİK, 2022)

COVID-19 pandemisi başlamadan önce 2018 yılı ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 76,6 iken 2019 yılı ekonomik göstergelerine bakıldığında bu oran yüzde

86'ya yükselmiştir. Salgın yılı olan 2020'de bu oran yüzde 77,3'e gerileyerek Türkiye dış ticaretinin yaşadığı olumsuz ekonomik etkileri bize bir kez daha göstermiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise yukarıda da bahsettiğimiz ekonomik canlanmalar ve kısmen de olsa toparlanma sayesinde pandemi öncesi oran olan yüzde 86'ya yaklaşmış ve yılı yüzde 83'lük bir karşılama oranı ile kapatmıştır.

2021 yılındaki gelişmeler her ne kadar iyi bir görünüm sergilese de salgın başlangıcından itibaren COVID-19 krizi Türkiye ekonomisinde ciddi baskılar oluşturmuştur; ihracatın azalması, ithalatın artması, iş yerlerinin kapatılması sonucunda üretim arzının düşerek işsizlik oranlarının artması ve ödemeler dengesindeki açıkların artması bu olumsuzluklar arasındadır.

Günümüzde ise şartlar daha da ağırlaşmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, Türkiye ekonomisinin karşı karşıya olduğu olumsuzlukları daha da artırmaktadır. Türkiye'nin hem Rusya hem de Ukrayna ile olan yakın ekonomik bağları dikkate alındığında, savaşın Türkiye'nin enerji ve tarım ticaretini, yurt dışından turist gelişlerini ve yurt dışı inşaat faaliyetlerini aksatması beklenmektedir (The World Bank, 2022).

Türkiye'nin uluslararası ticaret göstergelerindeki değişimler, COVID-19 öncesi ve sonrası olarak değerlendirdikten sonra bir başka makro ekonomik gösterge olan ekonomik büyümeye olan etkileri incelenecektir.

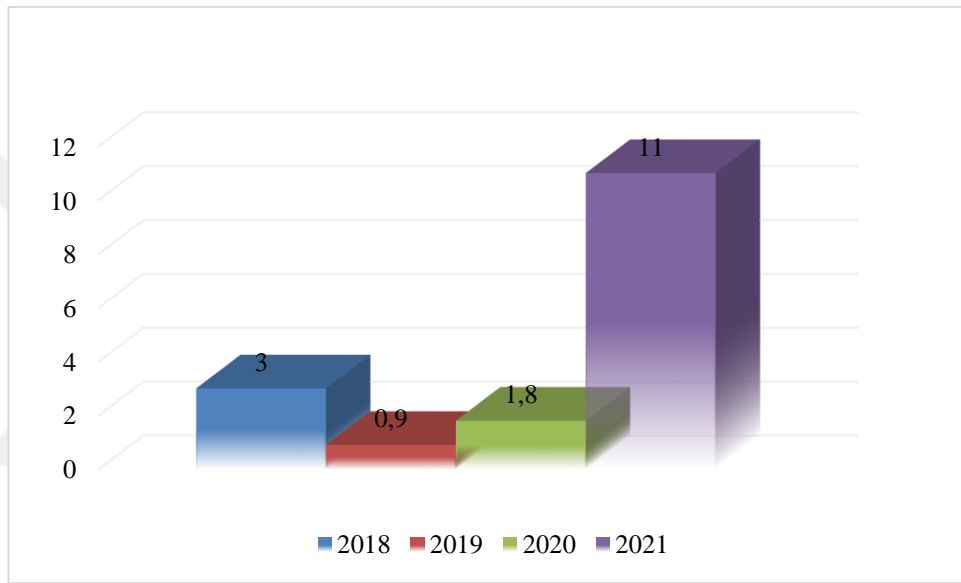
3.2.2. Ekonomik Büyümeye Etkisi

Dünya ekonomisinin COVID-19 nedeni ile resesyona girmesi ile ülkelerin GSYİH oranlarında ekonomik krize bağlı düşüşler meydana gelmiştir. Salgın, Türkiye'nin dış ticaretindeki yaşadığı olumsuzluklar gibi bu ekonomik daralmaya paralel olarak büyümesini de negatif etkilemiştir.

Türkiye ekonomisi 2018 yılının ikinci yarısında yaşadığı döviz kuru krizi sonucunda 2019 yılında zayıf bir büyüme performansı kaydetmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde COVID-19 krizinin vurduğu ekonomi 2021 yılının başları itibarıyla tekrar toparlanmaya başlamış öte yandan, hükümetin başlattığı önemli kredi hamlesi sayesinde, Türkiye 2020 yılında yüzde 1,8'lik bir oran ile pozitif büyüme kaydedebilen sayılı ülkelerden biri olmuştur (The World Bank, 2022).

Dünya Bankası'nın 25 Şubat 2022 tarihinde yayınladığı Türkiye Ekonomi Monitörü raporuna göre, Türkiye ekonomisi 2021 yılında beklentilerin çok üzerinde bir ekonomik büyüme sergileyerek, G-20 ülkeleri arasında en yüksek büyüme oranını kaydeden ülke konumuna gelmiştir. Bununla beraber 2022 yılı tahminleri, yurt içinde artan finansal ve makro ekonomik zorlukların büyümeyi yavaşlatması beklentisinden ötürü Türkiye'nin düşük hızda bir büyüme dönemine gireceği yönünde olmuştur (The World Bank, 2022).

Aşağıdaki grafikte Türkiye'nin yıllık GSYİH büyüme oranları görülmektedir.

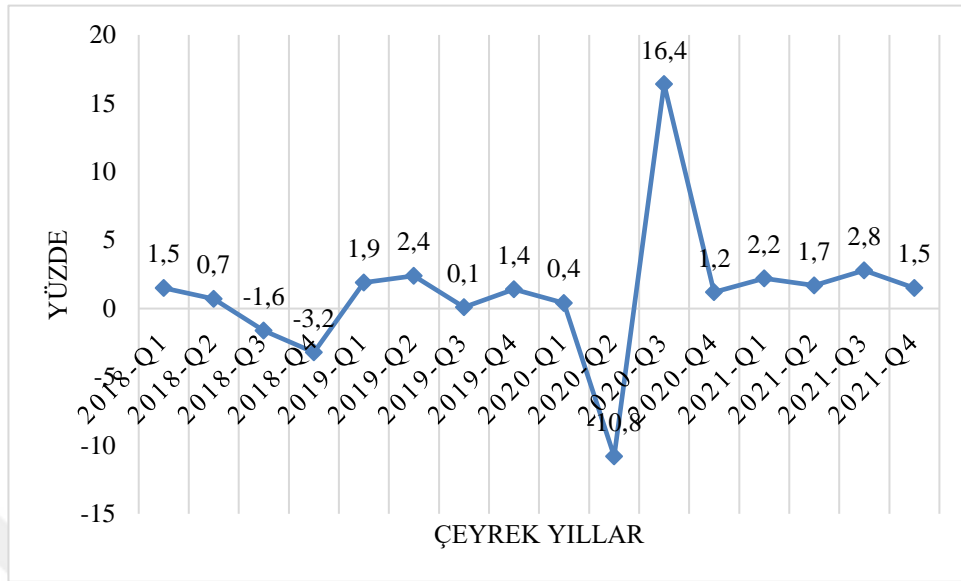

Grafik 30: Türkiye'nin Yıllık GSYİH Büyüme Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Türkiye'de COVID-19 öncesi 2018 yılında yüzde 3, 2019 yılında ise yüzde 0,9'luk büyüme oranı gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk çeyrek döneminde makro ekonomik göstergeleri kötüye giden Türkiye, bu şartlara rağmen tıpkı Çin gibi bu yılı yukarı yönlü büyüme kaydederek bitirmiştir. 2020 yılında yüzde 1,8'lik büyüme oranı kaydeden Türkiye, 2021 yılına geldiğimizde ise uluslararası kuruluşların tahminininin daha üzerinde bir rakam ile yüzde 11'lik bir büyüme oranı gerçekleştirmiştir.

Aşağıda Türkiye'nin 2018-2021 yılları çeyrek dönemlerine ait büyüme oranları görülmektedir.

Grafik 31: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik GSYİH Büyüme Oranları (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Grafik 31'de görüldüğü üzere Türkiye ekonomisi 2020 yılının ilk çeyrek döneminde yüzde 0,4 oranında büyüme gerçekleştirmiş, takip eden ikinci çeyrek dönemde ise çok sert bir şekilde yüzde -10,8'lik bir düşüş oranı kaydetmiştir. Yılın son iki çeyrek döneminde sırası ile yüzde 16,4 ve yüzde 1,2'lik artış oranları ile yıl tamamlanmış, yıllık bazda büyüme oranı pandeminin ilk yılı olmasına rağmen pozitif gerçekleşmiştir. Pandemi öncesi değerleri incelediğimizde 2020 yılı üçüncü çeyrek dönemin büyüme oranının ne kadar rekor seviyede gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 2020 yılı büyüme oranının pozitif olması yılın üçüncü ve dördüncü çeyrek dönemlerinde ekonomide yaşanan toparlanmadan ileri gelmektedir.

Ekonomisinde 2017 yılında başlayan döviz krizi ile büyüme oranlarında düşüş eğilimi sergileyen ve 2020 yılına ekonomik durgunlukla başlayan Türkiye, 2020 yılı Mart ayı itibarıyla salgının sarsıcı etkilerini yaşamaya başlamıştır. COVID-19, Türkiye'ye olan olumsuz etkisini Avrupa ülkelerinden daha sonra göstermeye başladığı için Türkiye ilk çeyreğe yüzde 0,4'lük büyüme oranı ile başlamış, pandemi etkisinin yoğunlaşmasıyla birlikte ikinci çeyrek dönemde yüzde -10,8 oranında oldukça yüksek bir düşüş yaşamış, alınan teşviklerin etkisiyle toparlanma sürecine girmiştir. Canlı dış talep, liradaki sert

nominal değer kaybı ve küresel talebi Türkiye'ye yönlendiren küresel tedarik zinciri kesintileri Türkiye'nin mal ve hizmet ihracatını desteklemiştir (The World Bank, 2022).

Ekonomik zararı en aza indirebilmek için uygulamaları mali ve finansal önlemler, politikalar, kredi kullanımları, yatırım harcamalarındaki artışlar toparlanmayı sağlayarak üçüncü çeyrek dönemde yüzde 16,4 ve son çeyrekte yüzde 1,2 oranında büyüme kaydedilmiştir. Buna rağmen Türkiye, ikinci çeyrekteki sert düşüşten dolayı yıllık ekonomik büyümesini yüzde 1,8 oranı ile kapatmıştır. Bununla beraber 2021 yılı çeyrek dönem değerlerinde pandemi öncesi seviyelere geri döndüğü görülmektedir.

2022 yılındaki büyüme tahminlerine ilişkin önemli unsurlar; 2021 yılı beklentilerinde de önemli role sahip olan ilave beklentilerden turizmin yükselişi ve Avrupa Birliği'ne yapılacak olan güçlü ihracat artışıdır.

Son dönemlerde yaşanan makro-finansal istikrarsızlıklar banka bilançolarını baskılayarak uzun vadeli finansman için sağlanabilecek yurt içi kaynak geliştirme çabalarını da zora sokmuştur (The World Bank, 2022).

Bu istikrarsız büyümenin, yerini yüksek enflasyon oranlarına bırakacağı, iktisadi faaliyetleri ve hanehalkı gelirlerini zora sokacağı ortadadır. Türkiye'nin Eylül ayından itibaren uyguladığı faiz indirimleri talebi desteklemesine rağmen makro-finansal istikrarsızlığı artırmıştır (The World Bank, 2022). Bununla beraber Ukrayna-Rusya savaşının yayılma etkileri ile büyüme oranlarının; 2022 yılında yüzde 1,4'e düşmesi, 2023 yılında yüzde 3,2'ye ve 2024 yılında yüzde 4'e yükselmesi beklenmektedir (The World Bank, 2022).

COVID-19'un yeni varyantı Omicron'un birçok ülkede yarattığı yeni dalgaların, iklim değişikliği ile ilişkili doğal afetlerin, küresel düzeydeki enflasyonun, tedarik zinciri kesintilerinin, gelişmiş ülkelerdeki faiz oranı sıkılaştırma beklentilerinin ve bunun neticesinde küresel likidite şartlarının sıkılaşmasının ve siyasal belirsizliklerin aynı anda ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu görülmektedir. Büyüme oranlarında her ne kadar küresel çapta bir gerileme bekleniyor olsa da ekonomilerin pandemi öncesi koşullarını yakalamaları için gereken süreler gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılık gösterecektir.

Türkiye'de iç talebin COVID-19 pandemisi sebebi ile halk sağlığını önceleyen tedbirlerden dolayı olumsuz etkilenmesi ve küresel ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması,

Türkiye'nin ekonomik büyümesinin hızını kesmesine ve işsizlik oranı artışına neden olmuştur. Bununla beraber imalat ve sanayi sektöründe kapasite kullanım oranlarının düşmesi ve otelcilik, ulaşım, turizm gibi hizmet sektöründe faaliyetleri olan şirketlerin birçoğunun uzun bir süre kapalı kalmak zoruna olması da ekonomik büyümeyi yavaşlatan nedenler arasındadır. COVID-19'un yol açtığı kriz Türkiye'nin ekonomik büyümesini de olumsuz etkilemiş ve Türkiye için aşağı yönlü olan risklerin 2022 ve 2023 yılı için üretim arzındaki düşüşler ile Türkiye'nin büyüme oranlarına negatif olarak yansıtacağı beklentisini artırmıştır.

3.2.3. İşsizliğe Etkisi

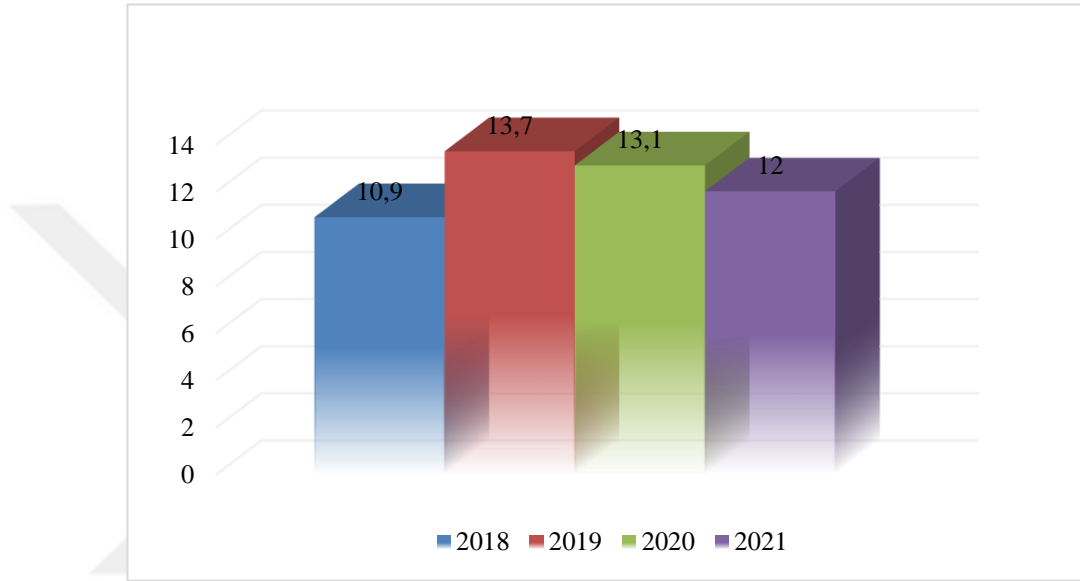
Arz ve talep daralmasının bir arada olduğu COVID-19 ekonomik krizinde, artan işsizlik oranı ile hanehalklarının gelirlerindeki azalma, talep daralmasının daha da artmasına sebep olmuş, COVID-19'un yayılımını azaltmak veya mümkünse engellemek için alınan önlemler neticesinde üretim ve arz daralması yaşanmıştır. İş hayatına yönelik tedbirler üretim hacmini daraltırken bunun sonucu olarak da üretim miktarı ve istihdam oranlarında olumsuz etkiler meydana gelmiştir (Balcı & Çetin, 2020, s. 43). Dünya çapında milyonlarca işin kaybedilmesi ile hanehalkları gelir kaybı yaşamış, böylelikle küresel anlamda talep azalmasını da beraberinde getirmiştir. Yaşanan işsizlik oranlarındaki artışın arkasındaki ana faktör anlaşılacağı üzere ekonomik büyümenin negatife dönmesi ve üretimin azalmasıdır.

Türkiye'de ekonomik istikrarın pozitif yönlü etkilenmesi amacıyla birçok tedbir hayata geçirilmiştir. Özellikle istihdama atfedilen destek paketleri ile işsizlik oranlarının çok fazla yükselmesinin önüne geçilmeye çalışılmış, bu etapta kamu sektörü için yapılan personel alımları ile iş gücü piyasası desteklenmeye çalışılmıştır. İşten çıkarmalar işverenler için zorlaştırılmış bu önlemlerle işsizlik oranının artışı engellenmeye çalışılmıştır. İşsizlik sigortasından faydalanabilme, kısa çalışma ödeneği uygulaması ya da nakit ödemeler gibi desteklerle ücretsiz izne çıkarılan veya iş akdi sona eren çalışanların bu süreci en az zararla atlatalmaları hedeflenmiştir. Uygulamaya geçirilen bu tedbirler ile işsizlik oranlarındaki aşırı artış engellenmeye çalışılmıştır.

2020 Haziran'ında küresel ölçekte ve Türkiye'de salgına karşı başarılı elde edilememesine karşın pozitif vakaların ve ölümlerin sayılarında önemli oranda düşüş görülmüştür. Bu süreçte Türkiye'de vaka sayıları 800'lü rakamların altına kadar inmiş (Balcı & Çetin, 2020, s. 41); bu gelişmelere dayanarak toplumun neredeyse tamamını

etkileyen, sosyal ve ekonomik yaşama kısıtlama getiren birçok tedbir ya kaldırılarak ya da gevşetilerek “yeni normal”e geçiş süreci başlatılmıştır. Yeni normal döneminin başlangıcı ile kişisel bakım hizmeti veren işletmeler, kafeler, restoranlar ve alışveriş merkezleri tekrar faaliyete geçmiş, yurt içi ve yurt dışı seyahat yasakları kaldırılmıştır.

Grafik 32’de Türkiye’nin yıllık bazda gerçekleştirmiş olan işsizlik oranları görülmektedir.

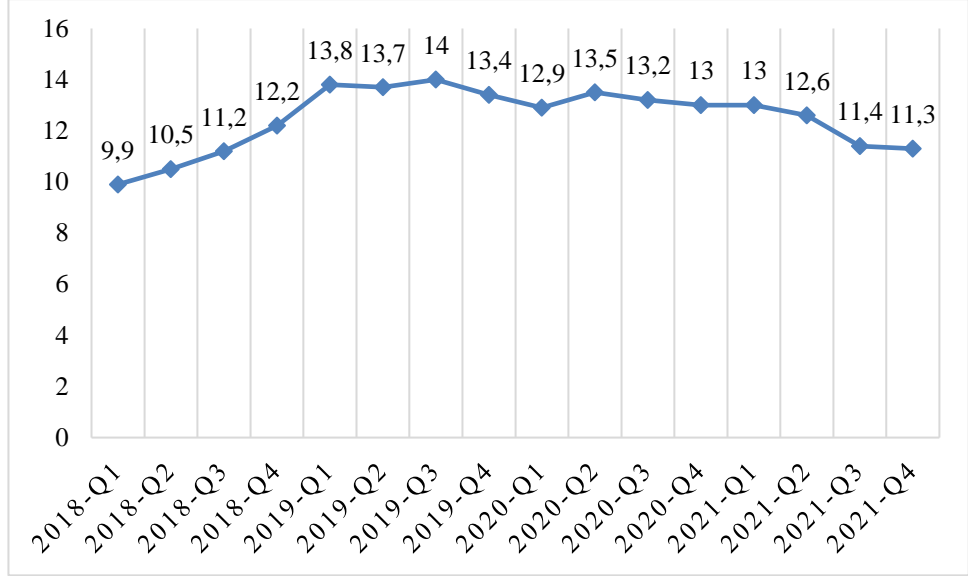
Grafik 32: Türkiye’nin Yıllık İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Salgın öncesi 2018 yılı işsizlik oranı yüzde 10,9, 2019 yılında ise yüzde 13,7 oranında gerçekleşmiştir. COVID-19 başlangıç yılı olan 2020’de bu oran yüzde 13,1 olmuş, takip eden 2021 yılında ise yüzde 12’ye gerileyebilmiştir.

Makro ekonomik göstergeler içinde en az zarara uğrayanı işsizlik oranları olmuştur. Bunun nedenleri; istihdamı korumaya yönelik kısa çalışma ödeneği desteği uygulaması, iş akdi sonlandırmanın zorlaştırılması ve ekonomik canlanmanın kısa süre sonra başlayabilmesidir.

Aşağıdaki grafikte 2020 yılı ikinci çeyrek döneminde işsizlik oranının, kendisinden sonraki 6 çeyrek döneme ait oranların üzerinde kaldığı ve COVID-19 pandemisi yüzünden en çok olumsuz etkilenen çeyrek dönem olduğu görülmektedir.

Grafik 33: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik İşsizlik Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Birçok ülke gibi Türkiye de COVID-19'un en ağır etkilerini 2020 yılı ikinci çeyrek dönemi ve yıl sonuna kadar geçen diğer çeyrek dönemlerde yaşamıştır.

Salgının sebep olduğu ekonomik kriz tablosunda, daha önce yaşanmış ekonomik krizlerde de tecrübe edildiği gibi iş hayatı tecrübesi az olan genç kesim ve eğitim seviyesi düşük olanlar bu olumsuz koşullardan daha yoğun etkilenmişlerdir (Bulut & Pınar, 2020, s. 223).

2021 yılına geldiğimizde ilk çeyrek dönemden itibaren işsizlik oranlarının salgın yılına göre düşüş trendine geçtiği görülmektedir. Özellikle ikinci çeyrek dönemden sonra Türkiye'nin işsizlik oranlarının pandemi öncesi 2018 yılı seviyelerine yaklaştığı görülmektedir.

Toplam istihdam ve iş gücüne katılım 2021 yılında pandemi öncesi seviyeleri aşmıştır. Bununla birlikte, toparlanma dengeli bir şekilde gerçekleşmemiştir, kayıt dışı çalışma düzenlemeleri altında çalışanlar halen geride kalmış durumdadır. Öte yandan, toparlanma kadınlar için erkeklere göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Aralık 2020 ile Aralık 2021 arasında, kadınların iş gücüne katılımı yüzde 14 artarken, bu oran erkekler için yüzde 6 olmuştur. Yine de Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranı halen OECD ülkeleri arasındaki en düşük orandır. Genç istihdamı da düzelmiştir ancak gençlerin yüzde 20,1'i halen işsizdir. İstihdamdaki toparlanma nedeniyle yoksulluğun gerilemesi

beklenmektedir ancak yüksek enflasyon bunu kısmen dengeleyebilecektir ve 2021 yılı yoksulluk oranı yüzde 11,3'te kalacaktır (The World Bank, 2022).

İşsizlik oranları dar ve geniş tanımlı işsizlik olarak ifade edilmektedir. Zamana bağlı olan eksik istihdamdaki artışlar ve yaşanan salgınının da etkisiyle iş bulma ümidinin kaybedilmesi ile paralel olarak iş gücü piyasası dışına çıkış eğilimi artmış ve bunun sonucu olarak dar ve geniş tanımlı işsizlik oranları arasındaki fark giderek açılmıştır. Dar ve geniş işsizlik arasındaki farkın bu denli açılmasındaki en önemli neden salgının başlangıç döneminde uygulamaya geçen işten çıkarma yasağının dar tanımlı işsizliğin artmasına bir bariyer oluşturması ve işbaşında olunan sürelerin azalmasından kaynaklanmaktadır. Böylece dar tanımlı işsizlik oranı belli bir sınırdan kalabilmiştir fakat geniş tanımlı işsizlik oranı çok yükselmiştir (DİSK, 2022).

İşsizliğin pandemi döneminden önceki iki yılın işsizlik oranlarına nazaran aşırı derecede olumsuz etkilenmemesinin en önemli sebebi yukarıda bahsettiğimiz gibi hükümet tarafından alınan işten çıkarmaların tüm ülke genelinde yasaklanması kararıdır. İşten çıkarılmalar durdurularak maaşların bir kısmı hükümet tarafından ödenerek bu süreçte aynı zamanda kısa çalışma ödeneği devreye alınmıştır. Yarı zamanlı çalışmaya geçen firmaların çalışanları evde oldukları süreçte maaşlarını devlet yardımı ile almışlardır.

Sağlık nedenleriyle alınan tedbirlere bağlı olarak üretim ve istihdamı yakından ilgilendiren sorunlar, iş gücü ve istihdam üzerinde büyük bir baskıya neden olmaktadır. Küresel çapta istihdam dışı kalanların sayısı milyonları aşmıştır. Türkiye de bu dönemde işsizlik oranları bakımından olumsuz etkilenmiştir. 2018'in Eylül ayında başlayan ekonomik kriz ve 2020 salgın yılından dolayı yaşanan olumsuzlukların da etkisiyle Türkiye'de iş gücü piyasası dışına çıkış eğilimi artmaktadır. Bununla beraber kısa çalışma ödeneğinin ve işten çıkarma yasağının sonlanması ile uzun bir süredir istihdam yaratma kapasitesi düşük olan Türkiye ekonomisinde istihdam kayıplarının ve işsizlik oranlarının daha da artmasının yüksek risklerden olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.4. Enflasyona Etkisi

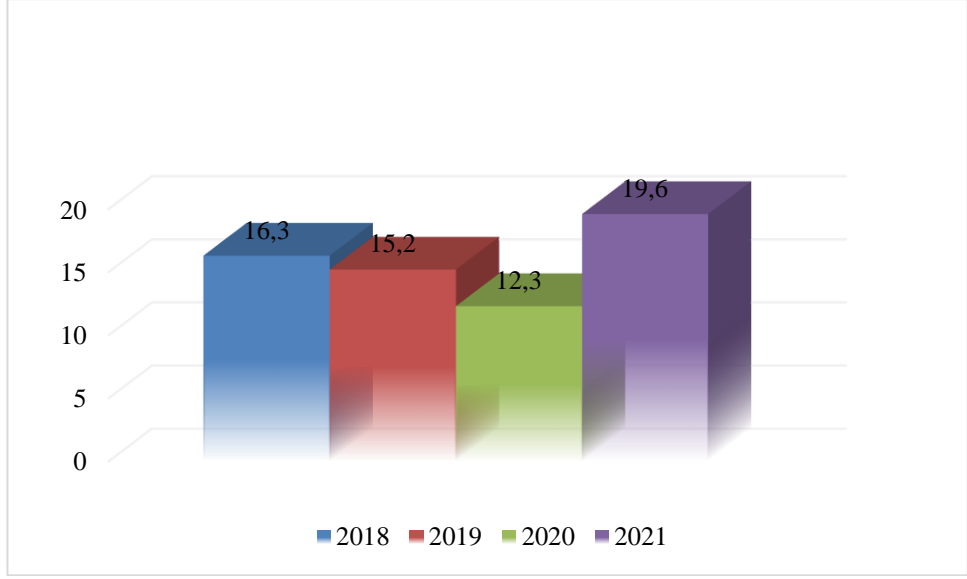
Türkiye'de geçtiğimiz son on yıllık dönemde reform momentumunun zayıflaması ile üretkenlik artışı yavaşlamış ve çabalar büyümeyi kredi artışları ve talep teşvikleri ile desteklemeye yönelmiş, iç ve dış kırılganlıklar ağırlaşmıştır. Ağustos

2018'den bu yana makro-finansal istikrarsızlık yüksek özel sektör borcunu, kısa vadeli portföy akışları yoluyla finanse edilen kalıcı cari açıkları, yüksek enflasyonu ve yüksek işsizlik oranını daha da kötüleştirmiştir (The World Bank, 2022).

Bununla birlikte, parasal teşvikler aynı zamanda makro-finansal koşulların kötüleşmesine yol açmış, Türk lirası (TL) rekor derecede değer kaybederek 20 Aralık 2021 tarihinde dolar kuru 18,00 TL'ye ulaşmış öte yandan enflasyon rekor derecede yüksek seviyeleri görmüş ve Mart 2022 itibarıyla yıllık bazda yüzde 61,1 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) Türk lirasını desteklemek için döviz rezervlerini kullanması ve hükümetin enflasyon etkisini hafifletmek için vergi oranı indirimleri ve akaryakıt sübvansiyonları uygulaması ile dış ve mali tamponlar kötüleşmiştir (The World Bank, 2022).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, sıkılaştıran küresel likidite koşullarına ve yükselen enflasyon oranlarına rağmen, Eylül-Aralık 2021 dönemi arasında beş defa toplamı 500 baz puana ulaşan faiz indirimi gerçekleştirmiştir. Bu ekonomik hamle makro-finansal koşulları hızla kötüleştirilmiş ve yatırımcıların güvenini zedelemiştir. 2021 yılında Türk lirasının diğer para birimleri karşısındaki değeri neredeyse yarıya inerek, yükselen piyasalar arasındaki en kötü performansı göstermiştir. Yükselen küresel emtia fiyatları ile bu durum hem yıllık tüketici fiyat endeksi (TÜFE) hem de üretici fiyat endeksi (ÜFE) enflasyonunu her iki endekste de son 20 yılın en yüksek seviyelerine çıkarmış; Mart 2022 itibarıyla yıllık bazda TÜFE ve ÜFE enflasyonu sırasıyla yüzde 61,1 ve yüzde 115'e yükselmiştir. Reel faiz oranları yüzde -47 ve dolarizasyon yüzde 58 gibi yüksek bir seviyede kalmıştır. Buna karşılık, kuru istikrara kavuşturmak ve enflasyonun etkilerini hafifletmek için çeşitli mali önlemler uygulamaya konulmuştur. Bunlar arasında devlet bütçesinden bir döviz kuru koruması sağlayan kur korumalı mevduat programı yer almaktadır. Bununla birlikte, söz konusu kur korumalı mevduat programı önemli şartla bağlı mali yükümlülükler riski taşımaktadır (The World Bank, 2022).

Grafik 34'te Türkiye'nin yıllık enflasyon oranları görülmektedir. 2018 yılında yüzde 16,3, 2019 yılında ise 15,2 olarak gerçekleşen Türkiye enflasyon oranı pandeminin başlaması ile 2020 yılını yüzde 12,3'lük oran ile kapatmıştır. Bu karşın 2021 yılında gerçekleşen enflasyon oranı yüzde 19,6'ya yükselerek son yılların en yüksek değerine ulaşmıştır.

Grafik 34: Türkiye'nin Yıllık Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

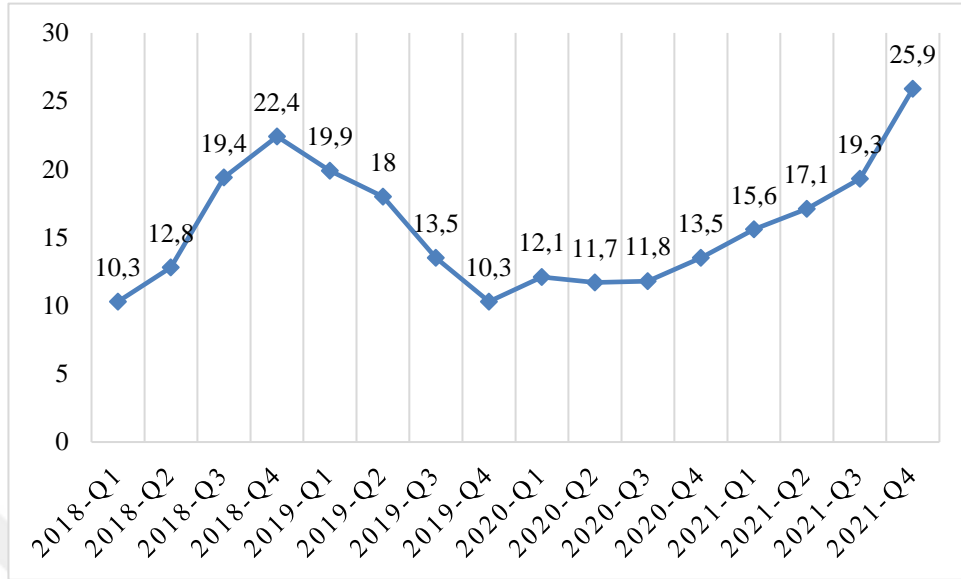
Kaynak: (OECD, 2022)

2021 Eylül ayı itibarıyla uygulanan bir dizi faiz indirimi ve para politikasında sıklıkla gerçekleştirilen değişiklikler, Türk lirasının tarihte görülen en düşük seviyeye inmesine ve enflasyon oranlarının rekor seviyede gerçekleşmesine yol açmıştır. İhracatta 2021 yılı için kayda değer ciddi bir iyileşme yaşanmasına rağmen yoksul hanehalkları için bu zorluklar reel gelirleri aşındırmaya devam etmektedir. Salgın da bu zorluklara katkıda bulunarak yoksulluk mücadelesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Ekonomik destek paketleri bu olumsuz etkilerin hafifletilmesine biraz yardımcı olsa da salgının, 2020 yılında yaklaşık olarak 1,6 milyar insanı daha 5.50 ABD doları yoksulluk sınırının altına ittiği ve 2019 yılında Türkiye için yüzde 10,2 olan bu oranı 2020 yılı için yüzde 12,2'ye yükselttiği tahmin edilmektedir. Bununla beraber resmi istatistiklere göre Türkiye'de 2021 Ocak ayında yüzde 15 olan yıllık enflasyon oranının 2022 Ocak ayı itibarıyla yüzde 48,7'ye yükseldiği göz önünde bulundurularak, tüketici fiyatlarındaki yüzde 1'lik bir artış oranının yoksul sayısını yüzde 2 artırdığı ve bunun sonucu olarak 2021 yılında Türkiye ekonomisinde yoksulluk oranının yüksek seviyelerde seyretmiş olduğu düşünülmektedir (The World Bank, 2022).

Grafik 35'te çeyrek dönemlere ait enflasyon oranları görülmektedir. Buna göre, pandemi koşullarında enflasyon oranlarında en kötü durumun yaşandığı 2021 yılında yüzde 15,6 ile başlayan ilk çeyrek dönem sonraki iki çeyrek dönemde de yükselişini sürdürmüş ve 2021 yılının son çeyreğinde yüzde 26'ya yaklaşmıştır. 2022 yılı ilk çeyrek

döneminde bu oran son 20 yılda görülmüş en yüksek değerlere ulaşmış ve yüzde 50'leri geçerek yüzde 54,8 oranına yükselmiştir.

Grafik 35: Türkiye'nin Çeyrek Dönemlik Enflasyon Oranları 2018-2021 (Yüzde)

Kaynak: (OECD, 2022)

Dünya Bankası'na göre para politikalarında herhangi bir değişiklik olmaması ve küresel emtia fiyatlarının yüksek seyretmesi varsayımına dayanarak, enflasyon oranının 2022 yılında artmaya devam ederek yüzde 61'e yükseleceği öngörülmektedir. 2022 yılında ihracat artışındaki düşüşün ve artan ithalat fiyatlarının cari açığı artırarak GSYİH'nin yüzde 6,4'ü seviyesine çıkaracağı tahmin edilmektedir. Artan kamu harcamalarının, faiz giderlerinin ve cari transferlerin etkisi ile genel yönetim açığının da 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla yüzde 5,2 ve yüzde 5,1'e yükseleceği öngörülmüştür (The World Bank, 2022).

Artan enerji ve gıda fiyatları enflasyonu en çok yoksulları etkilerken, yoksulluk da pandemi sonrasında istihdamın sürüklediği toparlanmayı tehlikeye atacaktır (The World Bank, 2022). Temel emtia ithalat kalemlerindeki sert fiyat artışları hanehalklarını ve sanayiye doğrudan etkileyerek, ayrıca cari denge ve enflasyonu da olumsuz etkileyecektir. En zengin kesim ile karşılaştırıldığında bütçelerinin neredeyse iki katı kadarını gıda ve barınmaya harcayan düşük gelirli hanehalkları bu durumdan özellikle etkilenmektedir (The World Bank, 2022).

Bu sonuçlar bize gösteriyor ki Türkiye'nin orta vadedeki temel makro ekonomik zorluğu yüksek ve kalıcı enflasyon olacaktır. Türkiye'nin ekonomik duruşunun da Türk lirasını istikrara kavuşturmak ve enflasyonu düşürmek için alınan istisnai tedbirlerden dolayı baskı altına girmesi muhtemeldir. Dünya Bankası'nın raporunda vurgulanan konular; mali sürdürülebilirlik önceliği olan maliye stratejisine, para politikasının normalleştirilmesine, salgın ile ilgili sosyal koruma ve acil sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına, kırılgan gruptaki şirket ve hanehalklarına yapılacak kamu transferlerinin iyi hedeflenmesine ve gelir artışı amacıyla vergi tabanını genişletmeye yönelik çabalara olan gereksinimlerdir (The World Bank, 2022).

Türkiye'de yüzde 14'lük bir faiz oranı, yüzde 70 seviyelerinde seyreden enflasyon oranı ile mücadele etmek için yetersiz kalmaktadır. Enflasyon oranını düşürmek ya da en azından artış hızını düşürebilmek için TCMB'nin politika değişikliğine giderek, politika faizini çok daha yüksek seviyelere çıkarması gerekmektedir. Bununla beraber TCMB'nin enflasyon riskleri devam ettiği sürece kamuoyunu sıkı para politikası uygulamasına bağlı kalınacağı konusunda ikna ederek güven ortamı oluşturabilmesi oldukça önemlidir (Dünya, 2022).

Hem dış hem de iç riskler önemli ölçüde aşağı yönlüdür. Rusya-Ukrayna savaşı, görünümle ilgili belirsizlikleri önemli derecede artırmıştır. Savaş, emtia fiyatlarını artırmaya ve enflasyonu yükseltmeye devam ederek en yoksul hanehalklarını orantısız bir şekilde etkileyebilir; Türkiye'nin turizm sektöründeki daha yeni başlayan toparlanma sürecini baltalayabilir ve etkilenen sektörlerde takipteki alacakları artırarak etkileri Türkiye'nin finans sektörü geneline yayabilir (The World Bank, 2022).

Türkiye aynı zamanda yüksek dış finansman gereksinimleri nedeniyle, sıkılaştıran küresel likidite koşullarına karşı da kırılgan durumdadır. Bankacılık sektörünün sermaye yapısı halen güçlüdür ve yeterli döviz tamponuna sahiptir. Bununla birlikte, yeniden yapılandırma önlemlerinin kaldırılmasının bankaların bilançoları üzerinde baskı yaratması muhtemeldir. 2022 yılında ekonomik büyümesinin ve istihdam yaratma hızlarının yavaşlaması ve yüksek enflasyonun devam etmesi, yoksulluk oranının 2024 yılına kadar yüzde 11 gibi yüksek bir seviyede kalacağını göstermektedir (The World Bank, 2022).

Piyasalara olan güveni artırmak için ekonomik istikrar ve güven ortamı şarttır. 2018'de yaşanan Türk lirası krizinden sonra TCMB faizleri çok erken ve çok fazla

indirmiştir. TCMB'nin aynı hamlenin bir daha yapılmayacağına dair kamuoyunu ikna ederek piyasaları rahatlatması ve bu olumsuzluk yaratan durumların değişmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki gıda fiyatlarının zorlayıcı boyutları ile birlikte akaryakıt ithalatında fiyat kabullenen pozisyondaki yüksek bağımlılığı zorlayıcı unsurlardan olmaktadır. Akaryakıt fiyatlarına TCMB müdahale edemediği için bu durum daha büyük tehlike arz etmektedir.

Türkiye, yukarıda bahsedilen para politikasındaki önemli değişiklikleri hayata geçiremezse enflasyondaki yükselişi hızlandırma riski ile karşı karşıyadır.

Bilindiği üzere enflasyon yukarı yönlü çok esnek, aşağı yönlü az esnektir. Türkiye ekonomisinde son 20 yılın en yüksek enflasyon seviyelerinin kaydedildiği bu son çeyrek dönemlerdeki fiyatlar genel düzeyi tamamen önceki haline dönemeyecektir fakat eski fiyatlar genel seviyesine doğru gerilemesi için devlet tarafından uygun düzenleme ve politikaların hayata geçirilmesi gerekliliği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısı ile TCMB enflasyona gerektiği gibi mücadele etmezse Türkiye'de enflasyon oranlarının çok daha yüksek seviyeleri görme riski bulunduğunu söyleyebiliriz.

3.3. Pandeminin Olumsuz Ekonomik Etkilerine Karşı Türkiye'de Alınan Ekonomik Önlemler

COVID-19'un olumsuz etkilerine karşı önlem alan tüm devletler gibi Türkiye'de pandemi başladığından bu yana sağlığı korumak için konulan yasaklar, ekonomik teşvikler, sosyal yardımlar vb. uygulamalar ilk başta sağlığı ve ekonomiyi korumak için düzenlenmiştir. İzolasyon, sosyal mesafe, hijyen kuralları, karantina önlemleri, uzaktan ve/veya dönüşümlü çalışma hayatı, seyahat kısıtlamaları, haftanın belli günleri ve saatlerinde sokağa çıkma yasakları, maske kullanma zorunlulukları, süresi belirlenmiş veya süresi uzatılmış işten çıkarma yasakları gibi ilk uygulanması gereken tedbirler Türkiye'de hızlı ve başarılı bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Bu başarının bir sebebi, Türkiye'nin COVID-19 ile ABD ve birçok Avrupa ülkesinden sonra tanışmasıdır. Arada geçen sıfır bulaş süresinde Türkiye olası vakalar için hazırlık girişimlerinde bulunmuştur. Diğer ülkelerin maruz kaldığı sıkıntılar ve COVID-19'la ilgili vakası olan ülkelerin deneyimlerini gözlemleyip salgın Türkiye topraklarına gelmeden önce birtakım

hazırlıklara başlamıştır. Bu bakımdan Türkiye, salgın kendi ülkesinde başlamadan hazırlık yapan, tedbirleri sıkı tutan ve uygulayan başarılı ülkelerden birisi olmuştur.

Türkiye’de ilk yurt dışı kaynaklı COVID-19 vakasının 11 Mart 2020 tarihinde resmi olarak açıklanmasından sonra diğer ülkelerde olduğu gibi salgın nedeni vaka sayısını kontrol ve önleme amaçlı tedbirler uygulanmaya başlanmıştır. Bu kararların hayata geçmesi ile ekonomideki daralmanın en az zararla atlatılması planlanmıştır. Özellikle istihdam ve çalışma hayatını desteklemek için çok sayıda hamleler yapılmıştır (Bulut & Pınar, 2020).

13 Mart 2020’de T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı tarafından Koronavirüs Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri çerçevesinde bir genelge yayınlanarak kamu görevlilerinin yurt dışına çıkışları durdurulmuştur. Kronik hastalık vb. nedenlerden dolayı risk grubunda olan kamu çalışanlarının 12 gün idari izinli sayılmaları sağlanmıştır. 22 Mart 2020’de kamu personelinin uzaktan ve/veya dönüşümlü çalışmasını sağlayan T.C. Cumhurbaşkanlığı Genelgesi çıkarılmıştır.

Umuma açık faaliyet gösteren iş yerlerinin geçici süreliğine iş durdurması için 15 Mart 2020’de T.C. İçişleri Bakanlığı, 81 il valiliğine “Koronavirüs Tedbirleri” başlıklı genelge göndererek 16 Mart günü bu konuya devam niteliğinde olan bir genelge daha göndermiştir. Bu olumsuz ekonomik etkilerin yaşandığı dönemde geçici süreyle faaliyetleri durdurulan iş yerlerinin işverenleri ve işçilerinin ücret ve gelir kayıplarının telafisine ilişkin birçok yasa değişikliği ve düzenleme de sektörler ve var olan istihdamı korumak amaçlı yapılmıştır (Kriter Dergi, 2020).

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi COVID-19’un neden olduğu ekonomik sarsıntıyı azaltmak için ekonomik tedbirler kapsamında öncelik para ve maliye politikasına verilmiştir. Sonrasında ise sektörel destekler, doğrudan gelir destekleri ve gelir artırıcı politikalar ile desteklenmiştir (Durmuş & Şahin, 2021).

Salgının ekonomik ve sosyal etkilerini azaltmak için Cumhurbaşkanlığı’nın koordinasyonunda başta Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TCMB, kamu bankaları ve özel bankalarca çok sayıda düzenleme yapılmıştır (Kılınç Law and Consulting, 2020) (Kriter Dergi, 2020). Bu bağlamda öncelikle ekonomik tedbir ve destek paketlerinden sonrasında TCMB ve Hazine ve

Maliye Bakanlığı tedbirlerinden, genelge ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Kabine Toplantı kararlarının ekonomiyi yakından ilgilendiren maddelerinden bahsedeceğiz.

Türkiye’de COVID-19 ile ekonomik mücadele kapsamında ilk olarak büyük mali önlemler içeren, Ekonomik İstikrar Kalkanı isimli ekonomi paketi açıklanmış, daha sonra ekonomik koruma ve istikrar için yeni destek ve teşvik paketleri açıklanmaya devam etmiştir. Bu ekonomik önlem ve destekleri içeren paketler aşağıda içerdikleri temel konular ile açıklanmıştır.

3.3.1. 18 Mart 2020 Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi

18 Mart 2020 tarihinde düzenlenen “Koronavirüsle Mücadele Eşgüdüm Toplantısı”nda COVID-19’un sebep olduğu küresel salgın süreci değerlendirilmiştir. Toplantı sonrası Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, hükümetin toplantıda aldığı önlemleri aktararak “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketini kamuoyu ile paylaşmıştır. Ekonomik önlemler çerçevesinde Erdoğan tarafından açıklanan ekonomi ve istihdam bakımından çok önemli içeriklere ve kapsamlı 21 maddeye sahip olan, 100 milyar TL’lik “Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi”nin temel amacı, salgın ile mücadele sürecinde gerçekleştirilen kapanmalardan ve kısıtlamalardan ötürü ekonomik anlamda olumsuz etkilenen kişi ve kurumların bir parça da olsa toparlanmasını sağlamak ve genel ekonomiyi canlandırmak olmuştur.

Paketin içerdiği en önemli maddeler; birçok sektör için muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) prim ödemelerinin ötelenmesi, iç havayolu taşımacılığında 3 aylığına KDV indirimi yapılması, konaklama vergisinin ötelenmesi, nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin ertelenmesi ve bu firma ve işletmelere gerektiğinde finansman desteği sağlanması, istihdamda sürekliliğin devamı için telafi çalışma süresinin uzatılması, üretimde ve perakendede küresel tedarik zincirlerindeki aksama ihtimaline karşı belirlenen önceliklere göre alternatif kanalların geliştirilmesi, kısa çalışma ödeneğinin işverenlerin maliyetini azaltmak işçilerin de istihdamının devamını sağlamak için devreye alınması kararlarıdır.

Diğer önemli başlıklar ise, ihracattaki geçici yavaşlama sürecinde ihracatçıya stok finansmanı desteği ile kapasite kullanım oranlarının korunması, beyan usulü talepte bulunan esnaf ve sanatkârların Halkbank’a olan kredi borçlarının faizsiz olarak

ertelenmesi, Kredi Garanti Fonu (KGF) limitinin artırılması ve teminat açığı bulunan ve likidite ihtiyacı oluşan firmalar ile KOBİ'lere aktarılması, konutlarda kredilendirilebilir miktarın yükseltilerek peşinatın azaltılması, uygun ve avantajlı şartlarda sosyal amaçlı olan kredi paketlerini uygulama teşviki, temerrüde düşen firmaların kredi siciline “mücbir sebep” notu düşülmesi, stopaj gibi kaynağında yapılan kesintilerin ödemelerini içeren muhtasar beyannamelerinin sürelerinin uzatılması, uzaktan ve esnek çalışma modellerinin daha etkin hale getirilmesi ile asgari ücret desteğinin devam ettirilmesidir.

Sosyal destek amaçlı alınan kararlar da COVID-19'un olumsuz etkilerini bir nebze de olsa azaltabilmek için alınmıştır. Bu doğrultuda emekli maaşları en düşük 1.500 liraya yükseltilmiş, Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ek 2 milyar TL'lik bir kaynak ayrılmıştır. Emeklilerin maaş promosyon ödemelerinin şubelere gitmelerine gerek kalmadan, doğrudan hesaplarına yatırılması karara bağlanmış ve tek başına yaşayan 80 yaş üstü vatandaşlar için, sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerinden oluşan periyodik takip programı devreye alınmıştır.

Ekonomik İstikrar Kalkan ekonomik paketi açıklanan ilk önlem paketi olmuş ve arkasından önlem paketleri kamuoyuna sunulmaya devam etmiştir (ODD, 2020).

Buraya kadar yer alan ekonomik tedbirler 25 Mart 2020 tarihinde TBMM'de kabul edilerek yasalaştırılmıştır. Sürecin belirsizliklerle dolu ve dinamik olmasından dolayı yeni ekonomik tedbirler için 16 Nisan 2020'de TBMM'de “Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Türkiye'nin almış olduğu tüm bu tedbirler sosyal devlet uygulamalarıdır. Bunlara ek olarak çok sayıda genelge ve yönetmelikle düzenleme yapılmıştır (Kriter Dergi, 2020).

Bu ekonomik önlemler paketlerinden bir diğeri 25 Mart tarihinde açıklanan kararlar olmuştur. “Yeni Ekonomik Önlemler Paketi” ile ilk açıklanan pakete benzer bir şekilde COVID-19'dan olumsuz etkilenen kişi ve kurumların sağlanacak desteklerle ekonomik olarak canlandırılması amaçlanmıştır. İçerik olarak ana hatları ile dar gelirli hanhalklarına ve asgari ücretlilere nakdi destek verileceği, birçok sağlık çalışanı istihdam edileceği, sektörlere finansman destekleri sağlanacağı, sosyal dayanışma vakıflarının kaynaklarının artırılacağı ve ödemelerin erteleneceği gibi kararların uygulamaya geçirileceği açıklanmıştır (Deutsche Welle, 2020).

Salgınının olumsuz ekonomik etkilerini azaltabilmek için Cumhurbaşkanı tarafından 18 Mart 2020'de açıklanan tedbirlerin yasal düzenleme gerektirenleri, torba yasaya eklenerek TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalasmıştır (TCMB, 2020).

3.3.2. 25 Mart 2020 Yeni Ekonomik Önlemler Paketi

TBMM Genel Kurulu'nda yasalasan bazı önemli düzenlemeler arasında, konaklama vergileri, 25 Mart 2020 öncesi karşılıksız çek, kredi kartı ve diğer kredi borçlarının yapılandırılması, Mart 2020 - 30 Haziran 2020 tarihleri arasında iş yeri kira bedelinin ödenmemesinin tahliye sebebi sayılmayacağı, kısa çalışma ödeneği uygulamasının 30 Haziran 2020'ye kadar geçerli olmak üzere yeniden düzenlenmesi, işçilerin ücret kaybının ve işletmelerin iş gücü kaybının en aza indirilmesi amacıyla, telafi çalışması süresinin uzatılması gibi önemli ekonomik tedbir kararları açıklanmıştır (BBC, 2020).

3.3.3. 14 Aralık 2020 Ekonomik Destek Paketi

14 Aralık 2020 Kabine Toplantısı sonrasında açıklanan Ekonomi Destek Paketi ile COVID-19'dan olumsuz etkilenen çalışan kesim ve esnafın desteklenmesi amaçlanmıştır. Kira ve gelir kaybı yaşayan ve sokağa çıkma yasaklarından etkilenen yaklaşık 1 milyon kişiye destekte bulunulması, iş yerinde kiracı konumundaki esnafa kira desteği yapılması, ayrıca kiralardan yapılan stopaj indirim süresinin uzatılması gibi koruyucu ekonomik tedbirlerin devreye alınması kararlaştırılmıştır (BBC, 2020).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, salgın başladığından beri toplamda 45 milyar TL değerinde nakit yardım yapıldığını açıklamıştır.

3.3.4. 12 Mart 2021 Yeni Ekonomi Reform Paketi

Açıklanan bir diğer ekonomi paketi ise Yeni Ekonomi Reform Paketi olmuştur. Bu ekonomik paket de içerik olarak COVID-19'un olumsuz etkilerinden dolayı ekonomik istikrar amacı taşımaktadır. Paket içeriği oluşturulma safhasında çeşitli işçi temsilcileri, iş dünyası örgütleri ve esnafın öneri ve istekleri dikkate alınmıştır. Ekonomik büyüme temelli bir paket olarak üretim ve verimliliğin artırılması amaçlanmıştır. Kamudaki kurumsal yapının güçlendirilerek reformların kalıcılığının sağlanması, sermaye piyasalarının güçlendirilmesi için yeni politikaların hayata geçirilmesi, 2021 bütçe açığı hedefinin indirilmesi, şeffaflığın artırılması, finansal sektörlerin güçlü hale getirilmesi,

fiyat istikrarının sağlanması, yatırımın teşvik edilmesi, haksız rekabetin önüne geçilmesi ve denetimlerin kolaylaştırılması konularında kararlar alınmıştır (CNN, 2021).

3.3.5. Ekonomik Destek Paketlerine İlave Olarak Alınan Ek Kararlar

Belirttiğimiz ekonomik destek paketlerinin yanı sıra devletimiz zaman zaman bu paketlere ek olarak çeşitli ekonomik önlemleri de Cumhurbaşkanlığı, Merkez Bankası ya da Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın duyuruları ile uygulamaya sokmuştur. Bunların başlıcaları kısaca şunlardır:

- **17 Mart 2020 TCMB Duyurusu**

Pandeminin küresel boyutta yarattığı belirsizliğin Türkiye'nin makro ekonomik göstergeleri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin sınırlandırılması için alınan tedbirler 17 Mart 2020'de kamuoyuna duyurulmuştur. Aynı amaçlar doğrultusunda:

- ✓ Parasal aktarım mekanizmasının güçlendirilmesi için Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) piyasası likiditesinin desteklenmesine,
- ✓ Bankaların yönetimlerinde uygulamış oldukları Türk lirası ve yabancı para likidite esnekliğinin artırılmasına,
- ✓ Kredi akışının reel sektörde kesintiye uğramadan devam etmesine ve KOBİ odaklı yaklaşımla kapsamı genişletilerek COVID-19 nedeni ile olumsuz etkilenen mal ve hizmet ihracatı yapan firmaların desteklenmesine yönelik kararlar alınmıştır (TCMB, 2020).

- **30 Mart 2020 tarihinde gerçekleşen Kabine Toplantısı kararları**

30 Mart 2020 tarihli Kabine Toplantısı kararları ekonomik önlemler açısından önemli başlıklar içermektedir. Toplantı kararlarına göre Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın "Biz Bize Yeteriz Türkiye'm" adıyla milli dayanışma kampanyasını başlatarak kampanya hesabı açılması, öğrencilerin kredi geri ödemelerinin ertelenmesi, esnafın Nisan, Mayıs, Haziran ayı ödemelerinin faizsiz ötelenmesi, KGF limitinin yükseltilmesi, 2 milyonu aşan vergi mükellefinin KDV, muhtasar ve prim ödemelerinin altı ay süre ile ertelenmesi, KOBİ'ler ve diğer firmalara mevcut kredilerinin altı aya kadarı ödemesiz olmak üzere 12 aya kadar ilave süre tanınması, tüm kurumsal ve ticari firmalara işletme sermayesi desteği için altı ayı ödemesiz kredi imkânı sağlanması, kısa çalışma ödeneğinin şartlarının kolaylaştırılması, asgari ücret desteğinin

yaygınlaştırılması, sağlık personeline 6 milyar liralık ilave bir destek sağlanarak performans ödemelerinin de en üst tavandan yapılması gibi önemli ekonomik kararlar uygulamaya geçmiştir (AHK, 2021).

- **17 Mayıs 2021 Cumhurbaşkanlığı Kabine Toplantısı – (Hibe Desteği)**

17 Mayıs 2021 tarihli Kabine Toplantısı kararlarına göre, COVID-19 tedbirleri nedeni ile faaliyetlerine ara vermek zorunda kalan esnafa iki kategori halinde destek verileceği açıklanmıştır. Buna göre birinci kategoride; kafe, kahvehane, çay bahçesi gibi yerler ile okul ve personel servisleri, düğün salonları, öğrenci yurtları, kantinler, kırtasiyeler, internet kafeler, hamamlar, lunaparklar gibi sayıları toplamda 235 bine varan ticari işletmeler için bir defaya mahsus 5 bin liralık hibe ödemeleri yapılması kararlaştırılmıştır.

İkinci kategoride ise kurs işletmecileri, oto yıkamacılar, bakım-onarım-tamirat faaliyetleri ile uğraşanlar, kuru temizlemeciler, tuhafiyeciler, seyyar satıcılar, hırdavatçılar, kaporta işleriyle uğraşanlar, bakırcılar, kalaycılar, oyuncak, kozmetik ve hediyelik eşya satıcıları, çilingirler, müzisyenler, ayakkabıcılar, züccaciyeciler ve camcılar yer almaktadır. Bu kategoriye daha önce yapılmış olan destek ödemelerinden yararlanan restoranlar, pastaneler, berberler, terziler, otobüsçüler, taksiciler, minibüsçüler, dondurmacılar ile pazarcılar da dahil edilmiştir. Toplamda 1 milyon 150 binden fazla işletmeyi kapsayan bu ikinci kategorideki vatandaşlara ise bir defaya mahsus olmak üzere 3 bin liralık hibe ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır (AHK, 2021).

- **26 Mayıs 2021 T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı – (Nefes Kredisi)**

COVID-19’un olumsuz ekonomik etkilerinin sınırlanmasına katkı sunmak ve KOBİ’lere uygun koşullarda finansman desteği sağlamak amacıyla 26 Mayıs 2021 tarihinde T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından “2021 Nefes Kredisi”nin, 1 Haziran 2021 itibarıyla sekizinci kez uygulamaya geçmesi kararı alınmıştır.

ILO’ya göre sosyal devlet hizmetlerinin tanımı; “kişilere ayni ve nakdi olarak sağlanan faydalar ile bu kişilere sunulan kamu sağlık hizmetleri” şeklindedir. Bu bağlamda Türkiye’nin genel olarak aldığı bu önlemler sosyal devlet uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal devlet; vatandaşlarının sosyal refahını artırmak, onların sosyal güvenliğini sağlamak, işsiz kalmalarını önlemek, yaşlılar, engelliler ve bunun gibi dezavantajlı grupları korumak için çalışan devletin tanımıdır (Kriter Dergi, 2020).

Türkiye'nin COVID-19'un olumsuz etkilerine karşı aldığı halk sağlığını ve ekonomiyi koruyucu kapsamındaki tedbirleri, hızlı ve başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Ücretsiz sağlık hizmetleri, nakdi ücret yardımları, kısa çalışma ödeneği, işsizlik sigortası ve sosyal yardımlar gibi sosyal devlet hizmetlerinin en önemli aktörlerini hızla inşa ederek ilk başta halk sağlığını önceleyen, bu ekonomik daralma karşısında işverenlere ve işçilere sağladığı yardımlar, teşvikler vb. destekleri ile de ekonomi için süratle çalışmalar başlatıp takibini sürdüren başarılı ülkelerden biri olmuştur. Süreç içerisinde elbette eksiklikler ve başka yapılması gerekenler olabilir fakat buna karşın Türkiye'nin COVID-19 pandemisi ilanından itibaren salgın kontrol sürecini genel olarak başarı ile yürüttüğünü söyleyebiliriz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanoğlu geçmişten bugüne birçok salgın hastalık dönemi yaşamıştır. Etkileri bakımından insan hayatını en olumsuz tehdit edenler belli bir bölgede sınırlı kalan salgın ya da büyük çapta gerçekleşen pandemiler olmuştur. Eski dönemlere göre günümüz dünyasında bilgiye kolay ulaşılması, tanı konulması, klinik çalışmaların ilerlemesi, hasta takibi ve tedavileri gibi başarıların artışına karşın küresel düzeyde nüfusun ve gelişen teknoloji ve ulaşım araçları sayesinde de nüfus hareketlerinin artması virüslerin yer değiştirerek başka coğrafyalarda hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Elbette her salgın hastalık döneminde ilk olumsuz etkiler insan sağlığına yönelik olmuştur. Bununla beraber pandemi ve ekonomi arasındaki etkileşimden dolayı salgın hastalıklar sadece insan sağlığını değil ekonomiyi de tehdit etmektedir.

Günümüzde halen devam etmekte olan pandemi, Alfa, Beta, Delta, Gamma, Omicron gibi isimlerle şiddet ve semptomları değişerek yeni dalgalar halinde devam etmektedir. Virüsten enfekte olanların bulaş riskini engellemek için karantinaya alınmaları, maske kullanımı, hijyen kurallarına uyma ve sosyal mesafenin önemi iyice anlaşılmıştır. Sağlık için alınan bu önlemlerle üretimde, imalat ve sanayide, mal ve hizmet ticaretinde, emtia ticaretin akışını sağlayan dünya tedarik zincirlerinde aksama ve kopuşlar başlamış dünya ekonomisinin büyük bir resesyona girmesi ile 2008 yılında başlayan ekonomik krizin etkileri halen tam olarak sonlanmamışken, COVID-19 pandemisi arz ve talebin aynı anda daraldığı eşi benzeri görülmemiş çapta daha büyük bir ekonomik krize neden olmuştur.

Mal ve hizmet ticareti verilerini çeyrek dönem olarak inceleyebildiğimiz G-20 lkelerinde resesyonun 2020 yılı ilk çeyrek döneminde başladığını ve özellikle ikinci çeyrekte büyük oranda dşuş kaydettiğini görmekteyiz. Ara başlıklar halinde incelemesini yaptđımız Çin'in uluslararası ticareti ile ilgili olarak en çok 2020 yılı birinci ve ikinci çeyrek döneminde olumsuz etkilendiğini, ABD'nin makro ekonomik göstergelerini incelediğimizde uluslararası ticaret açısından 2020 yılı ikinci çeyrek verilerinde COVID-19'un olumsuz ekonomik etkilerini yaşamaya başladığını ve 2021 yılı ikinci çeyrek döneminde kadar devam ettiğini görmekteyiz. COVID-19'un ilk ekonomik olumsuz etkileri Çin'de birinci çeyrekte başlamışken ABD'de ikinci çeyrekte başlamıştır. Bu dönem farkının COVID-19'un ilk kez Çin'de ortaya çıkması ve ABD'nin salgın merkez üssü konumuna geçmesi arasında zaman farkı olmasından kaynaklı

olduğunu görmekteyiz. Avrupa Birliği'nin makro ekonomik göstergelerini uluslararası ticareti bakımından incelediğimizde tıpkı ABD gibi 2020 yılı ikinci çeyrek döneminde darboğaza girdiğini, salgının yayılım hızının ABD'de olduğu gibi ikinci çeyrek dönemde büyük artış göstererek Avrupa'da da ekonomik bozulmaların başladığını görmekteyiz. Bu sonuçlar bize COVID-19 pandemisi ile mal ve hizmet ticareti arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Küresel ekonominin büyüme oranları ile ilgili olarak yaptığımız incelemede pandemi nedeniyle küresel boyutta bir küçülme yaşandığını görmekteyiz. 2019 yılında yüzde 2,6'lık bir büyüme oranı gerçekleşmişken 2020 yılında dünya ekonomisindeki büyüme oranı gerilemiş ve yüzde -3,3 oranında bir küçülme yaşanmıştır. Dünya tedarik zinciri merkezi konumundaki Çin'in büyüme oranlarını incelediğimizde son 44 yılının en düşük büyümesini yüzde 2,3 oranında artış ile gerçekleştirdiğini ve pandemi ortamında dünyada büyüme kaydeden nadir ülkelerden biri olduğunu, 2021 yılında ise yüzde 8,1 oranı ile Çin'in pandemi öncesi için incelediğimiz yıllardaki büyüme oranlarını da geçtiğini görmekteyiz. ABD'nin ekonomik büyümesini incelediğimizde 2019 yılı büyüme oranı yüzde 2,1 olarak gerçekleşmişken 2020 yılını yüzde -3,6 küçülme oranı ile tamamladığını, 2021 yılında ise Çin gibi yükselişe geçerek yüzde 5,6'lık bir büyüme oranı kaydettiğini görmekteyiz. Avrupa Birliği'ndeki ekonomik büyümeyi incelediğimizde ise yine benzer şekilde 2019 yılı oranı yüzde 1,8 iken 2020 yılında ABD gibi daralarak yüzde -5,9 oranında sert bir küçülme kaydettiğini ve 2021 yılı için Çin ve ABD gibi yukarı yönlü olarak yüzde 5,3 oranında ekonomik büyüme sağlamış olduğunu görmekteyiz. Bu sonuçlar bize COVID-19 pandemisi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Bir başka makro ekonomik gösterge olarak incelediğimiz işsizlik oranları ile ilgili olarak küresel çapta 2015 yılından bu yana kötü bir seyir izleyen işsizlik oranlarının 2016'dan beri önemli bir bozulmayı temsil ettiği, 2019 yılında yüzde 5,4 oranında iken salgının başlangıç yılı olan 2020'de yüzde 6,6'ya yükseldiği ve 2021 yılında ise yüzde 6,2 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Çin'de 2019 yılında yüzde 4,5 oranında olan işsizlik, 2020'de yüzde 5'e yükselmiş ve 2021 yılında ise yüzde 4,8 olarak kayıtlara geçmiştir. ABD'deki işsizlik oranlarını incelediğimizde 2019 yılında yüzde 3,7 oranında iken, 2020'de büyük bir artış göstererek yüzde 8,1'e yükselmiş, küresel ticaretin rekor büyüme yaşadığı 2021 yılında ise yüzde 5,4 oranı ile kayıtlara geçmiştir. Avrupa Birliği'nin işsizlik oranlarını incelediğimizde 2019 yılında yüzde 6,9 oranında

gerçekleşen işsizliğin salgının ilk yılı olan 2020’de yüzde 7,2’ye yükseldiği ve 2021 yılında yüzde 7,1 oranında gerçekleştiği görülmüştür. İşsizlik rakamlarından görüleceği üzere pandemi küresel düzeyde işsizlik sorununda da önemli oranda kötüleşmeye neden olmuştur.

Son olarak ele aldığımız makro ekonomik gösterge olan enflasyon için yaptığımız incelemelerde içerisinde Çin, ABD ve Avrupa Birliği’nin de yer aldığı G-20 ülkelerinin enflasyon oranları 2019 yılında yüzde 3,6 olarak ölçülmüşken talep daralmasının en yoğun yaşandığı COVID-19 başlangıç yılı olan 2020’de yüzde 2,7’ye gerilemiş ve 2021 yılında ise yüzde 4,3’e yükselmiştir. Enflasyon oranı pandemiye karşı kapanmanın çok şiddetli yaşandığı ve bu nedenle de talebin çok hızlı gerilediği Çin’de 2019 yılında yüzde 2,9 ve salgının başladığı ve merkez üssü konumunda olduğu 2020 yılında ise yüzde 2,5 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranı 2021 yılında ise yüzde 0,9 olarak gerçekleşmiştir. Çin dış ticareti ve ekonomik büyümesinde olduğu gibi enflasyon konusunda da pandeminin olumsuzluğunu diğer ülkelere göre daha az zararlarla atlattır. ABD’nin enflasyon oranları 2019 yılında yüzde 1,8 ve 2020’de yüzde 1,2 olarak gerçekleşmiş iken 2021 yılında yüzde 4,7’ye yükselmiştir. Avrupa Birliği’nde gerçekleşen enflasyon oranları pandemi öncesi 2019 yılında 1,4 oranında iken 2020 yılında yüzde 0,7 olarak gerçekleşmiş, 2021 yılında ise yüzde 2,9’a yükselmiştir. Pandeminin başlangıç yılı olan 2020’de tüm devletlerin koruyucu tedbirler alması ve yaşanan büyük talep daralması ile fiyatlar genel düzeyi etkilenmiş ve incelenen üç ülke/grup ve küresel ölçekte özellikle 2020 yılının birinci ve ikinci çeyrek dönemlerinde enflasyon seviyelerinin diğer çeyrek dönemlere göre gerilediği çalışmadaki çeyrek dönem grafiklerinde de görülmektedir. Ekonominin canlanmaya başladığı 2020 yılı son çeyrek dönemleri ile küresel ticaretin rekor seviyede gerçekleştiği 2021 yılında enflasyon oranlarının çeyrek dönemler ve yıllık bazda artış kaydettiği görülmektedir. Ülkelerde ve küresel düzeyde pandeminin enflasyon üzerindeki olumsuz etkisi esas olarak 2022 yılı ile kendisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Pandeminin etkisiyle dünya tedarik sistemlerindeki bozulmalar ve kapanmalar sonucu üretimde ortaya çıkan aksamalar enflasyon üzerinde olumsuz etkilerini 2022 yılı ile daha fazla göstermeye başlamıştır. 2022 yılı ilk verilerine göre enflasyon oranları başta ABD olmak üzere birçok ülkede artma sürecini sürdürmektedir.

Türkiye’nin COVID-19 öncesi ve sonrası olarak uluslararası ticaretini incelediğimizde tüm dünyada olduğu gibi dış ticaret haminin 2019 yılında 391.2 milyar

dolar iken pandeminin başladığı 2020 yılında 389.2 milyar dolara gerilediğini ve 2021 yılında ekonomik canlanmanın başlaması ile 496.6 milyar dolar seviyesine yükseldiğini görmekteyiz. Türkiye'nin 2019 yılında ekonomik büyümesi 2018 yılında yaşanan döviz krizi nedeniyle yüzde 0,9 oranında gerçekleşmiştir. Bu zayıf büyüme salgının ilk yılı olan 2020'de 1,8 oranına yükselmiş ve Türkiye bu oran ile G-20 ülkeleri arasında en iyi büyüme oranına sahip ülke olmuştur. Türkiye 2021 yılını ise aldığı düşük kredi faizleri gibi parasal önlemler ile tahminlerin üzerinde bir büyüme kaydederek yüzde 11 oranı ile kapatmıştır. İşsizlik oranlarını incelediğimizde Türkiye'nin pandemi öncesi 2019 yılında yüzde 13,7 olan işsizlik oranının çok büyük değişiklik göstermeden 2020 yılında yüzde 13,1 olarak ve 2021 yılında yüzde 12 seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür. Bunun bir sebebi de Türkiye'nin istihdamı koruyucu tedbirleri zamanında alarak 3 ay süre ile işten çıkarmaları yasaklaması ve bu süreyi uzatan genelgelerle devam ettirmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak en önemli makro ekonomik göstergelerden olan enflasyon oranları tüketici fiyat endeksleri verileri ile incelendiğinde pandemi öncesi 2019 yılında yüzde 15,2 olan enflasyon oranı pandeminin ilk yılı olan 2020'de yüzde 12,3 ve 2021 yılında 19,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Çeyrek dönem verilerini incelediğimizde 2019 son çeyrek döneminde Türkiye'nin enflasyon oranı yüzde 10,3 seviyesinde iken arz ve talebin tüm dünyada daraldığı 2020 yılının çeyrek dönemlerinde yüzde 12 ile 13,5 arasında seyrettiği fakat 2021 yılındaki son çeyrek dönemde yüzde 25,9'a yükseldiği görülmüştür. Ne yazık ki enflasyonun yükselişine 2022 yılı ilk çeyreğinde rekor düzeyde bir artışla yüzde 54,8 olarak devam ettiğini görmekteyiz. Ekonomiyi canlandırmak amaçlı olarak uygulanan düşük faiz politikaları yerini yüksek oranda enflasyona bırakmıştır. Anlaşılacağı üzere pandeminin olumsuz etkileri kendisini Türkiye ekonomisinde de hissettirmiştir.

Hem küresel düzeyde ülkeler ve hem de Türkiye bu olumsuz etkileri azaltabilmek için büyük boyutlardaki ekonomik tedbir paketlerini uygulamaya sokmuşlardır. Bu ekonomik tedbir paketlerinde miktar olarak ABD 2,2 trilyon dolar ile başı çekmiş, Japonya 2008'deki mali kriz için açıkladığı destek miktarını geride bırakarak 1 trilyon dolarlık COVID-19 destek paketi açıklamış, G-20 ülkeleri ortak cephe mesajı vererek mali önlem olarak toplam 5 trilyon dolar, Çin ise IMF verilerine göre 183 milyar dolar ayırdığını açıklamıştır (SETA, 2020, s. 57-145). IMF'nin 85 ülke için açıkladığı

toplam mali yardım ve borç servisi yardımı miktarı ise 107.3 milyar ABD doları olarak açıklanmıştır (TİM, 2020, s. 9).

Türkiye’de alınan COVID-19 mali tedbirleri kapsamındaki incelememizde ise birçok ekonomik paket, kamuoyu duyuruları, genelgeler, Kabine Toplantısı kararları açıklandığı, COVID-19 ile ilgili gelişmelere uygun olarak en hızlı şekilde cevap vermeye özen gösterildiği, eksikler olsa bile bu COVID-19 süreci koşullarını iyileştirmeye ve istikrar sağlamaya yönelik yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

1980’li yıllardan itibaren küreselleşmenin devlet sınırlarını ortadan kaldırması ve güçlü bir entegrasyona dönüşmesi ile bir ülkedeki sorun diğer ülkeleri de etkilemiştir. COVID-19 ekonomik krizinin tüm ortak noktalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Küresel bir sorundur. COVID-19 salgını için küresel ölçekte koruyucu önlemler alınarak ekonomilerde büyük bir kilitlenme başlamıştır. COVID-19’dan korunma zorunluluğu üretimin durma noktasına gelmesine ve dünya tedarik zincirlerinin son derece olumsuz etkilenmesine yol açmış arz ve talep daralmasının aynı anda görüldüğü ekonomik kriz haline gelmiştir.
- ✓ Ekonomik olarak dünya entegrasyonunun oldukça yüksek olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Yüksek entegrasyon ile domino etkisi yaşatarak çok kısa sürede tüm dünyanın ortak sorunu haline gelmiştir.
- ✓ Ekonomik açıdan en büyük tahribatı gelişmiş ülke ekonomilerine yapmıştır. Orta ve düşük gelirli ülkelerde yoğunlaşmamıştır.
- ✓ Salgının ortaya çıktığı dönemde dünyada faiz oranlarının oldukça düşük seviyelerde olması da ortak noktalardandır. Dünyanın birçok ülkesinde faiz oranları düşük seyrederken pandeminin ortaya çıkması faiz oranlarını aşağı çekerek ekonomik canlama sağlama senaryosu ile para politikası araçlarını kısıtlamıştır.

Dünya geneli açısından ekonomik öneriler olarak tüm dünya ülkeleri için öncelikli olarak sağlıklı bir toplum oluşturmak en önemli hedef olmalıdır. Bu yaşanan COVID-19 salgınının hükümetlere ne kadar yük olduğu unutulmamalı ve başka herhangi bir krize karşı devlet hazine bütçelerini düzenlemeleri, halen devam eden COVID-19 sağlık harcamaları ve olası başka krizler için hazırlıklı olmaları büyük önem arz etmektedir.

COVID-19'un neden olduğu arz yönlü etkileri önlemek için firmalar, talep yönlü etkileri azaltmak için hanehalkları desteklenmelidir. Tüm dünya ülkeleri ve Türkiye için bu maddeleri özetlemek gerekirse:

- ✓ Pandemi sürecinden olumsuz etkilenen firmalar, bankalar ve vatandaşlar için ekonomik destekler artırılmalı, kişi ya da kurumların üzerindeki ekonomik baskıyı azaltıcı belli muafiyetler ya da ödemelerin ileri tarihlere ötelenmesi kolaylıkları sağlanmalı ve krizin olumsuz etkileri azalana kadar devam ettirilmelidir.
- ✓ İşsiz kalan vatandaşlar için geçimi sağlayıcı nakdi yardımlarda bulunulması gerekmektedir.
- ✓ Merkez Bankaları ülke ekonomisinin genel dinamiklerini bozmadan devlete nakit akışı desteğinde bulunmalıdır.
- ✓ Başta KOBİ'lerin ve diğer şirketlerin ayakta kalabilmesi için kredi kolaylıkları ve uzun süreli vade seçeneklerinin oluşturulması gerekmektedir.
- ✓ Mali yapısı bozulan bankalar için devletler destek sunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıbadem, (2019). *HIV ve AIDS*. <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/hiv-ve-aids/> (15 Şubat 2021).
- Akçacı, T. & Çınaroğlu, M. S., (2020). YENİ KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGINININ LOJİSTİK VE TİCARETE ETKİSİ. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. Vol 19 COVID-19 Special Issue, 447-456. DOI: 10.21547/jss.766159.
- Adıgüzel, M., (2020). COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN MAKROEKONOMİK ANALİZİ. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Bahar (Covid19-Özel Ek) 191-221. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/55168/755499> (15 Şubat 2021).
- AHK Türkiye, (2022). *Koronavirüs Türkiye’de Alınan Önlemler*. <https://www.dtr-ihk.de/tr/koronavirus/oenlemler> (12 Mayıs 2022).
- Akdur, R., (2006). Sıtma Ve Sıtma Salgınları Tarihi. *Bilim Tarihi Araştırmaları*. 1-11. <https://www.recepakdur.com/media/1428/19-sitma-ve-sitma-salginlari-tarihi-bilim-tarihi-aras-tirmalari-sayi-2-kis-2006.pdf> (2 Mart 2021).
- Aktüel Arkeoloji, (2020). *Frenginin Kısa Tarihi, Politik ve Sosyal İnşası*. <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/frenginin-kisa-tarihi-politik-ve-sosyal-insasi> (20 Mart 2021).
- Allianz, (2020). *Covid-19: Ekonomi Karantinada*. Allianz Araştırma Bölümü. <https://www.allianz-trade.com/tr/TR/ekonomik-arastirmalar/covid-19.html> (10 Şubat 2021).
- Anadolu Ajansı, (2021). *AB, Türkiye'nin büyüme tahminini yüzde 9'a yükseltti*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-turkiyenin-buyume-tahminini-yuzde-9a-yukseltti/2417987> (11 Kasım 2021).
- Anadolu Ajansı, (2022). *AB'nin en büyük ticaret ortağı Çin oldu*. [https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-en-buyuk-ticaret-ortagi-cin-oldu/2503182#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi'nin%20\(AB\),en%20b%C3%B9y%C3%BCk%20ticaret%20orta%C4%9F%C4%B1%20konumunda](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-en-buyuk-ticaret-ortagi-cin-oldu/2503182#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi'nin%20(AB),en%20b%C3%B9y%C3%BCk%20ticaret%20orta%C4%9F%C4%B1%20konumunda) (15 Şubat 2022).
- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, (2020). Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri. *ULİSA*. s. 1-30. <https://aybu.edu.tr/enstituroot/contents/yulisa/files/ULI%CC%87SA12 Kovid 19 Ekonomik Etkiler.pdf> (15 Mayıs 2021).
- Apak, S. & Yılmaz, G., (2022). G-20 Ülkeleri ve Küreselleşme. *DergiPark*. 11-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426743> (16 Mayıs 2022).
- Artvinli, F., (2020). Türk Tabipleri Birliği COVID-19 PANDEMİSİ 6. AY DEĞERLENDİRME RAPORU. *SALGINLARIN TARİHİ: TOPLUMSAL VE SİYASAL AÇIDAN KISA BİR BAKIŞ*. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part9.pdf (25 Mart 2021).

- Bakan, S., (2020). Covid-19 Pandemi Krizin Ekonomi ve Finansal Piyasalara Etkileri. *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJournal)*, 64, p. 2640-2652. Doi: 10.26449/sss.2366.
- Balcı, Y. & Çetin, G., (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye’de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek) s.40-58.
- Başkent Üniversitesi, (2021). Covid-19 Sürecinde Türkiye’de Sağlık Politikaları. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 86-104.
- BBC, (2020). *Erdoğan, esnafa destek paketini açıkladı: 1 milyondan fazla kişiye ayda bin lira destek ödemesi*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55306742> (14 Nisan 2022).
- BBC, (2020). *Koronavirüs (Covid-19): Salgına karşı hangi ülke, ne tür önlemler aldı?*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424> (4 Nisan 2021).
- BBC, (2020). *Koronavirüs: Yasalanan ekonomik önlemler paketinde neler var?*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52032879> (11 Nisan 2021).
- BBC News, (2020). *Türkiye'nin Covid-19'la mücadelesi*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52899914> (16 Nisan 2021).
- BBC, (2021). *Çin, ABD'yi geçerek AB'nin en büyük ticaret ortağı oldu*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56095919> (24 Ocak 2022).
- Biçer, H, (2020). *Mal Ticaret Barometresi 100,7'ye Yükselse de Dünya Ticaretindeki Riskler Sürüyor*. <https://paratic.com/mal-ticaret-barometresi-100-7-yukseldi/> (24 Mart 2021).
- Bloomberg HT, (2022). *ABD’de 2021’de rekor dış ticaret açığı*. <https://www.bloomberght.com/abdde-2021de-rekor-dis-ticaret-acigi-2298411> (8 Şubat 2022).
- Bloomberg HT, (2022). *Dış ticaret açığı 2021’de geriledi*. <https://www.bloomberght.com/2021-de-dis-ticaret-acigi-2297760> (7 Mart 2022).
- Bloomberg HT, (2022). *Türkiye salgına rağmen büyüdü*. <https://www.bloomberght.com/turkiye-2021-de-yuzde-11-buyudu-2300076#:~:text=T%C3%BCrkiye%20ekonomisi%202021%20y%C4%B1%20C4%B1%20C4%B1%20nda%20bir,b%C3%BCy%C3%BCme%20y%C3%BCzde%201%20C5%20oldu> (18 Şubat 2022).
- Budak, F. & Korkmaz, Ş., (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: *Türkiye Örneği*. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1107760> (10 Nisan 2021).
- Bulut, Y. D. D. R. & Pınar, Ç., (2020). COVID- 19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİK. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2) , 217-225. <https://dergipark.org.tr/en/pub/oguzhan/issue/59350/839233> (10 Şubat 2022).

- CNN, (2021). *Ekonomi reform paketi neleri kapsıyor? Gözler Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın reform paketi açıklamalarında!*. <https://www.cnnturk.com/turkiye/ekonomi-reform-paketi-neleri-kapsiyor-gozler-cumhurbaskani-erdoganin-reform-paketi-aciklamalarinda-12-mart-2021> (21 Nisan 2022).
- Congressional Research Service (CRS) Report, (2020). https://www.everycrsreport.com/files/2020-09-04_R46270_bf85dd38bb4cf565d90c71406951ff9274991796.pdf (30 Eylül 2021).
- ÇALIŞKAN, A. & ERUL, R. D., (2021). KORONAVİRÜS KRİZİNDEN ÇIKIŞTA TÜRKİYE'DE ALINAN EKONOMİK ÖNLEMLER VE KAMU POLİTİKALARININ ÖNEMİ. *DergiPark*. sayı: 256 Ocak 2021.
- DEİK, (2009). *ÇİN 2009, Yükselişi Anlamak*. https://www.deik.org.tr/uploads/cin-2009-yukselisi-anlamak-part-2_tr.pdf (13 Şubat 2022).
- Demir, O. & Esen A., (2021). Covid 19'un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı. *JOURNAL OF EMERGING ECONOMIES AND POLICY*. 6(1) 88-105. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1360144> (10 Ocak 2022).
- DİSK, (2022). *İŞSİZLİK VE İSTİHDAMIN GÖRÜNÜMÜ RAPORU*. İstanbul: TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU. <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2022/04/ISSIZLIK-VE-ISTIHDAMIN-GORUNUMU-NISAN-2022.pdf> (25 Nisan 2022).
- Deutsche Welle, (2020). *Erdoğan: Dar gelirlilere nakit 1000 TL destek verilecek*. <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan-dar-gelirlilere-nakit-1000-tl-destek-verilecek/a-52917993> (12 Nisan 2022).
- Deutsche Welle, (2020). *Koronavirüse karşı hangi ülke hangi ekonomik önlemi aldı?* <https://www.dw.com/tr/koronavir%C3%BCse-kar%C5%9F%C4%B1-hangi-%C3%BClke-hangi-ekonomik-%C3%B6nlemi-ald%C4%B1/a-52969655> (12 Nisan 2022).
- Deutsche Welle, (2021). *IMF Türkiye'nin büyüme tahminini düşürdü*. <https://www.dw.com/tr/imf-t%C3%BCrkiyenin-b%C3%BCy%C3%BCme-tahminini-d%C3%BCC%C5%9F%C3%BCrd%C3%BC/a-58664096> (7 Eylül 2021).
- DURAN, MS ve ACAR, M., (2020). BİR VİRÜSÜN DÜNYAYA ETTİKLERİ: COVID-19 PANDEMİSİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 10 (1), 54-67. <https://ijses.org/index.php/ijses/article/view/262> (16 Temmuz 2021).
- Durmuş, S. & Şahin, D., (2020). Covid-19 Küresel Salgında Dünyada ve Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Turkish Studies*, 15(4), 923-943. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44506>.
- Dünya, (2022). *TCMB politika değiştirmezse, enflasyon çok daha yüksek seviyeleri görebilir*. <https://www.dunya.com/ekonomi/tcmb-politika-degistirmezse-enflasyon-cok-daha-yukse-seviyeleri-gorebilir-haberi-657694> (13 Mayıs 2022).

- Dünya Haber Merkezi, (2022). *AB dördüncü çeyrekte yüzde 0,4 büyüdü.* <https://www.dunya.com/kuresel-ekonomi/ab-dorduncu-ceyrekte-yuzde-04-buyudu-haberi-648987> (2 Şubat 2022).
- İşlek E, Özatkan Y, Bilir M.K., Arı H.O., Çelik H. ve Yıldırım H.H., (2020). *COVID-19 Pandemi Yönetiminde Türkiye Örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri.* TUSPE Rapor: 2020/2, TUSPE Yayınları, Ankara.
- Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, (2020). *The Impact and Policy Responses for COVID-19 in Asia and the Pacific.* 1-32. <https://www.unescap.org/sites/default/files/COVID%20Report%20ESCAP.pdf> (3 Mayıs 2021).
- Eroğlu, E., (2020). Covid-19'un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance.* Vol: 5. No: 2, 211-236. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1321929> (29 Aralık 2021).
- Euronews, (2020). *Dünyada Covid-19: İlk 4 ayında neler yaşandı? Salgının seyri ne durumda?.* <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld> (5 Nisan 2021).
- Euronews, (2021). *Çin'in ihracatı pandemiye rağmen yüzde 155 arttı.* <https://tr.euronews.com/2021/03/07/cin-in-ihracat-pandemiye-ragmen-yuzde-155-artt> (25 Ocak 2022).
- European Commission Eurostat, (2021). *Eurostat Your Key to European Statistics.* https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-645593_QID_5BE61BA2_UID_-3F171EB0&layout=PERIOD,L,X,0;REPORTER,L,Y,0;PARTNER,L,Z,0;PRODUCT,C,Z,1;FLOW,L,Z,2;INDICATORS,C,Z,3;&zSelection=DS-645593INDICATORS,VALUE IN EUROS;DS-645593PARTNER (12 Şubat 2022).
- GÜCENMEZ, T., (2022). “Bauman’ın Özgürlük ve Belirsizlik Anlayışında İşsizlik ve Covid 19 Pandemisinin Etkileri”. *HABITUS Toplumbilim Dergisi.* (3), 207-232.
- Haberler, (2022). *ABD'de dış ticaret açığı 2021'de rekor seviyeye ulaştı.* <https://www.haberler.com/abd-de-dis-ticaret-acigi-2021-de-rekor-seviyeye-14720880-haberi/> (5 Şubat 2022).
- Haberler, (2022). *Türkiye İşsizlik Oranı 2022: Yıllara göre işsizlik oranları Türkiye'de kaçır? TÜİK işsizlik oranı açıklandı! Genç nüfus işsizlik oranı kaç oldu?.* <https://www.haberler.com/>. <https://www.haberler.com/haberler/turkiye-issizlik-orani-2022-yillara-gore-14726174-haberi/> (12 Mart 2022).
- İHKİB, (2022). *ABD ÜLKE RAPORU.* <https://www.ihkib.org.tr/fp-icerik/ia/d/2022/03/17/abd-ulke-raporu-202203171349020070-B8E98.pdf> (23 Mart 2022).
- İKv, (2020). *KORONA VİRÜS SALGINININ EKONOMİK ETKİLERİNE KARŞI AB VE ÜYE ÜLKELERİN ALDIĞI ÖNLEMLER.* https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3631&id=3757 (17 Mayıs 2022).

- ILO, (2020). *COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses*. 1-15. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf (28 Nisan 2022).
- ILO, (2020). *ILO'ya göre, COVID-19 nedeniyle dünya genelinde 25 milyon iş kaybedilebilir*. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/WCMS_738981/lang--tr/index.htm (12 Mayıs 2022).
- ILO, (2022). *World Employment and Social Outlook | Trends 2022*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_834081.pdf (11 Mayıs 2022).
- ILOSTAT, (2022). *ILOSTAT EXPLORER*. https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer12/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_2EAP_SEX_AGE_RT_A (7 Mayıs 2022).
- International Monetary Fund (IMF), (2021). *POLICY RESPONSES TO COVID-19*. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#K> (8 Mayıs 2022).
- International Monetary Fund, (2021). *Report for Selected Countries and Subjects: October 2021*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/weo-report?a=1&c=001,110,998,200,511,205,603,&s=LUR,&sy=2018&ey=2023&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1> (10 Aralık 2021).
- International Monetary Fund, (2020). *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020#Growth%20Projections%20Table> (26 Nisan 2021).
- International Monetary Fund, (2022). *World Economic Outlook Update January 2022*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (27 Ocak 2022).
- International Labour Organization, (2020). *COVID19-ILO Monitor-1st-ed COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf (27 Nisan 2022).
- Investing, (2022). *Çin İşsizlik Oranı*. <https://tr.investing.com/economic-calendar/chinese-unemployment-rate-1793> (3 Mayıs 2022).
- İSO, (2021). *ÇİN ÜLKE PROFİLİ TÜRK ŞİRKETLERİ İÇİN İŞ YAPMA REHBERİ*. <https://www.iso.org.tr/Sites/1/upload/files/Cin-Ulke-Profil-10785.pdf> (17 Ocak 2022).
- Kara, E., (2020). COVID-19 PANDEMİSİ: İŞGÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE İSTİHDAM TEDBİRLERİ. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, COVID-19 ÖZEL SAYISI 2, 269-282. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/738164> (17 Ocak 2021).

- Karter, Ç., (2021). KORANAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİNİN PARA POLİTİKALARI ÜZERİNE ETKİLERİ. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 8 (3), 675-692. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/64362/968991> (12 Ocak 2022).
- Kavlak Ozenen, M., Gunsoy, B., Senyel Kurkcuoglu, M. A., Cabuk, S. N., & Dabanli, A., (2021). Covid-19 pandemisinin Avro bölgesinde büyüme, işsizlik, enflasyon ve endüstriyel üretim üzerine etkileri. *Business and Economics Research Journal*. 12(4), 767-786. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.351> (25 Ocak 2022).
- Kaya, D. G., (2020). Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. Cilt:7 Sayı: 5, 221-237. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1128104> (15 Mart 2021).
- Kaymaz, V., (2021). Covid-19 enflasyon sepeti. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (60), 735-753. DOI: 10.18070/erciyesiibd.853704.
- Kılınç Hukuk ve Danışmanlık, (2020). *Korona Virüs (COVID-19) Salgını Kapsamında Alınan Ekonomik Önlemler*. <https://kilinclaw.com.tr/korona-virus-covid-19-salgini-kapsaminda-alinan-ekonomik-onlemler/> (19 Mayıs 2022).
- Kriter, (2020). Salgına Karşı Sosyal Koruma Kalkanı. *Aylık Siyaset Toplum ve Ekonomi Dergisi*. Haziran 2020, Yıl:5 Sayı: 47. <https://kriterdergi.com/ekonomi/salgina-karsi-sosyal-koruma-kalkani> (15 Mayıs 2022).
- Küpeli, E., (2021). KORANAVİRÜS SALGININ GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE EKONOMİK ETKİLERİ. *International Conference on Economics Turkish Economic Association*, 1-14.
- Medicana Hastanesi, (2021). *Ebola Virüsü Nedir ve Belirtileri Nelerdir? Nasıl Tedavi Edilir?*. <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12269/ebola-virusu-nedir-ve-belirtileri-nelerdir-nasil-tedavi-edilir> (30 Nisan 2021).
- Mevlüt, T., (2022). *Küresel enflasyon neden yükseliyor?*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-enflasyon-neden-yukseliyor/2522062> (9 Nisan 2022).
- Milli Savunma Üniversitesi, (2020). TÜRKİYE SALGIN HASTALIKLAR TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI. *Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü*. İstanbul: Merkez Basım ve Yayınevi. <https://msu.edu.tr/docs/FatihHATEN/Salgin-Hast-Bibly.pdf> (20 Mart 2021).
- Nakıboğlu, G., (2020). COVID-19 Döneminde Küresel Tedarik Zincirlerinde Yaşananlar ve Dönüşüm. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 17, Sayı 2, 1-16. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1370373> (12 Aralık 2021).
- NPR, (2020). *What's Inside The Senate's \$2 Trillion Coronavirus Aid Package*. Special Series, The Coronavirus Crisis. <https://www.npr.org/2020/03/26/821457551/whats-inside-the-senate-s-2-trillion-coronavirus-aid-package> (18 Kasım 2021).

- ODD, (t.y.). *Ekonomi Kalkını Paketi*.
https://www.odd.org.tr/web_2837_1/entitioalfocus.aspx?primary_id=2674&type=32&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=&openfrom=sortial (15 Nisan 2022).
- OECD.Stat, (2022). <https://stats.oecd.org/> (18 Nisan 2022).
- OECD, (2022). *Unemployment rate (indicator)*. doi: 10.1787/52570002-en (9 Mayıs 2022).
- Oran, İ. B. & Gokmen, M., (2021). COVID-19'UN DÜNYA VE TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ. *The Journal of Social Science*, 5 (10), 377-391. DOI: 10.30520/tjsosci.945968.
- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, (2020). Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri. *Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*. Sayı: 242, 3-21. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_242_tr.pdf (13 Mart 2021).
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (2021). *SARS, MERS ve COVID-19 un Geçmişi*. <http://soyerlab.fde.metu.edu.tr/sars-mers-ve-covid-19-un-gecmisi> (11 Kasım 2021).
- Ozili, Peterson K and Arun, Thankom., (2020). Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3562570> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3562570> (11 Nisan 2022).
- Parıldar, H., (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*. 2020;30 (Ek sayı):19-26. <https://jag.journalagent.com/terh/pdfs/TERH-93764-REVIEW-PARILDAR.pdf> (11 Nisan 2021).
- Pelit, İ. & Irmak, E., (2022). COVID-19'un Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*. 8 (1), 79-97. DOI: 10.20979/ueyd.1056703.
- Seçkin, P., (2020). *Korona Sonrası Tedarik Zincirinde Çin'e Alternatif Pazar: Türkiye*. <https://odsdanismanlik.com/tr/makaleler/korona-sonrasi-tedarik-zincirinde-cine-alternatif-pazar-turkiye/> (20 Mayıs 2021). Şu anda erişime kapalı.
- Sertkaya, B. & Baş, S., (2021). COVID-19 SALGINININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: RİSKLER VE OLASI SENARYOLAR. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11 (21), 147-167. DOI: 10.53092/duibfd.911378.
- SETA, (2020). *Odak: Koronavirüs Sonrası Dünyada İstihdam ve İşsizlik*. <https://www.setav.org/odak-koronavirus-sonrasi-dunyada-istihdam-ve-issizlik/> (10 Eylül 2021).
- SETA, (2020). *EKONOMİNİN KORONAVİRÜSLE MÜCADELESİ*. <https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R163.pdf> (10 Mart 2021).
- SEYİDOĞLU, H., (1982). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Ankara: Turhan Kitabevi.

SEYİDOĞLU, H., (2013). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzel Cam Yayınları.

Sondakika, (2022). *Çin'in dış ticaret hacmi 2021'de yüzde 21,4 arttı - Son Dakika*. <https://www.sondakika.com/haber/haber-cin-in-dis-ticaret-hacmi-2021-de-yuzde-21-4-artti-14665455/> (10 Şubat 2022).

Sonhaberler, (2021). *Türkiye'de yıllara göre asgari ücret artışları ve yıllara göre enflasyon oranları nedir?*. <https://www.sonhaberler.com/yillara-gore-asgari-ucret-artisi-ve-enflasyon-orani-grafik-haber-850815> (10 Şubat 2022).

T.C. İçişleri Bakanlığı, (2020). *Koronavirüs Salgını Yeni Tedbirler*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-yeni-tedbirler> (7 Mayıs 2021).

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2021). *Ebola Virüsü Vaka Yönetim Rehberi Yayınlandı*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoonotikvektorel-haberler/ebola-virusu-vaka-yonetim-rehberi-yayinlandi.html> (22 Kasım 2021).

T.C. Ticaret Bakanlığı, (2022). *2021 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri*. <https://ticaret.gov.tr/haberler/2021-yili-aralik-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri> (14 Mart 2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı, (2022). *Ekonomik Görünüm Ocak 2022*. <https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dccc355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%20Ocak%202022.pdf> (24 Şubat 2022).

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, (2021). *Çin Ülke Profili*. https://ticaret.gov.tr/data/5f3b925713b876ea88e4c9c4/chc_ulke_profili_2021_11.pdf (12 Aralık 2021).

T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, (2021). *Çin Ülke Profili*. https://ticaret.gov.tr/data/5f3b925713b876ea88e4c9c4/chc_%C3%BClke%20profil_18_nisan_2021.pdf (17 Aralık 2021).

TCMB, (2020). *Koronavirüsün Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan İlave Tedbirlere İlişkin Basın Duyurusu (2020-21)*. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2020/duy2020-21> (12 Mayıs 2022).

TCMB, (2020). *Koronavirüsün Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan İlave Tedbirlere İlişkin Basın Duyurusu (2020-22)*. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2020/DUY2020-22> (12 Mayıs 2022).

Teague, G. M., Tavukçu, C. E., Ünlüer, Ö., Özkadı, F., & Ebiçlioğlu, F. K. (hızl.), (2020). *COVID-19 Sonrası Yeni Normalde Tedarik Zinciri ve Yeni Bir Üretim Üssü Arayışı*. <http://www.gif.org.tr/files/COVIDTedarikZinciri.pdf> (6 Aralık 2021).

Tekin, A., (2021). *TARİHTEN GÜNÜMÜZE EPİDEMİLER, PANDEMİLER ve EKONOMİK SONUÇLARI*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 2021/2, Sayı: 40, s. 330-355.

- Tekoğlu, A. S., (2020). Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği. *Gümrük Ticaret Dergisi*. Aralık Sayı: 22. s. 32-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1332915> (24 Mart 2021).
- Tezel, M., (2021). Covid-19 Pandemisinin Ekonomi Politieği. *Covid-19 Pandemisinden Öğrendiklerimiz, Gelecek Öngörülerini ve Yarının Planlanması*. s. 273-305. <https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/881/13102020162118-bolum24.pdf> (21 Eylül 2021).
- The World Bank, (2021). *Strong Rebound in 2021 Boosts Economies in Emerging Europe and Central Asia*. <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2021/10/05/strong-rebound-in-2021-boosts-economies-in-emerging-europe-and-central-asia-slowdown-ahead-in-2022> (20 Mayıs 2022).
- The World Bank, (2022). *Global and Domestic Challenges Weigh on Outlook for Turkish Economy in 2022*. <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2022/02/25/global-and-domestic-challenges-weigh-on-outlook-for-turkish-economy-in-2022> (12 Nisan 2022).
- The World Bank, (2022). *Global Growth to Slow through 2023, Adding to Risk of 'Hard Landing' in Developing Economies*. <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality> (3 Mayıs 2022).
- The World Bank, (2022). *China Overview*. <https://data.worldbank.org/:https://data.worldbank.org/country/china> (11 Mayıs 2022).
- The World Bank, (2022). <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> (3 Ocak 2022).
- The World Bank, (2022). Unemployment, (total) (%of total labor force) (modeled ILO estimated) . <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS> (2 Şubat 2022).
- The World Bank, (2022). *The World Bank in Turkey*. <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview#1> (29 Nisan 2022).
- The World Bank, (2022). *The World Bank in Turkey*. <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview#3> (29 Nisan 2022).
- The World Bank, (2022). *Europe and Central Asia Economic Update WAR IN THE REGION*. <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update> (5 Mayıs 2022).
- TOBB, (2021). *TOBB Nefes Kredisi 1 Haziran'da yeniden başlıyor*. <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=26546&lst=MansetListesi> (14 Mayıs 2022).
- TOMANBAY, M., (2003). *Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı*. 4. Baskı. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- TOMANBAY, M., (2014). *Uluslararası Ticaret ve Finansmanı*. 1. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Tunalı, Ç. B., (2021). *COVID-19 PANDEMİSİNİN EKONOMİK, TOPLUMSAL VE SİYASAL ETKİLERİ*.
<https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/A88621AFDF7A430094109AFF5F1BCF20> (24 Mart 2021).
- TRT, (2021). *Türkiye salgına rağmen büyüdü*.
<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiye-salgina-ragmen-buyudu-560476.html> (24 Mart 2021).
- TÜİK, (2022). TÜİK İstatistik Veri Portalı. *Türkiye İstatistik Kurumu*.
<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=d%C4%B1%C5%9F%20ticaret> (24 Mart 2021).
- Türkiye Bilimler Akademisi, (2020). Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği. O. Kılıç içinde, Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri. , Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği (s. 18-57). Ankara: TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri. https://tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/Kuresel%20Salginin%20Anatomisi/TUBA-978-605-2249-46-8_Ch1.pdf (15 Ocak 2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2021). *Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/06/Dunya-Ekonomisinde-Son-Gelismeler-2021-Yili-1-Ceyrek.pdf> (7 Kasım 2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2021). *Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni*. 2021-3 (Temmuz-Eylül).
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/01/Dunya-Ekonomisindeki-Son-Gelismeler-2021-Yili-3-Ceyrek.pdf> (7 Mart 2022).
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), (2020). *COVID-19 İle Mücadele İçin Dünya Ülkelerinin Aldığı Tedbirler 14 Nisan 2020*.
https://www.tim.org.tr/files/downloads/Koronavirus_Dosyasi/TIM_Dunya_Ulkele_rinin_Aldigi_Tedbirler_Sunumu_14.04.2020.pdf (11 Kasım 2021).
- TİM, (2022). Türkiye İhracatçılar Meclisi Ekonomi ve Dış Ticaret Bülteni.
https://www.tim.org.tr/files/downloads/EkonomiBulteni/2022/TIM_Aylik_Bulten_Mart_2022.pdf (2 Mayıs 2022).
- TÜRMOB, (2021). TÜRMOB COVID-19 BİLGİYE ERİŞİM MERKEZİ *Alınan Ekonomik Önlemler*. <https://kovid19.turmob.org.tr/alinan-ekonomik-onlemler> (26 Nisan 2022).
- UNCTAD, (2021). *Trade And Development Report 2021. Impact of the Pandemic on Trade and Development TRANSITIONING TO A NEW NORMAL*.
https://unctad.org/system/files/official-document/osg2020d1_en.pdf (2 Kasım 2021).
- UNCTAD, (2021). *Global Trade Update*. https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d4_en.pdf (5 Şubat 2022).

- UNCTAD, (2021). *Trade And Development Report 2021. FROM RECOVERY TO RESILIENCE: THE DEVELOPMENT DIMENSION.* https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2021_en.pdf (10 Mart 2022).
- UNCTAD, (2022). *UNCTAD GLOBAL TRADE UPDATE.* https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2022d1_en.pdf (20 Nisan 2022).
- UNITED NATIONS, (2022). *World Economic Situation and Prospects 2022.* https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2022_web.pdf (20 Nisan 2022).
- UNITED NATIONS, (2021). *Trade and development report 2021.* https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2021_en.pdf (22 Mart 2022).
- Üstün Ç., Özçiftçi S., (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences.* 2020; 25(Special Issue on COVID 19): 142-153.
- VATAN Finans, (2022). *ABD`de işsizlik oranı geriledi.* <https://finans.gazetevatan.com/haber-detay/gundem/abdde-issizlik-orani-geriledi/117498/> (12 Nisan 2022).
- Voyvoda, E. & Yeldan, E., (2020). *COVID-19 salgının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri ve politika alternatiflerinin makroekonomik genel denge analiz.* Mayıs 2020, Ankara <http://cloudsdomain.com/uploads/dosya/41711.pdf>. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.701649> (10 Ekim 2020).
- World Health Organization (WHO), (2022). *Health Topics Fact Sheet.* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets> (1 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *Zika virüs.* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/zika-virus> (1 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *Yellow fever.* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/yellow-fever> (3 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *Vector-borne diseases.* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/vector-borne-diseases> (3 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *Influenza (Avian and other zoonotic).* [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/influenza-\(avian-and-other-zoonotic\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/influenza-(avian-and-other-zoonotic)) (6 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *WHO continues to support countries to fight COVID-19.* <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/who-continues-to-support-countries-to-fight-covid-19> (6 Mayıs 2022).
- WHO, (2022). *1996 - Global Cholera Update.* https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/1996_01_22a-en (5 Mayıs 2022).
- Wikipedia, (2021). *G-20.* <https://tr.wikipedia.org/wiki/G20> (6 Nisan 2022).

WORLD ECONOMIC FORUM, (2020). *Supply chains have been upended. Here's how to make them more resilient.* <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/supply-chains-resilient-covid-19/> (12 Ocak 2021).

Yeditepe Hastanesi, (2020). *Koronavirüs COVID 19 Pandemisi İlk Değil.* <http://www.yeditepehastanesi.com.tr/koronavirus-pandemisi-ilk-degil> (21 Mart 2021).

Yılmaz, M.L. (hızl.), (2020). *Kovid-19 Salgını ve Sonrası. Kovid-19 Salgını ve Sonrası Ekonomi Boyutu ile İlgili Değerlendirmeler.* Polis Akademisi Yayınları: 91 - Nisan 2020 Rapor No:36.Ankara. https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kovid_Ekonomi%20boyutu_.pdf (5 Nisan 2021).

Zaman, N., (2020). *Zorluklara Rağmen 2021 Dünya Ticareti için Temkinli İyimserlik Sunuyor.* <https://paratic.com/2021-dunya-ticareti-temkinli-iyimserlik-sunuyor/> (15 Mayıs 2021).

EKLER

Ek 1. Uluslararası Kuruluşların COVID-19 Yaklaşımları

Kuruluş	Paketin Kapsamı
IMF	COVID-19 ile mücadele kapsamında acil durum finansmanı olanağından (50 milyar dolar) orta ve düşük gelirli ülkelerin hiçbir IMF programına başvurmasına gerek kalmadan yararlanabileceklerini ve ülkeler için kullanıma hazır olan kredi kapasitesinin 1 trilyon dolar olduğunu ifade etmiştir. Finansmana erişim için iki program açıklamıştır. Bunlar; finansmana erişim için Hızlı Finansman Aracı (The Rapid Financing Instrument, RFI) ve sıfır faiz oranıyla düşük gelirli ülkelerin acil finansman ihtiyacını gidermeye yönelik Hızlı Kredi Kolaylığı (The Rapid Credit Facility, RCF)'dir. Kotalarının yüzde 50'si kadar RFI ve RCF'den üye ülkelerin yararlanabileceğini ve kredilerin süratle verileceğini bildirmiştir.
Dünya Bankası	COVID-19'la mücadelede ülkeler ve şirketler için hızlı finansman kaynağı olarak 14 milyar dolarlık destek paketini onaylamıştır. Acil destek amacıyla bu paketi ülkelerin virüsle mücadelesinde etkili olması ve COVID-19'un ekonomik ve mali olarak olumsuz etkilerini hafifletmek için işletmeler ve çalışanlar için devreye sokmuştur. Ayrıca 25 Mart'ta Dünya Bankası ve IMF, küresel çaptaki salgına karşı dünyanın en yoksul ülkelerinin yapacakları borç ödemelerinde gecikme sağlanması çağrısında bulunmuşlardır.
UNCTAD	25 Mart'ta, COVID-19 ile mücadelede kullanılmak üzere 2 milyar dolarlık küresel insani yardım planını dünyanın en yoksul ülkelerinin faydalanabilmesi için başlatarak gelişmekte olan ülkelerin küresel salgın karşısında durabilmesi için 2,5 trilyon dolarlık destek paketi ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. COVID-19 krizinin gelişmekte olan ülkeler için bir felakete sebep olabileceğini de ifade etmiştir.
WTO	Genel Direktör Roberto Azevedo salgının, 2008'de yaşanan krizden daha fazla ekonomik daralmaya ve işsizliğe yol açmasının, küresel ticarete ise sert bir düşüşe sebep olmasının beklendiğini açıklamıştır. Bununla beraber açıklamalarında, ülkelerin hiçbirinin kendi kendine yeter olmadığını da belirterek salgına karşı küresel olarak meydan okumanın gerekliliğini vurgulamıştır. 8 Nisan'da küresel ticaretin başlayan salgın krizinden dolayı 2020 yılında yüzde 13 ila yüzde 32 arasında düşüş kaydedebileceği ifade edilmiştir. Hatırlanacağı üzere 2008 yılında ticaret küresel çapta yüzde 12 daralmıştı.
OECD	COVID-19 yüzünden başlayan ekonomik kriz şokunun 2008 yılında başlayan küresel krizden daha büyük zarara sebep olduğu ve küresel ekonominin canlanmasının yıllar alacağı ifade edilmiştir.
ILO	18 Mart'ta ILO, COVID-19'un istihdam piyasası üzerindeki zorlayıcı etkilerini ifade ederek, tam zamanlı çalışanların sayısında 25 milyonluk bir azalış olacağı tahmininde bulunmuştur. 7 Nisan'da ise artan maliyetler nedeni ile 2020 yılı ikinci çeyrekte küresel boyutta çalışılan toplam sürenin yüzde 6,7 düşeceği tahmininde bulunarak bunun 195 milyon çalışanın (tam zamanlı) işsiz kalmasına eşdeğer olduğunu ifade etmiştir. ILO'nun raporuna göre krizden en zararlı çıkacak sektörler; perakende, konaklama, gıda hizmetleri ve imalat sanayisidir.

Kaynak: (SETA, 2020, s. 149)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Özlem ÖZKAN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Ana Bilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya
Bölümü Tezsiz Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Yönetimi Bölümü
Tezli Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Reklam Ajansları (Promotör)
Çarşı Büyük Mağazacılık A.Ş.(Boyner-Müşteri İlişkileri)
Serbest İş (El sanatları tasarım, özel ders ve ticareti)
SSM AŞ. (Tıbbi Mümessil)
Ankara Üniversitesi (Proje Uzmanı)
Vakko Ankara (Müşteri İlişkileri)
Ottimo Personal Training (Pazarlama&Satış)
Latanya Hotel Ankara (Fitness Eğitmeni)
TVGFBF (Vücut Geliştirme ve Fitness - Ulusal Hakem)
Ufuk Üniversitesi (Antrenör-Memur)

Tarih : 05.07.2022